

Літаратура і мастацтва

Выдаецца з 1932 г.
№ 51 (2577)
ПЯТНІЦА
17
снежня 1971 г.

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАУЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕННІКАЎ БССР

ВЫХОДЗІЦЬ РАЗ У ТЫДЗЕНЬ НА ШАСНАЦЦАІ СТАРОНКАХ

Цана 8 коп.

На гэтым здымку — ветэран працы, старэйшы ўдзельнік мастацкай самадзейнасці саўгаса «Раднянскі» Клімавіцкага раёна Магілёўскай вобласці Андрэй Іванавіч Янкоўскі. З дзяцінства ўсім сэрцам палюбіў ён родную зямлю, яе павучую мову, цудоўныя песні. Гэтая любоў дапамагла яму навучыцца іграць на скрыпцы, з якой усё сваё жыццё (Андрэю Іванавічу ўжо каля 70 год) ён не разлучаецца. Іграе дома для ўнучкаў, на вяселлях аднавяскоўцаў, у саўгасным клубе, удзельнічае ў аглядах, конкурсах, фестывалях мастацкай самадзейнасці. Цёпла прымаюць усюды Янкоўскага. Ведаюць людзі: Андрэй Іванавіч зноў парадуе іх новай беларускай народнай песняй, якую ён, магчыма, адшукаў, а можа прыгадаў яшчэ адну песню з тых, што спявала калісьці маці. Будзеш слухаць яго песню як зачараваны і не наслухаешся, запомніш на ўсё жыццё...

І песню, і спевака.
...Спявае скрыпка ў руках старога хлебараба, а разам з ёю спявае і яго шчырае, чулае сэрца.

Ал. ГОЛЫШ.

У НУМАРЫ ЧЫТАЙЦЕ:

ПРАЦЯГВАЕМ РАЗМОВУ АБ КРЫТЫЦЫ

Выступаюць А. ПЯТКЕВІЧ, настаўнік Ц. ЛІЯКУМОВІЧ, наведваем пра творчым пайы У. КАЛЕСНІКА, рэцэнзент артыкула В. КАВАЛЕНКІ ў «Полымі».

Стар 4—5

ПРЭМ'ЕРЫ МІНСКІХ ТЭАТРАЎ СЯРОД КНІГ

Бясспрэчнае і спрэчнае

Стар. 8—9

Стар. 12

АПАВЯДАННЕ МІКОЛЫ ГРОДНЕВА

Стар. 6—7

КАЙСЫН КУЛІЕЎ

У перакладах

АРКАДЗЯ КУЛЯШОВА

Стар. 13

МАЛАКО

Нагаткі журналіста М. АУСЕЕНКІ.

Стар. 10—11

СВЕТЛЫ ГОРАД СВЕТЛАГОРСК

Стар. 10

ХУТКА КАЛЯДЫ.

ШТО ВЫ ПРА ІХ ВЕДАЕЦЕ?

Стар. 14—15

ПЛЕНУМ ЦЭНТРАЛЬНАГА КАМІТЭТА КАМУНІСТЫЧНАЙ ПАРТЫІ БЕЛАРУСІ

У Мінску 14—15 снежня 1971 года адбыўся ІV пленум Цэнтральнага Камітэта Камуністычнай партыі Беларусі.

Пленум разгледзеў наступныя пытанні:
1. Вынікі лістападаўскага [1971 г.] Пленума ЦК КПСС, трэцяй сесіі Вярхоўнага Савета СССР і задачы партыйных арганізацый рэспублікі.

2. Аб Дзяржаўным пяцігадовым плане развіцця народнай гаспадаркі БССР на 1971—1975 гады і аб Дзяржаўным плане развіцця народнай гаспадаркі БССР на 1972 год.

3. Аб рэагаванні Мінскага абкома КПБ, Дзяржплан-а БССР і Міністэрства меліярацыі і воднай гаспадаркі БССР на крытычныя заўвагі і прапановы камуністаў, выказаныя ў ходзе справаздач і выбараў у партыйных арганізацыях.

3. дакладам «Вынікі лістападаўскага [1971 год] Пленума ЦК КПСС, трэцяй сесіі Вярхоўнага Савета СССР і задачы партыйных арганізацый рэспублікі» выступіў кандыдат у члены Палітбюро ЦК КПСС, першы сакратар ЦК КПБ П. М. Машэраў.

У абмеркаванні даклада прынялі ўдзел: Г. А. Крыўлін — першы сакратар Магілёўскага абкома КПБ, В. А. Гваздзёў — першы сакратар Гомельскага абкома КПБ, В. І. Шарапаў — першы сакратар Мінскага гаркома КПБ, І. Ф. Мікуловіч — першы сакратар Гродзенскага абкома КПБ, А. Я. Калітка — другі сакратар Віцебскага абкома КПБ, А. А. Чарняўскі — першы сакратар Слуцкага райкома КПБ, І. Я. Навумчык — мантажніца Мінскага завода электронна-вылічальных машын імя Арджаніідзе, І. М. Бут-Гусаім — другі сакратар Брэсцкага абкома КПБ, А. В. Дзэбалюк — член Ваеннага савета — начальнік палітычнага ўпраўлення ЧВВА, М. Ф. Пракапенка — сакратар Мінскага абкома КПБ, В. К. Старавайтаў — старшыня калгаса «Рассвет» імя К. П. Арлоўскага Кіраўскага раёна, М. І. Цігоў — першы сакратар Талачынскага райкома КПБ.

У заключэнне спрэчак на першым пытанні выступіў кандыдат у члены Палітбюро ЦК КПСС, першы сакратар ЦК КПБ П. М. Машэраў.

У прынятай пастанове пленум ЦК Кампартыі Беларусі аднадушна адобрыў плённую ўнутраную і знешнепалітычную дзейнасць ЦК КПСС і яго Палітбюро, Савецкага ўрада па ажыццяўленні гістарычных рашэнняў XXIV з'езда КПСС.

Пленум ЦК КП Беларусі адобрыў пастанову лістападаўскага [1971 г.] Пленума ЦК КПСС аб міжнароднай дзейнасці ЦК КПСС пасля XXIV з'езда партыі, усе палажэнні, акцыі і вывады, выкладзеныя ў дакладзе таварыша Л. І. Брэжнева па гэтым пытанні. Пленум ЦК КПБ з вялікім задавальненнем адзначаў, што паслядоўнае і настойлівае ажыццяўленне Цэнтральным Камітэтам КПСС і яго Палітбюро знешнепалітычнай праграмы, намечанай XXIV з'ездам партыі, аказвае актыўнае і дабраўвоннае ўздзеянне на далейшае згуртаванне, умацаванне эканамічнай і абароннай магутнасці краіны сацыялістычнай сядружнасці, на развіццё сусветнага камуністычнага, рабочага і нацыянальна-вызвольнага руху. Мудрая ленынская знешняя палітыка КПСС і Савецкай дзяржавы знаходзіць шырокую падтрымку ў працоўных усяго свету, забяспечвае высокі міжнародны аўтарытэт нашай партыі і краіны, садзейнічае далейшаму

ўмацаванню сіл сацыялізма і міру, выкрывае антынародную сутнасць імперыялізму, яго агрэсіўную ўнутраную і знешнюю палітыку.

Пленум ЦК КПБ аднадушна прыняў да няўхільнага выканання рашэнні лістападаўскага [1971 г.] Пленума ЦК КПСС, дзяржаўныя планы развіцця народнай гаспадаркі СССР на дзевятыю пяцігодку і на 1972 год, зацверджаныя трэцяй сесіяй Вярхоўнага Савета СССР.

У дакладзе П. М. Машэрава і прынятай пленумам ЦК КПБ пастанове былі падведзены папярэднія вынікі выканання рэспублікай народнагаспадарчага плана першага года пяцігодкі і ў святле патрабаванняў, выкладзеных у прамове Генеральнага сакратара ЦК КПСС таварыша Л. І. Брэжнева на лістападаўскім [1971 г.] Пленуме ЦК КПСС, намечаны меры па паспяховым ажыццяўленні пяцігадовага плана і заданую 1972 года, па далейшым павышэнні эфектыўнасці грамадскай вытворчасці на аснове паскарэння навукова-тэхнічнага прагрэсу і росту прадукцыйнасці працы.

Пленум заслухаў і абмеркаваў даклады намесніка Старшыні Савета Міністраў БССР, старшыні Дзяржплана рэспублікі П. Л. Коханова «Аб Дзяржаўным пяцігадовым плане развіцця народнай гаспадаркі БССР на 1971—1975 гады і аб Дзяржаўным плане развіцця народнай гаспадаркі БССР на 1972 год», міністра фінансаў БССР Б. І. Шацілы «Аб Дзяржаўным бюджэце БССР на 1972 год і аб выкананні Дзяржаўнага бюджэту БССР за 1970 год».

У спрэчках выступілі: М. Ф. Бародзіч — першы сакратар Гомельскага гаркома КПБ, Д. В. Цябут — старшыня Мінскага аблвыканкома, В. В. Прышчэпчык — другі сакратар Магілёўскага абкома КПБ, В. І. Баўрын — міністр мясной і малочнай прамысловасці БССР, М. С. Рубан — першы сакратар Брэсцкага райкома КПБ, М. П. Малочка — старшыня Гродзенскага аблвыканкома, А. С. Махнач — галоўны вучоны сакратар прэзідыума Акадэміі навук БССР, У. А. Багданай — старшыня Віцебскага гарвыканкома, А. Н. Сеўчанка — рэктар Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта імя У. І. Леніна.

Пленум адобрыў у асноўным праект Дзяржаўнага плана развіцця народнай гаспадаркі БССР на 1971—1975 гады, Дзяржаўнага плана развіцця народнай гаспадаркі рэспублікі на 1972 год, Дзяржаўнага бюджэту БССР на 1972 год і вырашыў унесці іх на разгляд сесіі Вярхоўнага Савета Беларускай ССР.

Пленум ЦК КПБ заслухаў і прыняў да ведама інфармацыю першага сакратара Мінскага абкома КПБ І. Я. Палякова, першага намесніка старшыні Дзяржплана рэспублікі А. П. Калашына і міністра меліярацыі і воднай гаспадаркі БССР У. І. Паўлючука аб рэагаванні на крытычныя заўвагі і прапановы камуністаў, выказаныя ў ходзе справаздач і выбараў у партыйных арганізацыях.

У прынятай пастанове па гэтым пытанні пленум ЦК КПБ абавязаў Мінскі абком КПБ, Дзяржплан БССР і Міністэрства меліярацыі і воднай гаспадаркі БССР узмацніць арганізатарскую работу і кантроль за рэалізацыяй крытычных заўваг і прапановаў камуністаў, выказаных у ходзе справаздач і выбараў у партыйных арганізацыях.

На гэтым пленум ЦК КП Беларусі закончыў сваю работу.

СТО РАДКОЎ з рэдакцыі ПАГАВОРЫМ ПРА РЭПУТАЦЫЮ

ПРА ЯЕ рознае гавораць. І жартам, і сур'ёзна. «Рэпутацыя — не падшыш, да халю не падшыш», — можна пачуць і такое з вуснаў цыніка. Фігара ў адказ на джор графа Альмавівы аднойчы гаворыць так: маўляў, чалавек часцей за ўсё бывае лепшым за сваю рэпутацыю, таму звяртаць на яе выключную ўвагу, мабыць, і не варта, выносячы прысуд яго асобе...

А ці так гэта! Творчыя работнікі, капі яны прадстаюць перад публікай, не могуць не думаць пра высокую годнасць савецкага мастака, спадзяюцца на тое, што поспех і толькі поспех самога выступлення вызначае рэпутацыю артыста, — нельга! Ёсць этычныя нормы паводзін, і яны ў мастацтве маюць далёка не другараднае значэнне. Хочацца нагадаць адзін з пунктаў этычных правіл, якія выпрацоўваў вялікі Станіслаўскі. Што парушае нармальную атмасферу творчасці! «Разбэшчанасць, карты, п'янства, жанчыны, нажыва [ацэнка сабе на грошы са славалюбства], маральная і знешняя самазадаволенасць, пошлы шук і непамернасць патрэб, здрада ўсім этычным правілам, якія нібыта скоўваюць свабоду творчасці, а на самой справе стрымліваюць самапакаенне і прымушаюць працаваць. Усаўленне свайго парыву і натхнення...» Гэта і ёсць атмасфера, у якой магчымыя і багата, і пагардлівыя адносіны да сваіх абавязкаў перад грамадствам, перад тымі, каму адрадуецца мастацтва.

Чаму, бывае, часам мы вымушаны нагадаць такія, даўно ўсім вядомыя існыя! Ды не сакрат жа, што факты парушэння этычных норм яшчэ здараюцца. Крыўдна і балюча было чытаць нумар 287-ы «Комсомолю правды», дзе з абурэннем пісалася пра выступленне ансамбля «Песняры», артысты якога сваімі беспардоннымі паводзінамі на сцэне абразілі волгаградскіх гледачоў. Нататка так і называлася — «Скандал перад мікрафонам». Аказваецца, «Песняры», даведаўшыся, што іх выступленне будзе здымацца на стужку Волгаградскай студыі тэлебачання, вуснамі свайго кіраўніка заявілі: «Бяссплатна здымацца не маем намеру». Яны фактычна патрабавалі «грошы на бочку». Перапынілі выступленне, абарвалі кабэль і сапсавалі мікрафон, каб не даць падрыхтаванай апаратуры ўступіць у дзеянне. Адзін з калектыўных лістоў волгаградцаў падкрэслівае, што ў маладога артыстычнага калектыву, мабыць, закружылася галава ад поспехаў, але папулярнасць срод слухачоў такімі паводзінамі лёгка і згубіць.

Давайце паспрабуем разабрацца ў здарэнні спакойна. Мабыць, з тым, што прафесійныя артысты маюць права на аплату свайго запісанага на стужку выступлення, нішто спрэчача не будзе. Хоць, шчыра кажучы, дамовіцца пра такую аплату Беларуская філармонія і адміністратар ансамбля «Песняры» маглі загадаць, а не пачынаць перагаворы літаральна пры гледачах. Больш таго, нават калі б Волгаградская студыя спакойна зрабіла тэлерэпартаж з канцэрта і потым паказала яго шырокай аўдыторыі, адміністрацыя філармоніі мела б магчымасць, у адпаведнасці з правіламі аплаты такой формы трансляцыі канцэртаў, сплagnaці належную суму для ганарару спевакам. Або, наадварот, растлумачыць артыстам, што ў дадзеным выпадку ганарар ім не належыць. Яшчэ больш важна цяпер расшуча сказаць маладому ансамблю прыкладна так: «Песняры», зразумела, здольныя артысты, але ж навошта скандаліць!

Ёсць і яшчэ аспект у гэтай гісторыі. Відаць, у філарманічных калектывах не вядзецца прапаганда юрыдычных ведаў. Між тым, цяпер такая прапаганда прызнана патрэбнай і карыснай нават для вучняў сярэдняй школы. Артыст таксама павінен добра ведаць свае юрыдычныя правы і абавязкі. Каб не «вырываць» рублі любым спосабам, а дамагацца адпаведнай аплаты свайго выступлення паводле існуючых правілаў. Дык жа тыя правілы ім хоць бы прачылі ўголас і пракаментавалі! Не варта ніколі ламаць мікрафоны і разбіваць аб'ектывы кінакамер, бо ёсць у нашых законах пункты, якія прадугледжваюць сплagnанне заробленых вамі, таварышы артысты, ганарараў. Толькі давайце па-саброўску падумаем, ці абавязкова было «Песнярам» у горадзе-герой так настойваць, каб за кожную песню, якую яны спявалі, на іх рахунку з'яўляўся рубель! Не збыдней бы ансамбль і зрабіўшы падарунак слухачам Волгаградскай вобласці, калі б зніўся на стужцы і пацнуў там, у гарадах і вёсках над Волгай, крылатую песню Беларусі. Не, не збыдней бы!

Няўжо іх не хваліў тое, што цяпер у гаворцы пра «Песняроў», хочаш ці не хочаш таго, падумаеш або скандалі з сумам і крыўдай: гэта тыя, што скандалілі перад мікрафонам у Волгаградзе... Рэпутацыя сапсавана. Мабыць, не на дзень і не на два.

Беспрыцэдэнтны выпадак усхваляваў і не мог не усхваляваць! — творчы грамадскі рэспублікі. Паводзіны артыста ў жыцці і на сцэне адкрыты тысячам вачэй. Забываць пра гэта нельга ні на хвіліну. Шкада, «Песняры» забылі і тым дазваляюць многім думаць, што ў калектыве пасля заслужаных поспехаў перасталі лічыцца з этычнымі нормамаі.

ВЫВЕРАНІМ КУРСАМ СЕСІЯ ВЯРХОЎНАГА САВЕТА БССР

16 снежня ў Мінску пачала работу другая сесія Вярхоўнага Савета Беларускай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі восьмага склікання.

Дэпутаты і госці ўшанавалі ўставааннем памяць памёршых паміж сесіямі дэпутатаў Вярхоўнага Савета Беларускай ССР М. А. Мінковіча і К. В. Арцёмкі.

Заслухаўшы даклад Мандатнай камісіі, Вярхоўны Савет аднагалосна прыняў пастанову аб прызнанні паўнамоцтваў дэпутатаў Вярхоўнага Савета Беларускай ССР Ю. М. Міхневіча, А. Н. Аксёнава і С. М. Пуцывева.

Слова для даклада «Аб дзяржаўным пяцігадовым плане развіцця народнай гаспадаркі БССР на 1971—1975 гады і аб Дзяржаўным плане развіцця народнай гаспадаркі БССР на 1972 год» атрымаў Старшыня Савета Міністраў Беларускай ССР дэпутат Ц. Я. Кісялёў.

З дакладам «Аб дзяржаўным бюджэце Беларускай ССР на 1972 год і аб выкананні Дзяржаўнага бюджэту Беларускай ССР за 1970 год» выступіў міністр фінансаў Беларускай ССР дэпутат Б. І. Шаціла.

Сесія працягвае работу.

ВІНШУЕМ З УЗНАГАРОДАМІ

За плённую літаратурную дзейнасць і ў сувязі з шасцідзесяцігоддзем з дня нараджэння Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР узнагародзіў пісьменніка Васілеўскага Іосіфа Іосіфавіча Ганаровай граматай Вярхоўнага Савета Беларускай ССР.

З ЛЮБОЎЮ ДА РАДЗІМЫ

У залах Дзяржаўнага мастацкага музея БССР адкрылася выстаўна мывапісу, графікі, малюнкаў рускіх савецкіх мастакоў Гурыла Захарова, Іларыёна Галіцына, Ігара Абросова. Мастакоў аб'ядноўвае агульная тэма — любоў да Радзі, ле прыроды, яе людзей. У іх творах — шумныя вуліцы Масквы, прасторныя палі Радзі, вясковыя краіны.

Беларускія гледачы сустрэлі экспазіцыю з вялікай цікавасцю.

АД КАМІТЭТА ПА ДЗЯРЖАЎНЫХ ПРЭМІЯХ БССР У ГАЛІНЕ ЛІТАРАТУРЫ, МАСТАЦТВА І АРХІТЭКТУРЫ

Камітэт па Дзяржаўных прэміях БССР у галіне літаратуры, мастацтва і архітэктуры прымае творы і работы на атрыманне Дзяржаўных прэміяў БССР 1972 года. На атрыманне Дзяржаўных прэміяў БССР могуць выстаўляцца высокаізданыя і высокамастацкія творы і работы ў галіне літаратуры,

мастацтва і архітэктуры, выкананыя на працягу 1968—1971 гадоў. Гэтыя творы і работы выстаўляюцца не раней чым праз паўгода пасля іх апублікавання ў друку (публічнага паказу або выканання, збудавання, ўвяду ў эксплуатацыю). Прадстаўленне твораў і работ да Дзяржаўных прэміяў БССР

праводзіцца прэзідыумам Акадэміі навук БССР, калегіямі міністэрстваў і ведамстваў БССР, творчымі саюзамі і таварыствамі, прэзідыумам Беларускага рэспубліканскага савета прафесіянальных саюзаў і рэспубліканскімі камітэтамі прафесіянальных саюзаў, ЦК ЛКСМ Беларусі, навукова-даследчымі інстытутамі, канструктарскімі і праектнымі арганізацыямі, навукальнымі ўстановамі, выдавецтвамі, рэдакцыйнымі

налегіямі газет і часопісаў, мастацкімі саветамі тэатраў і музычных калектываў, рэспубліканскімі і абласнымі бібліятэкамі, сходамі калектываў прадпрыемстваў, устаноў, арганізацый, калгасаў і саўгасаў.

Творы і работы прымаюцца да 1 ліпеня 1972 года.

Прадстаўляемыя творы і работы разам з дакументамі накіроўваць па адрасе: г. Мінск, вул. Акадэмічная, 15-а, БелСЭ, Камітэт па Дзяржаўных прэміях БССР у галіне літаратуры, мастацтва і архітэктуры.

ПАВЕДАМЛЕННЕ аб тым, што за планіроўку і забудову вёскі Верцялішкі на Гродзеншчыне нашы дойдзі ўдастоены высокага звання лаўрэатаў Дзяржаўнай прэміі СССР за 1971 год — рэдакцыя падзея для ўсіх, хто цікавіцца сэнна беларускай вёскай. Наш калектыў Эрнст Ялугін пабываў у аднаго з лаўрэатаў — галоўнага архітэктара Беларускага навукова-даследчага інстытута праектавання будынкаў і папраўдзіў адказаць на некалькі пытанняў.

— Дзяржаўнай прэміі СССР за новыя Верцялішкі ўдастоены тры аўтары. Скажыце, што рабіў кожны з іх!

— Архітэктар Віктар Ніканавіч. Емяльянаў распрацоўваў генеральны план. Я займаўся асобнымі планіровачнымі вузламі, напрыклад, — цэнтральнай плошчай і забудовай, у якой неабходна было знайсці своеасаблівае архітэктурна-мастацкае і аб'ёмна-прасторавае вырашэнне. У праектаванні шэрагу збудаванняў разам са мною прымалі ўдзел маладыя архітэктары нашага інстытута: Л. Кузняцова, Л. Нордштэйн, інжынеры Г. Буслівіч, А. Данцоў, Р. Шык і іншыя. Акрамя таго я займаўся будаўніцтвам у натуре. У Верцялішках мне давялося нават правесці свой адпачынак.

Старшыня калгаса «Прагрэс» Герой Сацыялістычнай Працы Фёдар Пятровіч Сянько — наш заказчык, арганізатар работ, першы наш крытык. Ён успрымальны да ўсяго новага, мае добры густ. З яго думкай нельга было не лічыцца. Шмат цікавага паказалі нам і радыёвае калгасні-

кі. Дзейнічалі супольна, адсюль — і поспех.

— З вашай творчай біяграфіі відаць, што вы своеасаблівы ўніверсал. У садружнасці з архітэктарам Уладзімірам Адамавічам Каралём вы ў свой час спраектавалі помнік на плошчы Перамогі ў Мінску. Прычым за гэта права двойчы саборнічалі ў вялікіх конкурсах і абодва разы аказаліся першымі. Вам належаць праекты бу-

май. Сапраўды, апаненты-пісьменнікі напакралі мяне за тое, што я супраць дробных вёсак. Я дома, гэта нібыта прыгожа — маленькая вёсачка сярод палёў, над рэчкай дзе-небудзь. Ту длетні цёплы час паву-дзіць рыбу, паспаць на сенавале, паслухаць, як гаспадыня раніцай доіць карову, піць потым сырадой і ўспамінаць сваё дзяцінства, якое цяпер

цінстве і юнацтвае шмат пажыў на хутары. І я ні разу не чуў, каб ён ідэалізаваў хутар. Ён мне гаварыў, што дойдзі трэба абавязкова ведаць творчасць старажытных майстроў, але ніколі дзядзька Якуб не казаў, каб мы ўзнаўлялі традыцыйную беларускую хату. Памятаеце радкі ўранняга Коласа: «Пазіраюць нудна вёскі. Глянеш — сэрца забаліць. На двары — паленні,

добрыя традыцыі, якія прайшлі праз вякі, але дрэнны праекціроўшчык, які не ўлічвае новых сацыяльна-псіхалагічных асаблівасцяў людзей, які будзе жыць у яго доме. Цяпер у вёсцы адбываюцца карэнныя перамены быту. Газ, каналізацыя, ванна, тэлефон, тэлебачанне, асвятляльныя матчы, тратуары, палацы культуры — усё гэта мяняе самога чалавека, і запатрабаванні яго зусім іншыя, чым былі калісьці.

Аднак, са свайго вопыту работы, у прыватнасці, працуючы над праектам вёскі «Скв» у Нясвіжскім раёне, я зрэбіў вывад, што, далучаючы земляроба да гарадскіх камунальных выгод, нельга навіязваць яму жыццё па-гарадскому.

Сельскія будынкі павінны мець свае асаблівасці. Думаю, не трэба баяцца, калі такое будаўніцтва каштуе даражэй — не трэба думаць, што эканомлены сэнны рубель лепш за эканомленую ў будучым сотню.

— І апошняе пытанне, Георгій Уладзіміравіч. Чаму некаторыя будынкі, у тым ліку і сельскія, так хутка старэюць? Магчыма, адбываецца навукова-тэхнічны прагрэс у будаўніцтве — з'яўленне новых эфектыўных матэрыялаў, удасканаленне тэхналогіі, большае выкарыстанне уніфікаваных канструкцый і дэталей? Або тут іншыя прычыны?

— Сапраўды, нашы вёскі, нават новыя, нядоўга застаюцца маладымі. І гэта часам не таму, што архітэктары не паспяваюць за навукова-тэхнічным прагрэсам. Ёсць старадаўнія пубодовы, на якія і цяпер прыёмна паглядзець. Проста архітэктары ў вёсцы займаюцца часам мала-таленавітыя людзі. У многіх выпадках нізкая якасць будаўніцтва.

Смешна ўспомніць, але гады два-тры назад некалькім брыгадзірам цесляроў я паказваў, як правільна часам сякерай. Вось чаму мы — за поўную індустрыялізацыю будаўніцтва. Дамы павінны будавацца на заводах, а на месцы — толькі манціравацца.

Што ж датычыць будаўніцтва новых Верцялішак, то ёсць там не толькі станоўчае, але і такое, ад чаго пазней трэба будзе адмовіцца. Ва ўсякім выпадку, вопыт гэтай забудовы трэба ўважліва вывучыць, каб усё добрае перанесці на будаўніцтва іншых сёл, а нуднае не паўтараць.

ВЁСКА НАШАГА ЗАЎТРА

дынка мінскага інтэратра «Піонер» і тэатра лялек, дома-музея Якуба Коласа, суворайскага вучылішча, забудовы вуліцы Леніна ў Мінску. Такія разнастайнасць пошукаў не перашкаджае вам сканцэнтравана на праблемах сельскага дойдства!

— Наадварот. Мне здаецца, што мастак, які выбраў для сябе адзін «вузкі» профіль, заўсёды прайграе, бо пачынае вузка мысліць.

— Помніцца, гады два назад на сустрэчы ў Саюзе пісьменнікаў некаторыя літаратары напакралі вас, што вы і вашы калегі, сельскія архітэктары, не ўлічваеце вясковага ўкладу жыцця. Як змяніліся з таго часу вашы погляды на праблему забудовы вёскі?

— У прынцыпе мая думка засталася той са-

на старасці, заўсёды здаецца цудоўным. Ну, а восенню, зімой што! Да пачабання, дзякуй вам за хлеб-соль, добрыя людзі, а я — у сваю кватэру з цэнтральным ацяпленнем, з ваннай, з булачнай на рагу. Гэта, ведаеце, дачныя ўяўленні аб вёсцы. А вось як у такіх вёсках жыць у бедарожжа, у мяцеліцы, калі не тое, што да магазіна — да калодзежа не дабрацца? А як дзецям у школу хадзіць? А калі раптам захварэў чалавек! Нарэшце, працаваць калгаснікам трэба ў калектыве! Мне здаецца, нават сама форма працы ў наш час патрабуе канцэнтрацыі сяла. Неадарма менавіта з малых вёсачак моладзь больш за ўсё бяжыць у гарады. Якуб Колас, з якім мне ў свой час часта даводзілася сустракацца, у дзя-

шчосці. Куча сметніку ляжыць. Крыж хаваў пры дарозе. Кучка топаля сухіх... Сцішна, нудна, бы ў астрозе, як на могілках якіх... Дзе тут хоць намёк на ідэалізацыю старой вёскі? Традыцыйная беларуская хата, як магла, верна служыла многім пакаленням, і мы павінны быць ёй удзячныя, з павагай успамінаць аб ёй, можа нават помнік ёй паставіць. Але цяперашні сельскі дом павінен быць іншым.

— Значыць — наперад, не аглядаючыся на мінулае!

— Не, чаму ж. Сувязь часоў павінна быць. Мы і ў новых Верцялішках стараліся як мага больш выкарыстаць спадчыну народнага дойдства. Але ва ўсякім мастацтве ёсць не толькі элементы прагрэсу, але і тое, што адвэрэ. У народзе

Так выглядае сёння цэнтр Верцялішак.

Фота Я. КРАЎЧАНКІ.

МАЛАДЫМ — ПАЎСЯДЗЕННУЮ ЎВАГУ

У ПРЭЗІДЫУМЕ ПРАУЛЕННЯ СП БССР

Мінула пятніцай пад старшынствам Максіма Танка адбылося чарговае пасяджэнне прэзідыума праўлення СП БССР.

Абмяркоўвалася важнае пытанне — аб рабоце з маладымі літаратарамі. Гаворку пачаў сакратар Гомельскага абласнога аддзялення пісьменнікаў Л. Гаўрылін. На Гомельшчыне, як адзначыў ён у сваёй справаздачы, нямае здольных пачаткоўцаў. Літаратурныя аб'яднанні створаны і пленна працуюць і ў абласных цэнтры, і пры раённых газетах. Многія з пачаткоўцаў падрыхтавалі ўжо свае першыя ніжнікі прозы і пазэі. Абласное аддзяленне рэгулярна збірае творчыю моладзь на семінары, на якіх абмяркоўваюцца іх творы. Але галоўны напрук у рабоце аддзялення — гэта індывідуальная работа з маладымі, непасрэднае гутаркі па творах, канкрэтныя заўвагі і парады. Яна дае станоўчыя вынікі. Такія, напрыклад, эфэтыўнае дапамога была аказана ў свой час Івану Сярому, Алесандру Касцючэню і многім іншым. В. Гаўрылін выказаў пажаданне, каб члены СП БССР, выязджаючы ў камандзіроўкі, абавязкова сустракаліся з маладымі прэзіянамі, пэзіямі, кансультавалі іх.

З некаторымі заўвагамі ў адрас работ Гомельскага аддзялення СП БССР выступіў А. Зарыцкі. На яго

думку, варт аднавіць літаратурнае аб'яднанне на заводзе «Гомсельмаш», дзе працуе нямае здольных маладых літаратураў, часцей друкаваць творы пачаткоўцаў на старонках абласной газеты.

Аб справах літаратурных аб'яднанняў на Віцебшчыне гаварыў Д. Сімановіч. Ён выказаў некалькі слушных прапановаў і заўваг. Было б добра, адзначыў ён, каб пісьменніцкая арганізацыя кантралявала работу старшын мясцовых літаратурных аб'яднанняў, час ад часу склікала іх на нарады, гутарыла з імі, бо менавіта яны аказваюць найпершую дапамогу пачаткоўцам.

Больш чула ставіцца да творчасці пачаткоўцаў заклікаў і пісьменнік Ул. Калеснік. Самы важны стымул для творчага росту маладых — магчымасць друкавацца. Аднак, калі да пачаткоўца адносіцца прыхільна ў часопісах і штотыднёвіку «Літаратура і мастацтва», ахвотна змяшчаюць на старонках творы моладзі, то гэтага, на жаль, нельга сказаць аб выдавецтве «Беларусь». Каля трох год марудзяць там, напрыклад, з ніжнімі Васіля Жуковіча, са зборнікамі іншых брэсцкіх аўтараў.

Аб выхаванні творчай моладзі цяпер і змястоўна гаварылі ў спрэчках Максім Танк, Міхась Лынькоў, Аляксей Кулакоўскі, Іван Шамякін,

Анатоль Грачанаў, Алякс Асіпеня, Васіль Вітка, Васіль Зубан, Барыс Сачанка і Васіль Матэвушаў.

Асабліва цікавае выклікала выступленне старэйшага пісьменніка Беларусі Міхася Лынькова. Ён прыгадаў, як наладзіліся аб развіцці маладой беларускай літаратуры ў першыя гады Савецкай улады, падзяліўся ўласным вопытам работы з пачаткоўцамі ў час сваёй працы ў бабруйскай акруговай газеце «Камуніст». Тады, як успамінае пісьменнік, была наладжана вельмі цесная сувязь літаратурнага аб'яднання з рэдакцыйнай газетай, сапраўднае творчае садружнасць. Амаль кожную суботу газета выходзіла з літаратурнай тэронкай. Больш таго, выпускаўся газетай нават літаратурны дадаток «Вясна». Як вынік, многія маладыя літаратары, маючы і шырокую магчымасць друкавацца, і адпаведныя кваліфікаваныя парады з боку рэдакцыі, творча выраслі ў літ-аб'яднанні, сталі пісьменнікамі. Гэта — Алякс Зарыцкі, Халос Шынклер, Васіль Вітка, Сяргей Грахоўскі і іншыя.

Першы намеснік старшыні праўлення СП БССР Іван Шамякін падкрэсліў надзвычайнае пытанне аб рабоце з маладымі.

— Гэтае важнае пытанне пастаўлена на парадок дня самім жыццём, гістарычным XXIV з'ездам КПСС. Мы павінны працягваць разнаўсёнае традыцыйнае беражлівае і гонка з тым па-трабавальнага ўдзелу ў творчым лёсе маладых пісьменнікаў. Трэба толькі знаходзіць эфектыўныя формы работы з імі, працягваць карысную ініцыятыву на месцах.

Іван Шамякін падтрымаў прапанову

ВЫКАЗНІК ГОРА НАРОДНАГА

Прадстаўнікі грамад-снасці Мінска сабраліся нядаўна ў памяшканні Беларускага дзяржаўнага акадэмічнага тэатра Імя Янкі Купалы, каб ушанаваць памяць М. Іл-караса.

Уступным словам веча адкрыў народны паэт Беларусі Аркадзь Ку-ляшоў.

З дэклідам «Жыццё і творчасць М. А. Іл-караса» выступіў старшыня праўлення Саюза пісь-меннікаў БССР, народны паэт Беларусі Максім Танк.

Прамоўца падрабозна спыніўся на дзяцінстве будучага паэта. Сямейны разлад, прыгонны пры-смет, якога ўжо тады не мог не заўважыць юнак, адбіліся на фарміраванні рыс характару, света-погляду, на разуменні з'яў рэчаіснасці. Назаў-сёды запомнілася Волга, родныя краевы.

Так яны і здружыліся назаўсёды: паэт, прыро-да і працоўны чалавек.

У асобе Іл-караса У. І. Ленін, у першую чаргу, бачыў рэвалюцый-на-ра-дэмакрата. «Наш паэт», — часта падкрэ-слюваў прамоўца.

На творах паэта, знач-ная частка якіх стала фальклорнай, выхоўва-лася не адно пакаленне змагароў за свабоду. Жыватворны ўплыў ака-зала муза Іл-караса і на шмат якіх паэстаў нашай краіны, у тым ліку і бе-ларускіх.

На вечары, прысвечаным юбілею, з чытаннем вершаў паэта ў сваіх пера-кладах выступілі Э. Аг-няцкевіч, А. Вярцінскі, А. Янімовіч.

Ул. ДАЛЬКОУ,

У ГОНАР ПЕСНЯРА

10 снежня на філада-гічным факультэце Мін-скага педагагічнага ін-стытута Імя А. М. Горка-га адбыўся ўрачысты сход, прысвечаны васьмі-дзесяцігоддзю з дня на-раджэння выдатнага бе-ларускага паэта Максіма Вагдановіча.

З уступным словам аб жыцці і творчасці Ваг-дановіча выступіў за-гадчык кафедры беларускай літаратуры докт-ра філалагічных навук А. Сяміновіч.

З цікавасцю слухалі студэнты і выкладчыкі паэта Алякс Вацьку, аў-тара лібрэта оперы-паэ-мы «Зорка Венэра», які наведваў і шмат новых фактаў з жыцця М. Ваг-дановіча. Пра стварэнне оперы-паэмы «Зорка Ве-нэра» і пра яе паставіў-ку на сцэне расказалі за-служаны дзеяч мастацт-ваў БССР кампазітар Ю. Семіянка і рэжысёр-пастаноўшчык, заслужа-ны дзеяч мастацтваў РСФСР С. Штэйн.

Вершы М. Вагдановіча прачыталі ўдзельнікі тэ-атра чытальніца «Жывое слова» Н. Сысоева і А. Лугоўскі. У заключен-не прагучалі ары з оперы-паэмы «Зорка Венэ-ра» ў выкананні заслужа-нага артыста БССР А. Саўчанкі.

В. ЛЯПЕШКІН.

аў аб сілітанні ў бліжэйшы час на-рады старшын раённых літарату-рных аб'яднанняў. Але гэта варт зра-біць пры адной умове — каб такая на-рада была дастаткова падрыхтава-най, каб трапілі на яе людзі, шчыра зацікаўлены ў творчай справе. Аднак у рабоце літаратурных аб'яднанняў вялікую ролю магло б адыграць тэк званне змяшчае шэфства: конны пісьменнік трымае ў полі зроку ма-ладых літаратурных сілы, якія ёсць на яго радзіме; дапамагае пачаткоў-цам і парадамі, і справай.

Падсумоўваючы вынікі гаворкі аб рабоце з маладымі літаратарамі, старшыня праўлення СП БССР Мак-сім Танк адзначыў, што яна атры-малася вельмі нарыснай. Па яго рэ-камендацыі было вырашана абагуль-ніць усе прапановы, зробленыя на па-сіджэнні прэзідыума, і лічыць мэ-тазгодным — аднавіць пры СП БССР камісію па рабоце з маладымі; пра-весці рэспубліканскую нараду стар-шынь літаратурных аб'яднанняў, а таксама сілінаць у бліжэйшым часе пленум праўлення СП БССР, прысвечаны рабоце з маладымі літаратарамі.

На пасяджэнні прэзідыума праў-лення быў разгледзены таксама шэ-раг іншых пытанняў. Аднадушна бы-лі вылучаны на атрыманне Дзяржаў-най прэміі СССР пэсы Андрэй Ма-кавіч «Законаны апостал» і Тры-бунал і раман Івана Шамякіна «Снежныя зімы».

ШТО Б МЫ НІ ГАВАРЫЛІ пра адставанне крытыкі ад жыцця, ад імклівага літаратурнага працэсу, колькі б ні папракалі крытыку ў слабасці і пасінасці (гэта стала ўжо «прытчы во языцех»), бласпярэчна адно сённяшні крытычны цэх нашай літаратуры мае багатыя і цікавыя вытворчыя набыткі. У нас вырасла нямала таленавітых літаратурнаўцаў, павялілася таксама нямала кніг, артыкулаў, у якіх адчуваецца глыбіня даследчыцкай думкі, страснасць пераканаўчых, шчыра грамадзянска і эстэтычна зацікаўленасці справамі сучаснага літаратурнага жыцця. Беларуская крытыка ўсё больш смела і ўпэўнена выходзіць на ўсесаюзную арэну, заваўвае сапраўды аўтарытэт у чытача. Аднак жа ёсць многа, ой, як многа прычын, з-за якіх крытыка не выявіла сваіх вялікіх магчымасцей, не заняла яшчэ належнага ёй пачэснага месца ў сённяшняй літаратуры. Пра гэта ўжо слухана гаварылі ўдзельнікі дыскусіі, у прыватнасці С. Андрэюк, А. Вярцінскі, У. Юрэвіч. Хочацца тут звярнуць увагу і на такое сур'езнае пытанне, як падрыхтоўка, выхаванне крытычных кадраў.

Мы, мусяць, не задумваемся над тым, што людзі, якія працуюць у крытычным жанры, занадта позна прафесіяналізуюцца. Амаль усе крытыкі, якіх сёння лічаць маладымі, маюць за плячыма па 35—40 гадоў. Вядома, гэты жанр асабліва складаны і цяжкі. Ён вымагае, акрамя ўсяго іншага, глыбокага ведання жыцця, ґрунтоўнай тэарэтычнай падрыхтоўкі. А на гэта патрэбен час. У маладосці, як вядома, асабліва абстрактны крытычны зрок, павышаная чуйнасць, тая ўнутраная рэакцыя, якая дапамагае адрозніваць сапраўдны мастацкі каштоўнасці ад уяўных, пранікаць у душу твора.

Адкуль прыходзіць крытыка? Звычайна з філалагічных факультэтаў, дзе набываюць саціны агульнафілалагічны багаж, веды па тэорыі, гісторыі літаратуры, у тым ліку роднай літаратуры. Агульнавядома, што крытык, асабліва пры сучасным узроўні развіцця літаратуры, павінен быць і глыбокім знаўцам яе гісторыі, ведаць мастацкую спадчыну, бо без гэтага не можа быць гаворкі пра дасведчанні апалізі і ацэнку сучаснага стану літаратуры.

Як жа будучыя крытыкі далучаюцца ў студэнцкія гады да багаццяў роднай літаратуры, наколькі ґрунтоўна пазнаюць яе гісторыю і шлях? Не ўсё ў гэтым сэнсе можа нас задаволіць. Бада перш за ўсё ў тым, што многія творы з гісторыі роднай літаратуры студэнтам практычна недаступны. Яны не выдаюцца (а веданні іх патрабуе нават праграма), вывучаюцца іх, так спазнаць, звычкі, па манатрафічных артыкулах, якіх, на жаль, у апошнія гады павялілася нямала.

Няма да гэтай пары, напрыклад, беларускіх летапісных зводаў, поўнага выдання публіцыстыкі К. Каліноўскага, твораў пісьменнікаў, пашаніўскага перыяду (К. Каганец, Ядвігін Ш., Г. Леўчык, А. Паўловіч, С. Палуян, І. Лейка і інш.) Невядомымі крытыку-пачаткоўцу застаюцца многія старонкі літаратуры былой Заходняй Беларусі (калі не лічыць асобных пастаў таго часу). У выніку студэнты атрымліваюць, няпоўнае, спрошчанае ўяўленне пра многія складаныя моманты літаратурнага працэсу.

Аляксей ПЯТКЕВІЧ

НЕКАЛЬКІ ПАЖАДАННЯЎ

Бласпярэчна, што апошнім часам шмат публікуюцца адшуканага літаратурнаўцамі ў архівах, у іншых крыніцах. Выйшлі ці выходзяць з друку добрыя шматтомнікі майстроў сучаснай паэзіі і прозы. Але гэтым нельга задавальняцца. Выдаваць патрэбна больш і, галоўнае, лепш. Даўно пара выпусціць акадэмічны збор твораў М. Гарэцкага, Ц. Гартнага, М. Зарэцкага, М. Чарота, Р. Мурашкі і іншых беларускіх пісьменнікаў. На жаль, нашы выдавецтвы часам вельмі марудзяць з выпускам твораў і сучасных аўтараў.

Вельмі карысна было б нам сёння прыслухацца і да голасу самага шырокага чытача, даведанага, як ён ацэньвае навінкі літаратуры, сучасны стан нашай літаратуры ў цэлым. Мы, па сутнасці, вельмі прыблізна ўяўляем сённяшняга чытача беларускіх твораў. Згадаючы пра гэта, абмяжоўваемся агульнымі словамі накшталт тых, што чытач цяпер патрабавальны і дасведчаны, што інтэлектуальны ўзровень яго высокі. Крытыка, якая адрасуецца перш за ўсё да чытача, павінна быць бліжэй, канкрэтней свайго адрасата. Апрыёрна мяркуюем мы і пра

колькасць чытачоў беларускай літаратуры. Многа іх ці мала? І якія катэгорыі чытачоў — хоць бы ў нашай рэспубліцы — сочаць за беларускай літаратурай, ведаюць яе, чытаюць у арыгінале (катэгорыі па ўзросце, адукацыі, прафесіі, асяроддзі — горад ці вёска). Таму ёсць вострая неабходнасць у шырокім сацыялагічным абследаванні чытача. Пераканааны, што вынікі такога абследавання былі б надта цікавымі і павучальнымі для крытыкі, для літаратуры ў цэлым. Работу гэтую мог бы пачаць і накіроўваць наш штотыднёвік. Аднак «ЛіМ» і так ужо перагружаны, хоць і шматпалоснай плошчы. Беларуская літаратура, мастацтва настолькі выраслі, настолькі павялічыліся маштабы іх дзейнасці, што «ЛіМ» не па слах ужо несіць ўсю адпаведную інфармацыйную службу. Не дзіўна, што і крытыка займае адносна сціплае месца на старонках нашага наважанага штотыднёвіка.

М. Лобан, пачынаючы дыскусію, пісаў: «Я не помню ў нашай беларускай перыядыцы артыкула, які б знаёміў беларускага чытача з падзеямі, што адбываюцца ў развіцці замежных літаратур, такіх, напрыклад, як амерыканская, англійская, французская, нямецкая, італьянская, у літаратурах брацкіх сацыялістычных краін. Ці там нічога не адбываецца і нам няма чым цікавіцца, ці тое, што там адбываецца, нас не цікавіць, мы абывкаем да гэтага?» Думаю, што кожны больш-менш уважлівы да літаратуры чалавек падтрымае гэтыя словы. Толькі што ж, матэрыялы пра іншыя літаратуры леглі немалым грузам на «плечы» таго ж «ЛіМа». Восем калі б «ЛіМ» стаў чыста літаратурнай газетай... На старонках такой газеты можна было б павесці засяроджаную, ґрунтоўную размову пра справы нашай літаратуры. І не абмяжоўвацца, як гэта бывае, адзінай, пры тым белай, рэцэнзій-водгукам аб творах сапраўднага мастацтва. Мабыць, і крытыкі пісалі б цікавей, пачуваючыся ў такім спецыфічным выданні, як ва ўласнай хаце. Гэта, зрэшты, ужо аб трэцім пункце рэдакцыйнай анкеты.

Цікава, па-мойму, піша той крытык, які з'яўляецца неаўтарытай творчай індывідуальнасцю і, значыць, глыбока выяўляе сябе як асобу. Цікава чытаць крытычныя работы, у якіх выразна адчуваецца грамадзянска-эстэтычнае крэда аўтара, яго самастойныя інтарэсы і схільнасці, яго жывая чалавечая страсць. Артыкулы і рэцэнзіі, напрыклад, У. Калесніка, А. Адамовіча, В. Каваленкі, А. Яскевіча, С. Андрэюка вабяць не манерай пісьма (у вузкім сэнсе гэтага слова), не стылістыкай фразы, а самабытнасцю мыслення, успрымання мастацкага твора, умением адшукаць заўсёды свой крытычны ракурс, знайсці сілце ў творы літаратуры.

г. Гродна.

БЕЗУМОУНА, за апошнія гады значна вырасла майстэрства нашай крытыкі. Яна глыбей унікала ў сутнасць літаратурнага працэсу, смялей суадносіла свет мастацкіх твораў з жыццёвай праўдай. Беларуская літаратурнаўства многае зрабіла па распрацоўцы гісторыі роднай літаратуры, асветленні «белых плям» на літаратурнай карце. Усё часцей з'явіліся роднай літаратуры разглядаюцца на агульным фоне дзясяценняў усесаюзнага мастацтва.

Зразумела, дэляка не ўсе праблемы вырашаны нашай крытыкай. Не заўсёды яе выступленні адпавядаюць патрабаванням часу. Але ў сваім развіцці яна не заставалася ў баку ад важнейшых пытанняў нашага веку, ад важнейшых з'яў літаратуры, яна вырашала новыя праблемы, удаканальвала сваё майстэрства. І думам, што наша патрабавальнасць да крытыкі вырасла з яе дзясяценняў, з таго, што на яе плечы сёння можна ўскласці вырашэнне больш складаных задач.

Камуністычная партыя верыць у нашу крытыку, верыць у яе рэзервы і магчымасці. Невыпадкова яна лічыць, што поспехі савецкай літаратуры і мастацтва ў значнай ступені залежаць ад актыўнасці і патрабавальнасці крытыкі. Дзеля гэтага трэба, каб крытыка зыходзіла ў сваёй рабоце з пазіцыі партыйнай прынцыповасці, якая спалучалася б з класіфікацыяй адносінамі да твораў мастацкіх каштоўнасцей. Усёй сваёй дзейнасцю, бацькоўскімі клопатамі аб развіцці савецкай літаратуры Камуністычная партыя паказвае крытыцы наглядны прыклад, як трэба спрыяць росту мастацкай творчасці.

Вось і зараз партыя своечасова ўзняла пытанне аб «кампліментарнай» і «разноснай» крытыцы, з праўленнямі якой можна сустрэцца і ў Беларусі. Удзельнікі дыскусіі, трэба спадзявацца, выявяць прычыны гэтых выдаткаў нашай крытыкі.

Мне здаецца, што «кампліментарная» альбо «разносна» крытыка — вынік яе бескантрольнасці. Што ма-

НАДРУКАВАНА У «ПОЛЫМІ»

ПА СТРОГІМ РАХУНКУ

Артыкул В. Каваленкі «Думкі пра сучасную беларускую крытыку», змешчаны ў лістападаўскім нумары «Полымя», пачынаецца словамі: «Зноў пра крытыку! — скажа іншы уважлівы і дасведчаны чытач. Ці не лепш было б замест гэтага змясціць проста добры крытычны артыкул пра сучасную літаратуру, бо якраз такіх выступленняў бракуе нам у друку». Спадзяёмся, што гэты самы чытач прызнае «справа на жыццё» артыкула В. Каваленкі, убачыць і зразумее, наколькі неабходна і надзвычай яго ґрунтоўна і прынцыпова размова пра справы і клопаты сучаснай беларускай крытыкі.

Зразумелым і веданнем справы, добрай турботаю пра ідэйна-мастацкі ўзровень нашай крытыкі, «яе прафесійную здатнасць, майстэрства, уразіце — умовы літаратурна-крытычнай працы» напісаны гэты артыкул. В. Каваленка робіць гаспадарскі агляд набыткаў нашай крытыкі, гаворыць аб тым, што зроблена і робіцца лепшымі беларускімі крытыкамі. Адначасова ён спыняецца і на многіх арганізацыйных і творчых праблемах, абазначае шырокае кола пытанняў, якія чакаюць вырашэння.

Аўтар артыкула настойліва сцвярджае, што крытыка — не другарады літаратурны жанр, ён вельмі разна і пераканаўча акрэслівае яе сталае месца і важную ролю ў сучасным літаратурным працэсе. Разумеючы ўсю складанасць і цяжкасць літаратурна-крытычнай справы, ён, аднак, зусім не апраўдвае хваробы крытыкі і не паграбуе скідак для яе. Не, аперыруючы фактамі нашага літаратурнага жыцця, ён працягвае крытыку строгі рахунак: крытыка абмянае многія нявырашаныя пытанні літаратурнага працэсу, «слаба арыентуе... нашу літаратуру на новыя з'явы жыцця і на глыбокае іх філасофска-мастацкае асэнсаванне», «слаба відзе яна змаганне з безмястоўнасцю ў сучаснай літаратуры і г. д.

Аўтар артыкула рашуча пад-

быў членам ЦК КПБ. Жыццё Альшэўскага было вельмі насычаным і знешнімі падзеямі і ўнутраным зместам. Між іншым, ён з дзяцінства быў знаёмы з Гайдарам (разам вучыліся), сябраваў з ім і паэзіяй. Альшэўскі быў выдатным падполшчыкам-рэвалюцыянерам, чалавекм надзвычай душэўным і сумленным. У нарыс будучы шырока ўведзены яго пісьмы, у якіх яскрава раскрылася яго асоба і якія сведчаць, што ён меў адмысловы дар слова. Гэты нарыс з'явіцца спробай паказаць у нейкай ступені ўвогуле месца і ролю рэвалюцыйнай эпісталайнай публіцыстыкі ў захаднебеларускім жыцці. Альшэўскі шмат пісаў сваім родзічам і знаёмым і з Савецкага Саюза, і з польскай турмы. Гэтыя пісьмы мелі немалае грамадска-палітычнае значэнне. Другі нарыс будзе прысвечаны захаднебеларускаму рэвалюцыянеру і антыфашысту Язэпу Урбановічу, аднакашніку В. Таўлая і сябру А. Салагуба. Тут таксама сабраны багаты матэрыял, ёсць пра што раскажа чытачам.

— Амаль закончаны ўжо творчы партрэт Ніла Гілевіча, які мяркую прапанаваць аднаму з нашых часопісаў.

Працягваецца праца над кнігай «Пам'яць», аб якой чытачы ўжо ведаюць па публікацыях у «Маладосці» і «Немане». Гэтая дакументальна-публіцыстычная кніга, якую задумалі стварыць пісьменнікі, былыя ўдзельнікі партызанскага змагання А. Адамовіч, Я. Брыль і У. Калеснік, раскажа вуснамі людзей, што цудам урзаваліся ад фашысцкага вынішэння, аб зверствах акупантаў у гады Вялікай Айчыннай вайны. Пісьменнікі пабывалі на многіх месцах злачынстваў, аб'ехалі ўжо Гомельшчыну і Гродзеншчыну. Цяпер ідзе апрацоўка сабраных матэрыялаў...

НАД ЧЫМ ПРАЦУЕ...

Уладзімір КАЛЕСНІК

Творчыя інтарэсы крытыка і літаратурнаўца Уладзіміра Калесніка шырока і разнастайныя. Шмат гадоў займаецца ён даследаваннем і папулярызаваннем літаратуры былой Заходняй Беларусі. Вынік гэтага — змястоўныя і цікавыя кнігі «Паэзія змагання» і «Час і песні», вялікая колькасць артыкулаў і публікацый. Да іх дадаюцца складзеныя і глыбока растлумачаны даследчыкам зборнікі вершаў М. Васільяка, М. Засіма, У. Жылкі, анталогічны зборнік захаднебеларускай паэзіі «Сцягі і паходні». А яшчэ — белетрызаваная «Апсвесць пра Таўлая», раздзелы з якой публікаваліся на старонках «ЛіМа» і «Полымя». Вабяць У. Калесніка і многія іншыя літаратурныя «тэмы». Яму належаць цікавыя, розныя па жанры працы аб сучаснай паэзіі і прозе, аб старажытнай беларускай літаратуры, аб выкладанні літаратуры ў школе. Няспынна займаецца У. Калеснік і гісторыка-краязнаўчай, фалькларыстычнай работай, класіфікацыяй дапамагае (як кіраўнік абласнога літаратурнага аб'яднання) маладым літаратарам Брэстчыны.

Даследчык не пакідае сваёй першай літаратурнай сімвалі — у цэнтры яго увагі па-ранейшаму застаецца захаднебеларуская тэматыка. Зараз на рабочым стане — манатрафія пра захаднебеларускую рамантычную паэзію 20-х гадоў. Значнае месца ў

будучай кнізе, як адзначыў Уладзімір Андрэвіч у размове з карэспандэнтам «Літаратуры і мастацтва», адводзіцца творчасці Уладзіміра Жылкі. На думку даследчыка, яшчэ не паказана сапраўднае месца У. Жылкі ў захаднебеларускай паэзіі. Па рангу свайго таленту, ідэйна-эстэтычнай змястоўнасці твораў пэнт павінен быць аднесены да самых значных у ёй у дваццатыя гады. Адна з асноўных задач кнігі — напоў перачытаць паэзію Жылкі, раскажаць пра жыццёвы і творчы шлях паэта, пра сачыць развіццё і дужанне яго таленту, акрэсліць галоўнае ў ім — спалучэнне творчай культуры, імкнення да псіхалагізму з актыўнай грамадзянскасцю. У кнізе будучы шырока выкарыстаны знойдзеныя ў выніку многіх росшукаў каштоўныя дакументы і матэрыялы: дзённік паэта пражскага перыяду, яго перапіска са сваякмі, успаміны сяброў і знаёмых і г. д. Шырокае кола гісторыка-літаратурных праблем беларускага рамантызму будзе ўпершыню разгледжана ў кнізе так ґрунтоўна.

Над чым яшчэ працуе У. Калеснік?

— Хочацца раскажаць пра адданы сыноў народа, удзельніку змагання за ўз'яданне Заходняй Беларусі з Савецкай краінай. Неўзабаве будучы закончаны два нарысы. Адзін — пра Анатоля Адамавіча Альшэўскага, які

СЛОВА БЯРЭ ЧЫТАЧ

З А Р У К А Н О В Ы Х П О С П Е Х А Ў

еще на ўвазе? У нас выступленне крытыка ў друку ўспрымалася як апошняя інстанцыя. Мы амаль не сур'яемся з такой з'явай, калі выказана думка аспрэчваецца, калі ёй даецца грамадская ацэнка. У нас амаль няма крытыкі крытыкі. Нават «Літаратура і мастацтва», уявішы ў свой арсенал месячныя агляды рэспубліканскіх часопісаў, не ўдзяляе ў іх дастатковай увагі аддзелам крытыкі гэтых выданняў. Першай ластаўкай быў нядаўні агляд Б. Бур'яна крытычнага аддзела часопіса «Полымя». Пажадана, каб гэта была не толькі спроба па гарачых слядах дразу ацаніць крытычныя выступленні ў друку. Нядаўна было б, каб такія выступленні сталі традыцыяй і ў іншых літаратурных выданнях. Думаю, што была б карысная кваліфікаваная размова, напрыклад, у часопісе «Полымя» пра гадавую альбо паўгадавую крытычную прадукцыю часопіса «Беларусь» ці газеты «Літаратура і мастацтва».

Мне здаецца, беларуская літаратурная крытыка значна выйграла б, калі б яна пашырыла формы сваіх выступленняў. Пакуль у большасці выпадкаў яны вельмі аднастайныя: рэцэнзіі, артыкулы, зрэдку — літаратурны партрэт (насець — да юбілейнай даты). А вось артыкулы, якія б узнімалі надзвычайныя пытанні сучаснай беларускай літаратуры, ставілі б перад ёй новыя праблемы, з'яўляюцца вельмі рэдкімі.

Як вядома, крытыка заклікана прыходзіць на дапамогу чытачу. Не бу-

дзем спыняцца на тым, што не ўсе мастацкія творы трапляюць у поле зроку. Гэта, відаць, і немагчыма. Недаравальна ж тое, што і тых твораў, якімі чытачы зачытваюцца, пра якія спрачаюцца, крытыка не заўважае. Звычайна такі лёс тых складаных твораў, якія нельга ўціснуць у «прокрустовае ложа» ўсталяваных уяўленняў. Так было з некаторымі творами В. Быкава, да гэтага часу не сказана важнага вычарпальнага слова пра «Снежныя зімы» І. Шамякіна. Наогул, мастацкія творы, дзе пастаўлены важныя і падчас вострыя пытанні сучаснасці, не знаходзяць у нашай крытыцы аператыўнага, свочасовага водгуку. А такія творы даюць падставы для шырокай размовы па вялікім рахунку для выяўлення грамадскіх пазіцый крытыка. Кнігі ж, якія не закрываюць надзвычайныя пытанні, часта знаходзяць хуткі водгук, таму што не патрабуюць ад крытыка напружання нерваў і сэрца. І водгук на такія «сярэдня» кнігі пішацца бясстрасна, аб'ектыўна.

І яшчэ раз — пра крытыку крытыкі. Як ні парадаксална, найбольш нецікавыя рэцэнзіі і артыкулы ў нас напісаны менавіта на кнігі крытыкаў. Узнікае ўражанне, што крытыкі быццам саромеюцца пісаць узнёсла і цікава пра работы сваіх таварышаў.

Якую ж нозу вяршыню патрэбна ўзяць нашай крытыцы? Нека А. Твардоўскі зазначыў, што сапраўдным вершам можна лічыць той верш, які пачынаюць чытаць людзі, што ніколі не чыталі вершаў. Дык вось, хочацца, каб з'явіліся такія крытычныя з'явы, на якія ў бібліятэках, як на лепшыя мастацкія творы, устанавілася б чарга, каб іх перадавалі з рук у рукі, зачыталі, як кажуць, да дзірачкі. Несумненна, такія крытычныя работы будуць з'яўляцца. Наша жыццё, праблемы, якія ўзнімае беларуская літаратура, высокае майстэрства беларускіх крытыкаў — усё гэта будзе за тое, што мы стаім на парозе з'яўлення такіх кніг.

Ц. ЛЯКУМОВІЧ,
настаўнік.

г. Бабруйск.

ючаецца да надзвычайных спраў крытыкі. Ён даводзіць неабходнасць глыбокага, навуковага вывучэння крытычнай спадчыны мінулага, паказвае, якое значэнне мае асэнсаванне гэтай крытычнай спадчыны для вырашэння метадалагічных пытанняў гістарычнага развіцця беларускай літаратуры, наколькі залежыць ад гэтага агульны тэарэтычны ўзровень сучаснай крытыкі.

Магчыма, разважання В. Каваленкі пра шляхі станаўлення новай беларускай літаратуры ў XIX стагоддзі, яго меркаванні аб «паўным бар'еры эстэтычнай несумшчальнасці» паміж мастацкай літаратурай і фальклорам — найбольш спрэчнае месца ў яго артыкуле. (У гэтым, зрэшты, пераконнае нас змяшчаюць пачаткі з нататкамі В. Каваленкі цікавы артыкул В. Івашына «Аналіз і ацэнка пачаткаў беларускай літаратуры».)

Але дыскусійнасць, палемічнасць панал артыкула В. Каваленкі стасуюцца да страснай, заклапочанай размовы. Аўтар артыкула, можна сказаць, не проста выказваецца па тых ці іншых пытаннях літаратурна-крытычнай тэорыі і практыкі (вось, маўляў, неабходна ўменне аналізаваць твор у адзінстве ўсіх яго ідэйна-мастацкіх кампанентаў; сіла крытыкі, яе грамадскі аўтарытэт залежаць ад асобы крытыка; асабліва надзвычайна задачу сучаснай крытыкі складае супроцьдзеянне пашырэнню рамесніцкай, кан'юктурнай літаратуры і г. д.) Ён ваюе за крытыку балую, актыўную, прафесійна-ўзброеную, шырую і прычыповую, тэарэтычна-глыбокую і стэтычна-чульную. За такім спачаткам праблемнасці з актыўнасцю аўтарскай пазіцыі якраз добра адчуваецца асоба крытыка, які хварэе за літаратуру і крытыку.

Варта адзначыць таксама і размову пра крытыку, што адбылася на старонках кастрычніцкага нумара «Маладосці». Думкамі аб стане і задачах, аб ролі крытыкі ў літаратурным працэсе надзіліліся тут прызакі Барыс Сачанка, крытык Уладзімір Юрэвіч і паэт Сцяпан Гаўрусёў. У іх выступленнях выказана багата цікавых меркаванняў і слушных прапаноў. Тут таксама клопаты крытыкі звязваюцца з агульналітаратурнымі справамі, таксама востра ставіцца многія пытанні. Выступленні

ўдзельнікаў размовы вызначаюцца тонкім разуменнем сутнасці крытыкі («Разумець адзін аднаго» — назва артыкула Б. Сачанкі), жаданнем узняць яе ўплывавасць (У. Юрэвіч, «Крытыцы — аўтарытэт»), дабнем пра яе эфектыўнасць, вышнім ідэйна-мастацкім крытэрыяў (С. Гаўрусёў, «Есць у каго вучыцца»). У кожнага з іх, вядома, свой падыход да літаратуры і крытыкі, свае аб'екты ўвагі і аналізу. Але клопат у іх — адзін.

Шырокая размова пра стан і задачы крытыкі, што вядзецца зараз у нашым друку, абавіраецца на рашэнні XXIV з'езда КПСС, на клопаты партыі аб развіцці літаратуры і павышэнні ролі крытыкі. І ёсць добрыя падставы верыць у плённасць гэтай размовы. Хочацца паўтарыць услед за В. Каваленкам заклічныя словы яго артыкула: «Партыйныя клопаты пра крытыку палогуюць яшчэ ў чырэйшым маштабе свядзення крытыцы баявой, якая будзе на вышнім самым патрабавальным задач, крытыцы актыўнай, якая дасканала валодае марксісцка-ленінскай метадалогіяй, тонка адчувае мастацтва, упэўнена стаіць на варце грамадскіх інтарэсаў у літаратуры».

В. ЦІХАНОВІЧ.

ПРАЦАВІТАСЦЬ, ПАМНОЖАНАЯ НА ТАЛЕНТ

Сцяпану АЛЕКСАНДРОВІЧУ — 50 ГОД

Слоўнілася 50 гадоў літаратурна-знаўца, пісьменніку і педагогу Сцяпану Александровічу. З гэтай нагоды праўленне Саюза пісьменнікаў Беларусі паслала юбіляру прывітанне:

«З крытычных артыкулаў і краўзнаўчых нарысаў Вы пачыналі свой творчы шлях. Любоў да даследавання гісторыі і развіцця роднай літаратуры акрэсліла кірунак Вашай літаратурнай дзейнасці. Вы грунтоўна і цікава расказваеце чытачам аб вялікай спадчыне першых на беларускай зямлі пісьменнікаў і дзяржаў культуры і аб дасягненнях пісьменнікаў — Вашых сучаснікаў.

Кнігі «Незабыўнымі сцэнкамі», «Па слядах паэтычнай легенды», «Старонкі братняй дружбы», «Гісторыя і сучаснасць» з'яўляюцца нашымі ўкладамі ў беларускую літаратуразнаўства.

Нам прыемна адзначыць, што Вы стварылі некалькі цікавых твораў і ў жанры мастацкай прозы — аповесці «Ад роднае зямлі...» і «Далёкія зарніцы».

Шмат сілы і ўвагі Вы аддаеце педагогічнай рабоце, прывітаеце студэнтам БДУ, дзе доўгі час працуеце, лю-

боў да літаратуры, а не ў валанавітых твораў. Жадаем Вам, дарагі наш сябра, добрага плёну ў творчай дзейнасці і на педагогічнай ніве, здароўя і радасці ў жыцці».

Рэдакцыя штотыднёвіка «Літаратура і мастацтва» таксама шчыра віншуе свайго былога супрацоўніка Сцяпана Александровіча.

Некалькі гадоў таму назад Сцяпан Александровіч, аглядаючыся на пройдзены жыццёвы шлях, напісаў: «Пражылося ўжо нямала, даялося і перажыць вельмі многа, толькі напісаў мала, а для літаратуры зрабіў яшчэ менш». Такая больш чым стрыманая самаацэнка творчых набыткаў аднаго з самых рупных даследчыкаў роднай літаратуры ідзе, мабыць, ад душэўнай далікатнасці і сапраўднай сціпласці гэтага чалавека ды яшчэ ад жадання рабіць як мага болей і лепей.

Мяне асабіста заўсёды прыемна адзіўляла і здзіўляе лірыз влікая працавітасць вучонага, яго гарачая і самаадданая захопленасць сваёй справай, шырыня яго навуковых і пісьменніцкіх інтарэсаў, яго выключна цікавасць да слаба вывучаных старонак нашай літаратурнай гісторыі, яго ўменне знаходзіць новыя факты і дэталі, адкрываць яшчэ не адкрытае. У гэтых адносінах рэдкі хто з беларускіх даследчыкаў можа спаборнічаць з ім.

Сцяпану Александровічу належыць не менш дзюх сотняў артыкулаў і рэцэнзій, плячэ грунтоўных даследчыцкіх па сваім агульным характары кніг, дзве мастацкія апавесці, зборнік перакладаў з польскай мовы, якую вучоны валодае дасканала, хрэстаматыі па роднай літаратуры для вучняў сярэдняй школы і студэнтаў-філолагаў, падрыхтоўка да выдання і скрупулёзнае навуковае каменціраванне твораў неапрацаваных пісьменнікаў. У прыватнасці, Сцяпану Александровічу давялося зрабіць вялікую, у поўным сэнсе гэтага слова, пошугавую работу, каб данесці да сучаснага чытача творчую спадчыну Францішка Багушэвіча.

Асабліва шмат увагі аддаў Сцяпан Александровіч даследаванню сувязяў беларускай літаратуры з літаратурамі іншых народаў, у прыватнасці, з польскай, украінскай, латышскай. Паспяхова займаецца ён

вывучэннем разнастайных праблем перакладчыцкага майстэрства. Так, перакладчыцкай практыка Янікі Купалы стала аб'ектам глыбокага аналізу ў кандыдацкай дысертацыі С. Александровіча, абароненай ім у 1958 годзе. Гэтыя ж праблемы разам з пытаннямі літаратурна-ўзаемазвязяў складаюць асновы і змест кнігі «Старонкі братняй дружбы» (1960).

Больш за дзесяцігоддзе мэтанакіраванай даследчыцкай працы затраціў Сцяпан Александровіч на вывучэнне беларускага друку ў яго непасрэднай узаемазвязі з уласнай літаратурнай працамі. Вынікі гэтага вывучэння аб'юдавілі ў вялікай манасграфіі «Пуціны роднага слова» (1971). Кніга вызначаецца выключным багаццем фактычнага матэрыялу, які па драбніцах на працягу дзесяцігоддзя збіраў вучоны, пераклапаўшы мноства рэдкіх, малавядомых выданняў і архіўных крыніц. Затое вывады даследчыка, заснаваныя ў кожным канкрэтным выпадку на неабвержных, часта ўпершыню ўведзеных у навуковы ўжытак фактах, набываюць вялікую пераанальнасць.

Даследаванне было прадстаўлена ў якасці доктарскай дысертацыі. Яно атрымала высокую ацэнку нашага друку.

Значнай заслугай Сцяпана Александровіча з'яўляецца і тое, што ён зрабіў здабыткам беларускага літаратуразнаўства жанр займальнай пісьменніцкай біяграфіі. Гутарка ідзе пра біяграфічныя нарысы аб вядомых беларускіх пісьменніках, сабраныя ў кнігах «Незабыўнымі сцэнкамі» (1962, другое выданне) і «Па слядах паэтычнай легенды» (1965). Гэтыя нарысы, зноў жа густа насычаныя цікавымі фактамі, у тым ліку краўзнаўчымі звесткамі, спалучаюць у сабе элементы навуковага і ўласна мастацкага стылю. Яны выхоўваюць патрыятычныя пачуцці моладзі больш, чым іншыя творы нашай усё яшчэ не асабліва папулярнай крытыкі, садзейнічаюць пашырэнню цікавасці да літара-

туразнаўчай навуцы, бо чытаюцца не толькі вузнім колам спецыялістаў. Нямаюць шчырых прыхільнікаў мае мастацкія проза Сцяпана Александровіча. Так, аповесці «Ад роднае зямлі...» (1962), у якой на аснове дакументальных матэрыялаў і сапраўдных фактаў з добрай зямлянасцю расказана пра дзіцячы і юнацкія гады Янкуа Коласа; выдалася не толькі ў арыгінале, але і ў перакладах на рускую і ўкраінскую мовы.

Менш вядома пакуль што паспраўдзіма не ацэнена аповесць «Далёкія зарніцы» (1967). У гэтым таленавіта і вельмі праўдзіва напісаным творы аўтар звяртаецца да перажытага ў перыяд Вялікай Айчыннай вайны. Тады Сцяпану Александровічу выпала нялёгка салдацкая доля. Яму давялося застаць горкі смак акружэння, жахі фашысцкага лагера военнапалонных, з якога ён уцеў восенню 1942 года; каб працягнуць барацьбу з ворагам ужо ў якасці падполшчыка, а потым і партызана.

Добрае слова варта сказаць і пра настаўніцкую працу Сцяпана Александровіча ў якасці выкладчыка беларускай мовы і літаратуры ў спрэдняй школе, у тэхнікуме. Гэтай працы ён аддаў чатырнаццаць гадоў. З паспехам чытае Аляксандровіч складаныя і вельмі аб'ёмныя тэорыі гісторыі літаратуры народаў СССР у БДУ імя У. І. Леніна, дзе ён працуе з 1963 года, шнодра дзельчыць сваім багатым жыццёвым і прафесійным вопытам, вялікімі ведамі і душэўнай цеплынёй і са студэнтамі філалагічнага факультэта, і з калегамі па кафедрі беларускай літаратуры.

Пажадаем і Сцяпану Хвасейнавічу Александровічу з нагоды яго плыці дзесяцігадовага юбілею новых вялікіх творчых поспехаў, добрага здароўя і той нястомнай, руплівай працавітасці, якая ў спалучэнні з яго даследніцкім і пісьменніцкім талентам павінна і надалей даваць багаты плён.

Дзмітрый БУГАЁУ.

НОВЫЯ НАЗВЫ НА АФІШАХ

Беларускі акадэмічны тэатр імя Янікі Купалы паказаў чарговую прэм'еру — «Залатую карэту» Л. Ллонэва. Пастаноўшчык спектакля заслужаны дзеяч мастацтваў РСФСР Ц. Кандрашоў, мастацкае афармленне заслужанага дзеяча мастацтваў БССР А. Грыгар'янца, музыка А. Янчанкі. Пераклад п'есы на беларускую мову зрабіў Ю. Гаўрук.

На здымку вы бачыце сцэну са спектакля.

Фота Ул. КРУКА.

Я ШЧЭ ўчора Максіму Доўбіку то ставілася гора — ён гатовы быў скінуць з сябе піжак, кашулю, то яго паскрозь праціналі дрыжкі, не супраць быў, каб і кажухом ухутацца. Учора ён і падумаў яшчэ ці не лашчыцца да яго трасца яна, але стараўся не звачаць ні на што. А сёння на аўтобусным вакзале усё абвясла ў яго — і ногі, і рукі. Да таго яшчэ зачасціў кашаль і, галоўнае, пасмяглі губы — гэта першая прыкмета (ён сябе добра ведаў), што падскочыла тэмпература. Але і цяпер духам не падаў, не інакш скразніком дзе прахаліла. Дзіва што! Выбраўся ён на якія тры дні. Ці далёка, думаў, той Полацк. Разлічваў, што дзень — да Полацка, дзень у Марчанкі, на трэці спадзяваўся вярнуцца дадому. Ажно калісьці васьмь ужо шостыя суткі і, прызнацца, пакуль што нічога не вылездуў. Марчанка адразу сказаў: у яго атрадзе не было пятнаццацігадовай Ларысы Аскалёнак, не помніць такога прозвішча, аднак параў, што на ўсякі выпадак варта было б зьявіцца да Азёрнага — менавіта, у яго былі партызаны камсамольскага і нават п'янерскага ўзросту.

Хоць да Азёрнага амаль суткі язды — ён жыў ля Гродна — аднак Максім Доўбик доўга не разважаў, паехаў. Той развёў рукамі, паспачуваў Доўбіку: «Аднак, — пачухаўшы патыліцу, сказаў: — ты ў Ляшчэні спытай, ён быў разведчыкам, а жыве недзе ў Вільніосе». І ад Ляшчэні нічога пэўнага не дабіўся. Праўда, на развітанне той назваў прозвішча Лукшы, але дакладна не ведаў, ці жывы ён. У руку яму тады сабіла асколкам. Трэба было ампутаваць яе, гангрэна якраз пачалася, а тут блакада. Да таго яшчэ Ляшчэні помніў такі факт: калі два атрады, Марчанкі і Азёрнага, рыхтаваліся да штурму Мікашэвіцкага гарнізона, ён паслаў быў Лукшу разведцаў пасты. Лукша заданне, вядома, выканаў, а праз колькі дзён, калі гарнізон быў ліквідаваны, неяк за абедам шчыра прызнаўся: калі б не адна смаркачка, толку ён у тых пастах не дабіўся б. А васьмь хто тая смаркачка была — Аскалёнак ці яшчэ хто — Ляшчэні не ведаў. Дакладна не ведаў і адрас Лукшы. Спачатку назваў вёску Баронічы, недалёка ад Нерачы, а калі Доўбик развітаўся і выйшаў на вуліцу, аклікнуў яго: «А можа думаецца мне, не з Бароніч Лукша, — Ляшчэні разводзіў рукамі і ціснуў плячыма, — можа з Чыжоў ён, што за Мінскам, а можа і зусім з Хоцімска, хто яго ведае — столькі гадоў прайшло». І пастаяўшы крыху, дадаў: «Калі жывы той Лукша, васьмь толькі Сцяпан ён ці Станіслаў, таксама не помню, а калі захочаш знайсці, знойдзеш».

Дасюль Доўбик вліў словы Ляшчэні, влі і не выходзілі з галавы: «Захочаш знайсці, знойдзеш». Цяпер яму хацелася адно — прылегчы. Нездаровілася — гэтак размарыла яго. Ён нагледзеў вольнае месца на лаўцы, прысеў.

Як на кожным вакзале — хай гэта влілі чыгуначны ці малы аўтобусны — заўсёды тлумна. Людзі тоўпяцца ля касы, спяшаюцца, едуць, прыздаюць. Нехта некага праводзіць, нехта некага сустракае. А яго, Доўбіка, бадай, даўно шукаюць. Дома сказаў жонцы, што з'ездзіць у Полацк праведзець колішняга свайго аднапалчаніна Марчанку, хоць Кацярына ўпершыню чула гэтае прозвішча, а старшыню калгаса Мязжэнага папярэдзіў, што адлучаецца на якія пару дзён па справах. Меўся быць дома яшчэ ў аўторак. А сёння... Доўбик ян перасмькнуў плячыма. Якраз сёння — а такое, вядома, здараецца не часта, — у калгасе вызныны пленум райкома партыі. Калі б меліся спавядаць за якія грахі, а то цэлы год пісалі ў газетах аб актыўнасці і адназначна камуністаў у «Сейбіце», не раз запрашалі і яго, Доўбіка, у раён дзяліцца вопытам, потым два месяцы камісія райкома вывучала стыль і работу партыйнай арганізацыі. Нарэшце вырашылі правесці пленум на месцы, паказаць усёй арганізацыі раёна, як жывуць і з якой аддачай працуюць камуністы ў калгасе. І васьмь — тут ясна — у Навасёлкі з'ехалася багата людзей. Многія, бадай, збіраюцца пагутарыць з сакратаром парткома, ды яго і першае выступленне. Можна, хто і свадзеецца яшчэ, што васьмь вярнуцца Доўбик — не можа быць у яго сёння больш важнай справы, чым пленум. А таго не ведаюць, што зараз ён, недзе за трыста кіламетраў ад дома чухаецца на вакзале і нават не ведае: паддасца немачы, якая хапае яго, ці ўсё ж адолее яе.

А Кацярына, нават сакратар райкома, Мязжэны ды ўсе родныя і блізкія тым часам і папраўдэ трывожыліся наогул за яго жыццё — куды мог падзецца чалавек, калі добра ведаў, што сёння пленум.

Усё гэта разумеў Доўбик і сам трывожыўся. Добра, калі што праясніць у Лукшы, а калі... Тым больш не ведае, ці ўцялеў ён ад той гангрэны. Як тады апраўдацца хоць бы перад самім сабой? Што перад сабой — ён інакш зрабіць не мог. А васьмь ці зразумеюць яго людзі. Ды, урэшце, пазваніў бы, папярэдзіў, што затрымліваецца па справе Аскалёнак. Ну, а цяпер падумаў, упінаць сябе, каяцца — позна. Да Бароніч кіламетраў якіх трыццаць. Вось толькі калі аўтобус пойдзе?

Спачатку ён дастаў свой кашалёк і палічыў апошнія рублі — засталася толькі даехаць дадому. «А што, калі б...» — нейкі момант ён сядзеў панура, потым пачаў разважаць уголас. — А што, калі вярнуцца. Няма грошай да Бароніч. — Далей абставіны падказалі, здавалася, самае што ні ёсць найлепшае выйсце: — Наняць таксі, пазваніць у Навасёлкі, што выезджаю, з таксістам, канечне разлічыцца дома, — якраз можа б яшчэ і на пленум трапіць. Вядома, яго ніхто не стаў бы ўпінаць, што не пабыў у Баронічах. Не хапіла грошай на білет і не пабыў. Нават Ларыса Аскалёнак, калі заўтра сустранецца ля школы — яна працуе настаўніцай — са шчырай прыязню павітае яго добрай раніцай, павітае і даверліва зірне яму ў вочы. І ён, вядома, не адвернецца. А ча-

го ж? Толькі першае, што яму цокне ў галаву — не хапіла тады грошай з'ездзіць у Баронічы. Перад высокім начальствам можна будзе апраўдацца, што ён столькі гойсаў па свеце — у яго нават білеты захаваліся. Ён верыў Ларысе Антоўнаўне і ездзіў, трэба будзе і яшчэ паездзе, а васьмь урэшце ці апраўдаецца калі перад самім сабой? Кожны раз — гэта можна сказаць загадзя — не, не, ды ўпінне сябе, што змалалудшнічаў тады на вакзале — з-за якіх плячдзесці капеек не пабыў у Лукшы.

Нарэшце ён падшоў да касы і, перш чым падаць на білет, спытаў, ці скоро будзе аўтобус на Баронічы?

— У сем вечара, — з маленькага аяенца пачуў прыглушаны жаночы голас.

Мікола ГРОДНЕŪ

АПАВЯДАННЕ

САКРАТАР

— Калі, калі? — яму не верылася, што так позна.

Вось табе і на... А сёмай вечара. Доўбик зірнуў на гадзіннік — было недзе калі адзінаццаці. На гэты раз, мабыць, як ніколі, нашкадаваў часу — столькі яшчэ чакаў. А тут, як на зло, гняло горкае прадчуванне, што не сёння-заўтра ды яшчэ ў дарозе ён канчаткова выматэе свае сілы — гэтак ён не шкадуе сябе, не беражэ здароўя — і, чаго добрага, папросіцца ў каго прылегчы. Іншы пайшоў бы да доктара, сказаў: «Усё, здаўся», а ён пвнецца яшчэ ў насу і шкадуе, што многа чакаць аўтобуса. «Эх, Доўбик, Доўбик...» — у яго голасе чуўся дакор, было і спакуванне. Яму нельга прастуджвацца, а калі часам заўважыў што якое, трэба было хутчэй класіцца ў пасцель. З прастрэльным лёгкім ды яшчэ з залечанымі сухотамі рызыкаваць у дарозе небяспечна.

Сваю немач Доўбик ведаў, ведаў і заўсёды, як мог, бярэг сябе. На гэты раз здавацца зацятай хваробе, а тым больш сярод дарогі, не хацеў і не мог. Яго пакуль мучыла толькі адно: няўжо дарэмна ён столькі скалясіў, няўжо ні на каго са сведкаў не натрапіць. Але дарма, што з тае зімы, калі Ларыса Аскалёнак, па яе словах, была сувязной партызанскага атрада, мінула каля трыццаці год.

Магчыма ён з'ездзіць у Баронічы, у Чыжы, пабудзе ў Хоцімску, магчыма Лукшы няма ўжо — усё магчыма, аднак ні за што іншае не возьмецца, пакуль не раскрые былою таямніцу. Не можа быць, каб усё, што напісала Аскалёнак у сваёй аўтабіяграфіі, зрабіла дзеля форсу. Не можа быць. Ну, а калі...

На нейкі момант Доўбик аблакаціўся на калені, вочы прыкрыў далоняй: «Ларыса, Ларыса Антоўнаўна...»

...Яе не чулі, хоць на адкрытым партыйным сходзе і было людна. Валодзька Гаманкоў — ён быў старшынёй сходу — перад тым, як паставіць на галасаванне кандыдатуру Ларысы Антоўнаўны аб прыёме ў партыю, зачытаў афіцыйны адказ з архіва Цэнтральнага штаба партызанскага руху, што Аскалёнак Л. А. не значыцца ў спісах народных месціцаў.

— Не значыцца, таварышы, — слова «не значыцца» ён вымаваў з непрыязню, як бы сказаў, хоць гэта было ўжо ясна, што ў аўтабіяграфіі напісана адно — не шкадавала жыцця, у ліхую гадзіну была наперадзе, а на самай справе, васьмь факт, дакумент — не значыцца. Каму верыць? Гэтаму лістку яе аўтабіяграфіі ці дакументу?

У зале спачатку ўсе прыгаіліся — кожны не мог адразу пагадзіцца з нязвычайнай навіной, з той думкай, што Аскалёнак, тая Аскалёнак, пра якую пісалі ў газетах, якую хвалілі амаль на ўсіх сходках, — не тая, зусім не тая, за якую яе прымалі. Потым у зале неяк усё разам загаманілі.

Слова ўзяў Доўбик, ён сказаў:

Спраўды, ставіць на галасаванне, каб прыняць ці не Аскалёнак кандыдатам у члены партыі, паколькі ёсць такі дакумент, мы не маем права. Была Аскалёнак тады звязана з партызанамі ці не — трэба правярць. А як гэта зрабіць... Можна ў каго будучы яны прапановы? — Калі ў зале стала ціха, Доўбик выказаў сваю прапанову: — Паколькі я даваў рэкамендацыю, дазвольце гэта зрабіць мне.

Пярэчаніяў не было. Пасля сходу, калі ўсе разышліся, у зале заста-

лася адна Ларыса Антоўнаўна. Да яе ніхто не падшоў. І Доўбик тады не падшоў. Не ведаў, што гаварыць ёй: суцяшаць, абнадзейваць, чымсьці ўпіннуць — навошта ёй была чужая слава? Але баюся пакрыўдзіць, больш таго, зняважыць — а раптам усё не так, што напісана ў адносіне з архіва.

Жыццё Ларысы не пеціла. Яна дачка партыйнага работніка. Вайна застала яе ў Воранаве. Назаўтра бацька, Антон Аскалёнак, апраўнаўшы вайсковую форму, развітаўся з сям'ёй — пайшоў з часцямі Чырвонай Арміі, а маці, Соф'я Трафімаўна, засталася з трыма дзяцямі — яна, Ларыса, была старэйшая, малодшыя Дзіма і Гена. У Воранаве з першага дня вайны стала трывожна. Маці, як дэпутату гарадскога Савета, прапанавалі дэжурчыць на тэлеграфі. Яна ўзяла з сабою дзяцей, узяла і вінтоўку, з якой, прызнацца, яшчэ добра не ўмела страляць, — і на пост. Там, на пасту, яна і сустрэла фашыстаў. Адцягнула была затвор, каб страляць, нават прыцэлілася, але падумала: што з таго? У абойме ўсяго пяць патронаў, а ў яе за плячыма тры дзяцей.

Праз колькі дзён яны сабралі якія пакыткі і, дай бог ногі, на ўсход, у Самацэвічы — там жыла бабуся. Недзе ў глыбокую восень, галодныя і знішчаныя, яны дабраліся на бацькаўшчыну. У бабусі хапала бульбы, ды і карову яшчэ не за-

пусціла. Малыя крыху акрылілі. У Ларысы мінулася «курная слепата». А тут на парог Атрошчанка. Той Атрошчанка, помніла маці, якога да вайны за п'янку адлучылі ад школы.

«Чаго б гэта ён? — адзівіліся ў сям'і. — Няўжо клянычы гарэлі?»

Атрошчанка быў на дзіва цвярозы, надзвычай ветлівы і далікатны. Ён асабіста павітаў маці, падалаваў ёй руку, пацікавіўся здароўем, а за адно і пахваліўся, што яму ў камендатуры даверылі важную справу — узначаліць Самацэвіцкую школу.

— Адзін, вядома, у полі не воін, — сказаў Атрошчанка, — васьмь я і прышоў да цябе, Соф'я Трафімаўна, каб і ты падтрымала «новы парадак».

Яна рашуча і прамая заявіла:

— Не, ворагу служыць не буду.

Як ні ўгаворваў яе Атрошчанка, абяцаў яна лаванне, паёк на яе і на дзяцей, а яна сваё: не і не! Тады ён грозна насупіўся:

— Як гэта ты сказала: ворагу служыць не будзеш? Хто гэта вораг табе?

Маці не стала з ім больш гаварыць, паказала на парог. Нарэшце ён дастаў з кішэні паперу і пад слупком — у слупок былі перапісаны прозвішчы самацэвіцкіх камуністаў — надранаў дрыжачай рукою: «Аскалёнак С. Т.» — і насупраць прозвішча паставіў крыжык.

— Ведаеш, што гэта такое? — з прыкрай лілівай усмешкай спытаў ён. І не дачакаўшыся адказу, буркнуў: — Капцы.

У тую ноч маці не было дома. Яна пайшла да чырвонаармейцаў, што засталіся ў лесе. Якраз напачатку сакратара райкома Паўла Кліноўна. Расказала яму ўсё, а праз дзень ці праз два да Самацэвіч дайшла навіна: недзе пад Маластойкай перанялі Атрошчанку тры ўзброеныя. Звязаў яму рукі і пад нанвоям павялі ў лес. Аказалася, што спіс з тымі крыжынкамі, на ішчасце, не трапіў у нямецкую паліцыю.

А потым цяжкія гады няволі, барацьба. І васьмь верасень сорак трэцяга года. Часці Савецкай Арміі вызвалілі Самацэвічы. Праз месяц прышоў ліст ад бацькі. А неўзабаве маці атрымала ад яго грашовы перавод. У тую ноч Дзімку нават прысніўся сон: здаецца, татка прынёс вялікі бухан хлеба, ўсе паселі за стол — а есці... А як хацелася кожнаму есці: — але маці за той хлеб ды за дзверы, кажа: «Няхай хлеб к другому разу». Так і было. Маці на пошце ўсе бацькавы грошы перавяла на будаўніцтва танкавай калоні.

Праз колькі часу са Стаўкі Галоўнакамандуючага на імя маці прышла тэлеграма са словамі шчырай удзячнасці.

Дзіма, гледзячы на тую тэлеграму, якую доўга трымала ў руках маці, неяк стала і памужчынска разважаць:

— А што, можа і добра, што аддалі на татка грошы. Хутчэй і вайна кончыцца. І татка хутчэй вернецца.

Праўда, пасля вайны адразу прышоў і татка, але ненадоўга. Год які пабыў дома і памёр — у яго на назе ўсё не гаілася рана. А зусім надаўна і маці памерла. Пра ўсё гэта неяк расказвала парторгу Ларыса Антоўнаўна.

«Дык як жа яна можа быць няшчыра?» — не мог зразумець Доўбик. Таму назаўтра, пасля сходу, ён адрозу і паехаў да Марчанкі. Марчанка, памініў Доўбик, партызаніў на тэрыторыі Віцебшчыны.

Нарэшце Доўбик выйшаў на дарогу, каб даехаць да Каганца на спадарожнай машыне, а там да Бароніч — ён добра ведаў тыя мясціны — застаецца якіх кіламетраў шаснаццаць, тым больш — знаёмым баронічкім лесам.

Дарогі лесам, на дзіва, амаль не было. Між стромкіх елак і кучаравых бяроз застаўся толькі вузкі віхлясты праход і той ашчапіўся сіўцом і ядлоўцам. А некалі, пэўна, гадоў дзесяць таму назад, як і спакоў веку, дарога тут была бойка. З Бароніч у Каганец хоць не блізка свет — толькі трываць кіламетраў — штодня сьнавалі людзі. Хто пехам ці на веласпедзе, зганяючы з сябе сем патаў, дабраўся ў каганецкую аптэку ці ў магазін, а выхаднымі днямі з усёлякай жыўнасцю з Бароніч кіраваў цэлы абоз на рынак. Дарога, вядома, не гуляла. Цяпер жа, калі з Бароніч пачаў курсіраваць у горад пасажырскі аўтобус, Каганец ад Бароніч застаўся ўбакі. Усе часткі ў горад. Там бальніца, аптэка, раённы аддзел сацыяльнага забеспячэння, там багацейшыя і магазіны.

Аднак, хоць бы і ведаў Доўбик, што дарогі з Каганца на Баронічы не стала — усё роўна пайшоў бы лесам.

За свае гады ён многа прайшоў дарог. Гразкіх і пыльных. Даліся ў знакі ваенныя дарогі. Даставалася на моры. Дасталося яму і на сушы. Першы раз — у Латвію, калі з усяго страляногага ўзвода іх удала ўсім мала — тады ён пад танкі ішпуріў звязку гранат. Апрытомнеў у шпіталь. Праз які месяц ачуўся ад кантузіі і зноў на перадаву. Другі раз перапала недзе пад Кёнігсбергам. Аднак яго вогненныя версты не скончылі і пасля вайны. У сорах сёмым, у складзе асобага атрада, ён прыбыў васьм у гэты Баронічкі лес. Тут прыталіся былі недабрыя нацыяналістычныя банды. На яго долю вышала блакіраваць атамана Руткевіча.

Больш месяца давалася высочваць бандытаў. Вырашана было — спачатку ўзяць атамана, а калі не ўдалося, мусілі блакіраваць ўсю банду.

У перастрэлцы яго параніла. Ён хапіўся за грудзі, падумаў — усё, кончылася яго дарога назаўсёды. Куля прашла лёгкае. Але сэрца жыло.

Цяпер Доўбик мог бы знайсці тое месца — гэта недзе пад Стрыжамі, дзе цячэ Бараўнянка і расцвуч стромкія сосны. Дакладней, раслі. Пасля шпіталь ён прыязджаў глядзець тыя бліндажы і збіраў падаснавікі пад тымі соснамі. На гэты раз — хоць з тае вясны мінула больш дваццаці год — ён не пайшоў у Стрыжы. Часу было мала, дароўе падводзіла, не хацелася вярэдзіць душу. Ён і кашаль пачаў дабіваць. А ісці яшчэ недзе кіламетраў шэсць.

Дзень быў асенні, але сонечны, у лесе яшчэ дацвітаў верас і бялелі познія краскі. Доўбик мусіў адпачыць — ён прысеў на ўгрэве. Спачатку аблакаціўся на локца, а потым і прылг. Па цэле прабегла звякіла млявасць, і неўзабаве вочы сталі зліпацца, быццам іх нехта намазаў мёдам. Але заснуць баяўся. Не таму, што бяроў кожную хвіліну — баяўся сырой зямлі. Праз нейкі час ён адчуў прыліў бадзёрасці і ўспомніў: «Калі вы заўважыце, што я дужа хворы і мала надзеі на маё выздаравленне, аднавіце мяне на луг. І вы ўбачыце, што мне зноў стане хораша». Так гаварыў сваім сябрам хворы Жан Жан Русо. Сапраўды, як ні дзіўна — луг трохі вярнуў бадзёрасці ці сама прыйшла — але адчуў сябе Доўбик намнога здаравей. І дыхаць стала лягчэй, і ногі палегчалі.

Сонца было якраз на поўдні. Яшчэ якую гадзіну хады, і ён у Баронічах.

Так і было. Калі яму паказалі хату Станіслава Лукшы, пазыўныя «Маяк» з рупара, што вісеў у Баронічах на тэлеграфным слупе, абвясцілі роўна тры гадзіны дня.

Доўбик спачатку пастаяў ля варот — спадзяваўся, калі ў двары адгукнецца сабана, то можа выйдзе на ганак гаспадар. Аднак было толькі чутно, як сакаталі куры. Тады ён зайшоў у хату. Перш чым пераступіць парог, падзеньдобрыўся, і, не пачуўшы нічога ў адказ, кашлянуў назіраюч раз, другі, ды так гучна, што, здаецца, калі б у хаце быў глуханьмы і той азваўся б. Нарэшце здалася, што за перагародкай нехта храпе. Доўбик адхінуў штору. На тапчане ў куфайцы і ботах спаў чалавек. Ён ляжаў вольна, шырока раскіданушы ногі. Левы рукаў у яго быў пусты. Доўбик здагадаўся, што гэта гаспадар, а васьм будзіць нека не адважыўся. Вядома, лепш было б, каб сам прагнуўся. Толькі ці сора гэта будзе? Доўбик пахадаў, пастаяў. Тады мусіў уключыць прыёмнік. Адрозу ціха, потым на ўсю моц. Ад музыкі стол задрываў, шыбы ў вокнах звінелі, а Лукшы хоць бы што, храпе на ўсе застаўкі. Нарэшце Доўбик выключыў прыёмнік і трэба ж такому — той адрозу прагнуўся.

— Добры дзень, — павітаў яго Доўбик.

Спачатку гаспадар не мог уцяміць — дзе гэта ён, што за чалавек перад ім, а калі прыгледзеўся, адвазаў:

— Правільна, дзень харошы, а я сплю.

Нейкі момант яны разглядалі адзін аднаго: Лукша ўгадваў гэтага мужчыну — яму здавалася, што недзе бачыў яго, а васьм дзе і калі, ну як на тое ліха, не мог прыпомніць адрозу; Доўбик уяўляў раней, што Лукша вышэй за яго на галаву, самавіты, грузны мужчына, а ён ростам якіх аршыны два, шуплы, сутулы. Сядзіць, маўчыць і толькі лыпае адным вокам. Дасталося чалавеку за вайну — апроч рукі, яму яшчэ і ў вока собіла.

— Прывет вам ад Ляшчэні. — першы загаварыў Доўбик, бо пачаў маўчыць, і заўважыў, як у Лукшы адрозу набольшала вока. Ён паціснуў плячыма і спытаў:

— Ад якога гэта Ляшчэні?

— Намандзіра разведкі. Ад таго, што ў Вільносе цяпер.

— Ад Ляшчэні... — задумаўся Лукша. — Ад Ляшчэні... — і, правёўшы рукой па барадзе, пачаў галавой: — Ну, ну, ведаю. Ляшчэні ў нас быў. Ды гэта ж камандзір мой. — І, павесялюшы, сказаў: — Дзякую, што не забыў. Не забыў прывітаць во, а васьм жа збіраліся нашы ў Мікашэвічах на той дзень, калі было дваццаць пяць гадоў, як германцы разбілі, ды, не, не пазвалі мяне... Ды вы прысядзьце во, — спяхаўся Лукша, — хоць табурэтку вазьміце.

— І ад Аскалэнак вам прывет, ад Ларысы Антонаўны, ад сувязной, партызанскай сувязной.

— Ад якой гэта Аскалэнак? — бялосыя бровы ў Лукшы збегліся ў адзін шнурок.

— Ды ёй тады было недзе пятнаццаць ці шаснаццаць гадоў. — удакладніў Доўбик. — Ну, помніце, калі вас пасылаў Ляшчэні ў Мікашэвічы, пасты разведкаў, як смаркачка адна вас вырвала.

— А-а, гэта тая, — успомніў Лукша. — Вось толькі забыўся, як яе звалі, — і тут жа бліснуў на Доўбика вокам.

На нейкі момант у яго позірку засвяціўся загадкавы агеньчык і... адрозу ж пагае.

— Не, — рашуча кінуў ён галавой. — Не, вы нешта не тое кажаце, вы некага блытаеце. — А калі Доўбик зноў і зноў удакладняў прозвішча, прыкметы Аскалэнак, Лукша нават адварнуўся і з непрыязню адказаў:

— Не, вы нешта не тое. Тую ж, ну, што ў Мікашэвічах мне памагала, я сам пахаваў. І цяпер магілку знайсці бы. А вы прывет мне ад яе... Не, вы нешта не тое. А хто ж вы будзеце, адкуль вы?

У Доўбика, здавалася, нешта абарвалася ў сярэдзіне, і ён не пачуў, што нават спытаў у яго Лукша.

— А вы добра помніце, — выпіснуў з сябе Доўбик, — што яна была Аскалэнак і што вы пахавалі яе?

— Можна пісар у штабе і помніў прозвішча, а мы яе звалі проста Пупышкай — ростам яна маленькая была, пухленькая такая — усё і звалі яе Пупышкай. А я неяк зазлаваўся раз, толькі васьм чаму зазлаваўся, не помню — і назваў яе смаркачкай. Дык во, глядзі, запомніў Ляшчэні. — Памаўчаўшы, Лукша гаварыў далей. — А харошая дзяўчына была, паслухмяная і, што важна, кажу, ростам маленькая. Бывала, пашлеш куды, ёнці распуціць, ідзе, румзае, мамку шукае... У Мікашэвічы тады не падступіцца было. А яна ў іхні гарнізон прашылася. Цацка ёй тады надавалі — пустых кансервавых банак. І ўсё разніюха — дзе пасты стаяць, калі мяліюцца. Вось як было. Толькі не даў бог ёй дажыць, пакуль нашы вернуцца. Пайшлі гэта мы пасля Мікашэвіч на другі гарнізон — усю ноч тады кіпеў бой, — дык яе асколкам. — І, уздыхнушы, дадаў: — Ох, і палягло ў той год нашых хлопцаў. Дайва што... Германец зняў з фронту цэлыя часці і на нас, партызан.

Толькі цяпер Доўбик прысеў на табурэтку — значыць то была не Аскалэнак. Ён аблакаціўся на калені і стаў перабіраць то на адной, то на другой руцэ пальцы — яны па чарзе хрусцелі.

— Нешта я вас не ўгадваю, — прызнаўся Лукша. — Гляджу, гляджу, бачыў недзе, а не ўгадваю.

Дзе мог бачыць яго Лукша. Хіба толькі ў сорах сёмым, калі ля Стрыжкоў высочвалі банду Руткевіча. Доўбик тады заяджаў у Баронічы. Старонькая бабка частавала яго бярозавікам. Сок быў настоены на журавінах — халодны і рэзкі. А васьм у якой хаце была тая бабка — можа б стаў распітваць, нарэшце прайшоўся б на вёсцы, успомніў — аднак яму усё не да колішняга квасу. Здавалася, цяпер усё сатлела ў яго на душы. І яму, хваравітаму, стомленаму, больш не хацелася гаварыць ні аб чым. А паколькі Лукша ўсё яшчэ моршчыў лоб, успамінаў, угадваў, мусіў адказаць, што ён не тутэйшы, а пад Гомеля.

— То як жа вы дабраўся да нас? — не разумеў Лукша. — Аўтобус жа ўранні прыходзіў. Ці вас хтэ падвез?

— Не, я пехам, — а каб Лукша больш не надакучваў пытаннямі, дадаў: — Хацелася лесам прайсці.

— Дык вы з дарогі, значыцца, — спяхаўся гаспадар. — то, калі ласка, да стала, — і паказаў рукой за перагародку, на кухню.

Доўбик спрабаваў адгаворвацца, што ён сыты — гэтак добра паснедаў, аднак Лукша даводзіў сваё:

— Сонца ж з абеду ўжо, а вы лесам столькі ішлі, то як жа, падсілкавацца трэба. На сталі ўсё ёсць. І ў пляшкі засталася трохі. Гэта ж талка ў мяне сёння. Бульбу на сотках выкапалі. Дык бабы во тут хмяліліся за абедам і мне перапала крошля. Яны наабедалі і пайшлі сабе, а мяне залашчыла дрымота, дык я во прылг на хвіліну.

Адзінае хацелася Доўбiku — напіцца вады. Але Лукша сілком усадзіў яго за стол, наліў паўшклянкі асобай, а вада, сказаў, яшчэ ў калодзежы.

Было не было, Доўбик глынуў гарэлкі — адкуль паявіўся апетыт. Заеў маласольным агурком, мясам, аднак хмель узяў сваё — лягонька, здаецца, закружыла ў галаве і трохі, хоць ведаў, што ненадоўга, супакоілася на душы.

Калі вылез з-за стала і падыкаваў за пачастунак, наважыўся было папрасіцца, каб перадрамаць якую гадзіну, а ўвечары на аўтобус, і гада дадому. Але тым часам Лукша спытаў:

— Як гэта вы да мяне? З адным прыветам ад Ляшчэні ці патрэба якая ў вас?

Доўбiku і так было зразумела, што пошукі яго аказаліся марнымі, ну а паколькі сам Лукша пацікавіўся, чаго прыехаў да яго чалавек з-пад Гомеля, падсеў бліжэй і, не зважаючы на пасляабедную млявасць, пачаў расказаць усё па па-

радку; што прымусліла яго паехаць, куды ездзіў і менавіта якая патрэба прывяла сюды.

Лукша ўважліва слухаў толькі спачатку, потым прыжмурыў сваё вока і загадкава чухаў вострую бародку. А калі Доўбик сказаў: «Я спадзяваўся, што тая дзяўчына, з якой вы хадзілі ў Мікашэвічкі гарнізон, і была Аскалэнак», ён перабіў:

— Пачакайце, была і яшчэ адна дзяўчына. Была, добра помню, што была... — і раптам, быццам у яго не хапіла духу. Нейкі момант ён загадкава маўчаў, гледзячы ў адну кропку, затым, уздыхнушы, безнадзейна паківаў галавой. — Толькі зноў жа... Ды што і казаць. З таго пекла нас трое зацалела і то цудам. Гэта Лазарук Міша — памёр ільдаўна, Косця-сібірак. Ну, а я... Мяне адтуль вывалаклі акамянелага ўжо. — Ён тыгнуў у паветра куксай левай рукі. — Во, гэтая рука была перабіта. Трое сутак ляжаў у зямлі і смурод пайшоў ад раны. А было такое. Я ж кажу, што германец тады зняў з фронту цэлыя часці і на нас. Дык васьм гэта недалёка ад Мікашэвіч было. Нас недзе чалавек трыццаць разведчыкаў, калі чыгунку пераходзілі, сутыкнуліся з тым германцам. Завялялі бой. Нас пачалі ціснуць, мы адбівацца. Адбіваліся, адбіваліся ды патронаў не хапіла. Мы адышлі ў лес, яны за намі. Апынуліся ў такой нетры, хоць каравул крычы — з аднаго боку возера, а з трох яны, эсэсаўцы. Назаўтра раніцай чакаем, што пачнуць гады працэсваць кожны куст. Усю ноч мы сабе хованкі капалі. А як толькі пачало дзень, загергетала немчура. Кожны куст яны прашылі з аўтамата, кожную купінку прапаролі ітшком. Тады мала каго з нашых залучылі. Мы думалі, прайшлі, працасалі і ўсё на гэтым. А яны, гадзюкі, заселі ў лесе ажно на трое сутак. Хто чыхнуў зняцак, хто кашлянуў пенаронам — яны і давай пранюхваць, а потым яшчэ і аўчарка паявілася ў іх. А вясной яраз было, снег толькі сляшоў. Зямля золкала... Удалеў я, бо здароўе як у каля было. Мяне ля куста дзёрнам абкалілі, выраўнялі, толькі прадуху кінулі. Не іначай, думаў, калі богу душу аддам, ямі не трэба капаць і гады не будучы здзекацца. Лазарук і Косця-сібірак таксама ўдалелі, яны на дрэвы паўзлазілі. На дрэвы, кажу...

— Ну, а дзяўчына, вы казалі, што была яшчэ адна дзяўчына, — напамінуў Доўбик.

— Ага, была, была... — падхапіў Лукша і тут жа нека замяўся. — Сказаць, што дзяўчына, як дзяўчына, але ў атрадзе мала ле хто ведаў. Не таму, што сувязная, разведчыца была. Мала-летка яна. Гэтак класаў сем ці васьм да вайны кончыла. А нічога сабе з твару. Вось з-за гэтага, помню, і траціца да нас. Паліцэйскі да яе прыставаў, замуж хацеў узняць. Тады яе маці прывяла да нас у атрад. Дзяўчына спачатку варыла нам ежу. А потым, калі мы перабраліся ў Мікашэвічы, адзін выдумшчык параў з тае дзяўчыны хлопца зрабіць. Знайсці ёй штаны, каптан нейкі, пастрыг — глядзім на яе: прад намі такі падшыванец, адарві ды падай. Мы гэтага «падшыванца» ды паслаў ў вёску да старасты — стараста наш чалавек быў — яна і прыносіць ёду, бінту. Ды што казаць, — далей не хацелася гаварыць Лукшу. — Куды толькі мы яе не пасылаў.

— А дзе гэта было, калі маці прывяла яе ў атрад? — зацікавіўся Доўбик.

— А было гэта недзе за Прапойскам. Партызаны толькі збіраліся тады. Кліноў, сакратар райкома, у нас за старшага быў.

— Вось, кажаце, маці прывяла яе ў атрад, — тут Доўбик прыўзняўся. Здавалася, што ён нешта, хоць няпэўнае, але ўлавіў.

— Я ж кажу, паліцэйскі прыставаў.

— Не пра тое я. Я пытаю, маці сувязь якую мела з атрадам, ці прывяла дачку выпадкова, проста, каб схаваць яе ад таго паліцэйскага?

— Тут я вам... Лукша пачухаў патыліцу. — Тут я вам... Каб жа не зманіць... Здаецца, раней прыходзіла яна. А прыходзіла ці не на паліцэйскага скардзіца, ці... Адно мне помніцца, што Кліноў паслаў нас — гэта мяне і яшчэ двое, каб мы паліцэйскага таго перанялі. Ён нейкі данос ішоў рабіць у Маластоўку. Але ж той паліцэйскі, гэта я добра помню, быў у гадах ужо. І прасіў тады, каб пашадавалі яго дзяцей. Значыць, той паліцэйскі не мог улягаць за дачкай — яго за нешта другое перанялі... Але ж столькі гадоў прайшло, ці ж гэта ўспомніш усё.

— А ці не Атропчанка гэта быў? — Здавалася Доўбiku, што ён ужо ўхапіўся за ланцужок. — Ці не той Атропчанка, якога немцы прызначылі дырэктарам у Самацэвіцкую школу?

Лукша, памаўчаўшы, паціснуў плячыма:

— Як яго там звалі — гэта ў штабе было запісана.

— А прыкметы яго помніце?

— Ну, я ж кажу, прасіўся, каб дзяцей яго пашадавалі.

— А ў Маластоўку чаго ён ішоў?.. Можна ў паліцэйска?

— Можна і ў паліцэйска. Маніць не буду.

— Не на яе маці, Соф'ю Трафімаўну, ён ішоў рабіць данос у паліцэйска? Ну, помніце, яна тады адмовілася працаваць настаўніцай. Ёй Атропчанка пагражаў паліцэйскай... Помніце, ён несе тады спіс самацэвіцкіх камуністаў. Насупраць кожнага прозвішча стаяў чырвоны крыжык. І насупраць прозвішча Аскалэнак стаяў такі крыжык — гэта значыць расстрэл. А помніце, за што во яго Атропчанку, расстрэлялі? Помніце, яго да вайны са школы выгналі, а васьм немцы... Ну, хоць што-небудзь вы помніце! — Доўбик нарэшце перайшоў на «ты». — Ты ўспомні, успомні вёску. Не з Самацэвіц была тая дзяўчына? Ну хоць трохі паруці шарыкамі, Ну, што ты сапеш?

(Заканчэнне на 12 стар.)

РУСКИ ТЭАТР БССР

Імя М. Горкага з поспехам у гледачоў паказвае спектакль «А зоры тут ціхія...» паводле апавесці пісьменніка Б. Васільева, інсцэніраванай для Маскоўскага драматычнага тэатра на Таганцы Ю. Любімавым і Б. Глаголіным. Перанесена не толькі інсцэніроўка, а і паставачныя прыпынкі, рэжысёрская трактоўка п'есы і роляў, дэкарацыйнае афармленне, музыка. Сёлета ў часе гастролёў гэты твор у інсцэніроўцы Б. Эрмана і С. Дзіманта паказваў мінчанам Дзяржаўны драматычны тэатр імя Я. Коласа. І тут таксама рэжысёр Б. Эрман фактычна перанёс агульны малюнак спектакля са сцэны Маскоўскага Цэнтральнага Тэатра Савецкай Арміі, дзе ён быў ім пастаўлены незадоўга да прэм'еры ў Віцебску.

Тэатральная грамадскасць ведае, што так часамі рабілі і іншыя рэжысёры. Напрыклад, у свой час А. Таіраў пераносіў на сцэну Растоўскага тэатра спектакль Камернага тэатра «Аптымістычная трагедыя», нездарова паўтараў «Першую Кошную» і «Гарачае сэрца» на розных сцэнах А. Дзікі, «Карала Ліра» — В. Фёдаруў... Часта аўтарскія пераносы і паўторы выклікалі спрэчкі ў прафесійным асяроддзі дзяржаўнага тэатра. Праціўнікі такой практыкі не без іроніі прыгадваў рускую правінцыю, якая ў перыяд найвялікшай папулярнасці МХТ ставіла п'есы А. Чэхава або М. Горкага, падкрэсліваючы на афішы: «У мізансцэнах Маскоўскага мастацкага тэатра». Прыхільнікі ж, наадварот, звывалі супрацьстаялі наступны тэзіс: рэжысёр мае права паўтараць свой спектакль, а гледачу няма справы да таго, які ён вырыянт бачыць — арыгінальны або копію, важная ідэя-мастацкі эфект і ступень уздзеяння тэатральнага твора на аўдыторыю.

Цяпер у сувязі са спектаклем Рускага тэатра БССР імя М. Горкага «А зоры тут ціхія...» гэтыя спрэчкі перакінуліся да нас. У прыватнасці, на V з'ездзе Беларускага тэатральнага аб'яднання прамоўцы ў спрэчках падакладзе не абмякнулі гэтага пытання. Выказваліся палярныя думкі. Іх ціка-

А. БУТАКОЎ,

кандыдат мастацтвазнаўства

ДАВАЙЦЕ ПАДУМАЕМ РАЗАМ

«А ЗОРЫ ТУТ ЦІХІЯ...» Б. ВАСІЛЬЕВА У РУСКИМ ТЭАТРЫ БССР ІМЯ М. ГОРКАГА

ва ведаць і, мабыць, павесці далей размову не толькі для таго, каб пастарацца гранічна аб'ектыўна ацаніць вынік творчага супрацоўніцтва мінскай артыстычнай трупы з маскоўскай рэжысурай, не менш важна выветліць наогул правамернасць такой практыкі ў галіне рэжысуры. «А зоры тут ціхія...» на рускай сцэне ў Мінску прыцягнулі ўвагу яшчэ і, так скажаць, адкрытым, амаль механічным пераносам да дробязей нават электрашоўкі на новую мастацкую глебу (артысты тэатра пад кіраўніцтвам Ю. Любімава маюць зусім іншую творчую падрыхтоўку і іншую школу ў параўнанні з трупаў Рускага тэатра імя М. Горкага). Таму калектыв і рэжысура ў дэбютным выпадку як бы самі прапанавалі палеміку, далі спажыву для роздуму і спрэчак.

Адзіны з прыхільнікаў спектакля «А зоры тут ціхія...» галоўны рэжысёр Дзяржаўнага тэатра імя Я. Коласа С. КАЗІМІРОУСКІ на з'ездзе гаварыў: «Калі разглядаць вопыт пераносу спектакляў на іншую сцэну, як сталую сістэму, то яе трэба прызнаць заганай. Але ў канкрэтным выпадку ўражанне застаецца добрым... Я ад душы парадаваўся за гэты спектакль горкаўцаў, бо створана цікавае, зусім самабытнае, арыгінальнае відовішча на добрым літаратурным грунце... Знаёмства з пазытыўнага тэатра на Таганцы такім чынам — гэта каштоўна і з пункту гледжання пазнавальнага, гэта карысна і па эстэтычных меркаваннях... Копія ў тэатры быць не можа. Спектакль кожны раз набывае свае нюансы. Тут уступае ў сілу мастацкая самастойная прырода тэатральнай творчасці... Гэты спектакль прынёс тэатру радасць, ён узняў цікавае гледача да сцэны, дае яму пачуццё задавальнення, і гучыць на

поўны голас героіка-патрыятычная тэма... Відаць, моў пэўную рэцыю вопытных рэжысёраў С. Казіміроўскага, калі засяродзіў увагу на канкрэтным прыкладзе: сапраўды «А зоры тут ціхія...» на сцэне ў Мінску паказваюць яркае ўражанне і хваляючы патрыятычным пафосам. Справадліва гаварыў прамоўца, што сістэматычная такая практыка пераносу гатовых спектакляў са сцэны на сцэну быць не павінна. Далейка не заўсёды артыстычныя індывідуальнасці адной трупы могуць па-творчы актыўна ўплываць на рэжысуру і даваць арыгінальны малюнак пераважна ў гэтай партытуры.

Пра гэта на з'ездзе гаварыў народны артыст СССР Л. РАХЛЕНКА. Ён прыгадаў, што і купалаўцы ў свой час ігралі гэтую рэжысёрскую версію спектакля «Я, бабуля, Іліка і Іларыён». Тады здавалася, што гэта — унікальны выпадак. Цяпер тое ж здарылася са спектаклем «А зоры тут ціхія...» Вызначаюцца пэўныя тэндэнцыі. «Таварышы, — сказаў Л. Рахленка, — калі вам блізка творчая манера рэжысёра Юрыя Любімава, запрашаеце яго да сябе ў якасці паставачніка арыгінальнага твора. Не да твару задавальняцца копіяй. Рэжысёр Эфрас у Маскве добра паставіў спектакль «Старонні чалавек». Што ж, вы цяпер возьмеце і гэты спектакль і паўторыце ў сябе!» і падкрэсліў, што творчыя кадры рэспублікі такіх багатых, што задавальняцца копіямі нашым тэатрам не варта...

Сёння «Літаратура і мастацтва» друкуе артыкул кандыдата мастацтвазнаўства Аляксандра Бутакова. Гэта — як голас у спрэчках, якія рэдакцыя не збіраецца абрываць гэтым артыкулам. Трэба спадзявацца, што з ім пагодзіцца або будучы спрачацца і дзеячы тэатра, і гледачы.

К АЛІ глядзіш гэты спектакль у паставочні Ю. Любімава і Б. Глаголіна, дык перш за ўсё адчуваеш павагу да таленту сапраўднага мастака, які знайшоў такое гарманічнае ва ўсіх кампанентах паставачнае вырашэнне вядомай апавесці. Гэта вырашэнне здзіўляе цябе не так арыгінальнасцю, як зместовай прастатой і лаканізмам рэжысёрскіх прыёмаў. У самой інсцэніроўцы, аўтарамі якой з'яўляюцца Ю. Любімаў і Б. Глаголін, у сцэнічнай кампазіцыі, у выяўленчых сродках (у музычным афармленні спектакля, у яго рытмічным наладжванні ўсё прадумана, асэнсавана да дробязей. Здаецца, што менавіта так і толькі так можна і трэба трактаваць на сцэне гэтую прозу! Спектакль уражвае эмацыянальнай логікай паставачніка, яго бласпярэчнай волі над выканаўцамі ў іх дзеянні, у руху філасофскай думкі твора, у матэматычнай выразнасці мізансцэны.

І тое, што цяпер тысячы мінчан, якія раней многае чулі пра Маскоўскі тэатр на Таганцы, могуць карыставацца не воездам і самалетам, а трамваем і тралейбусам, спаткацца з мастацкай манерай аднаго з самых цікавых рэжысёраў сучаснасці, — сам гэты факт, безумоўна, станоўчы.

Але вось што даўна і што не можа не прымусяць задумаць у адрозненне ад паставочні «на Таганцы». У спектаклі ў Мінску няма ні адной прыкметнай акцёрскай удачы, няма адрыццця. Усе акцёры іграюць ролю, узаўважана, з адвольнай сілай тэмпераменту. І нават у другой палове спектакля — найбольш дынамічнай і драматычнай, найбольш хваляючай не толькі трагізмам развіцця сюжэта, але і ірысцёвым сродкам паказу — нават тут па ўсіх выканаўцаў заўважаш вынічнае толькі добраўмыслена афармленне рэжысёрскага зададання. Артысты карыстаюцца агульным для іх прыёмам — няма перадаемлівых крок, а затым змярзлы спакоей твару і цела. Удача надбрана пэўна больш гаворыць аб характары і поўнае кожнай герані, чым сцэнічна ігра выканаўцаў іх роляў. Парэніце, фінальны праход старшынні ўражвае не такімі ладом пацучы і ўзрушэннем самога артыста — выканаўцы — чалавек, як тэлевізійна і выяўленчы ірысцёвы рэжысёрскі мізансцэны і паставачнікі артыстаў.

Ці не ёсць гэта заканамерны вынік таго, што спектакль Рускага тэатра БССР — копія маскоўскай паставочні «А зоры тут ціхія...»? Відаць, што так. Копія і ў выяўленчым мастацтве ёсць толькі копія. Ці магчыма яна ў тэатры і наколькі апраўдана?

Я не бяруся адказаць на гэтае пытанне катэгарычна, тым больш даваць які-небудзь рэцэпт. Рэцэпты ў мастацтве, як мне здаецца, пры-

носяць больш шкоды, чым карысці. Але давайце проста падумаем над той з'явай, якую прынёс з сабою ў Мінск спектакль «А зоры тут ціхія...» Ю. Любімава і Б. Глаголіна, цалкам скапіраваны з арыгінала спектакля ў тэатры на Таганцы.

Перш за ўсё, здаецца, што прыёмы паставочні і манера акцёрскай ігры: уласцівыя тэатру Ю. Любімава, неўласцівыя ў нечым істотным і супярэчаць традыцыям такога творчага калектыву, якім з'яўляецца Рускі тэатр БССР імя М. Горкага; выхаваны ў іншай школе, на іншых прыпынках і манеры акцёрскай ігры. Ці можна ў такім выпадку механічна, нібы праз капіравальную паперу, пераводзіць гэтую сцэнічную форму спектакля «на Таганцы» ў спектакль з артыстамі тэатра зусім адметнага профілю? Ці варта акцёраў ператвараць проста ў выканаўцаў, пазбавіўшы іх магчымасці ў самастойным творчым працэсе выношваць свой вобраз, даваць яму сваю інтэрпрэтацыю?

Можа, я крыху несправдлівы, можа, маё адчуванне ад спектакля вельмі суб'ектыўнае. Але на ўсім яго працягу (як і на адной з рэпетыцый) я не мог пазбавіцца ад спачування да ўсіх выканаўцаў, як не мог і не захапляцца ўменнем рэжысёра весці самую рэпетыцыю, крок за крокам, настойліва ўводзіць кожнага артыста па ўжо ажыццэўленай з іншымі формамі спектакля.

Трэба адзначыць, што артысты Ю. Ступакоў, Э. Аўчынінікава, І. Лапітанавы, В. Клебановіч, Н. Чамодурова, як і ўсе астатнія ўдзельнікі, стараюцца добраўмыслена выканаць заданы рэжысёра, у якіх ён у сумесна з Ю. Любімавым паставачным спектаклі ў Маскве мае ўсе правы, бо гэта тэатр падрыхтаваны да выступленняў у навастанках і адкрыты ўмоўным сцэнічным формам. Таму артысты ў Мінску не адрознілі палым раскрыццё сваіх індывідуальнасцей, не ўважліва да ўзрушэння тых акцёрскіх удач, якімі вызначаецца арыгінальнасць «на Таганцы». Запавятаючы індывідуальнае ў акцёра, адрознае тэорыя ўважання, а часам і рашуча змяніць нешта ў рэжысёрскім малюнку тут блыдзіцца.

Відаць, таму такім аднастайным выглядае Ю. Ступакоў у ролі старшынні Вакова. А які ж быў цікавы гэты артыст у папярэднім спектаклі тэатра «Разгром» у ролі Марозі! Відаць, таму такая безаблічная геранія І. Лапітанавы — акцёрысы, якая п'ядаўна адкрыла новыя грані свайго таленту ў ролі Клаўдзіі ў «Дзеньх Ванюшына». Мусяць, па той жа прычыне проста лінейна паходзіць сябе ў спектаклі В. Клебановіч, так «націскае» Э. Аўчынінікава, такі сканаваны гэтовым малюнкам роляў В. Масумян, З. Асмалоўскай, Ж. Ермаліцкай.

Узрушэнны, што калі б той жа спектакль, з той жа рэжысёрскай задумай і з тым жа акцёрскім парадак у гэтым тэатры як арыгінальны, дык і вынік усяго працэсу быў бы значна вышэйшы і цікавейшы, чым гэта мы бачым цяпер. І акцёрскія ўдачы былі б сапраўдымі, без «аглядкі» на вядомы ўзор. Цяпер давайце разгледзім яшчэ

ГЭТАЯ

камедыя вялікага драматурга, якая мае ў сабе нешта надірэслена меладраматычнае (і такіх спектаклі па ёй ставяцца) і, адначасова, рысы высокай трагедыі (зрэдку не іграюць і так), у другі раз пастаўлена на беларускай сцэне Л. Рахленкам. Упершыню гэта было ў 1938 годзе. Цяпер адбылася другая сустрэча. Яна ўражанні падае спектакль Шчыра скажу, калі я выказваю сваю думку аб ім, са мной не ўсе згаджаюцца. Ёсць гледачы, якія лічаць празмерна стрыманай і нават халаднаватой Кручынніцу, а Іязнамава, наадварот, знадта першым і нават крыклівым. Ад гучання гэтых вобразаў залежыць наогул кучанне спектакля. Я перакананы, што мае апаненты нечага яшчэ не «ўлавілі» ў трактоўцы камедыі і яе выкананні купалаўцамі ў сёлетній паставочні.

У адным інтэрв'ю Л. Рахленка, гаворачы пра намеры тэатра, сказаў: «Узялі гэтую п'есу перш за ўсё для актрысы, якая змудзілася па вялікай творчай рабоце... Нам захацелася вярнуць ёй творчую радасць, акрыліць яе...» Гэта прывяла і высакорона ў дачыненні да акцёраў, якія маюць права на вялікую ролю. Да ліку такіх акцёраў належыць і Таццяна Аляксеева. Глядач не помніць ішчэ па Брэсцкім тэатры імя Ленінскага намсамола — Беларусі: вострасатырычную Блашчу ў камедыі Бернарда Шоу «Лонданскія трушчыбы» і асабліва Лізу ў «Дваранскім гнязде» І. Тургенева. У трупе купалаўцаў Т. Аляксеева з поспе-

Яўген РАМАНОВІЧ, заслужаны артыст БССР

ДРУГАЯ СУСТРЭЧА

«БЕЗ ВІНЫ ВІНАВАТЫЯ» А. АСТРОУСКАГА У АКАДЭМІЧНЫМ ТЭАТРЫ ІМЯ Я. КУПАЛЫ

кам стварае вобразы цудоўнай Полены ў «Даходным месцы», Алены Васілеўны ў «Жаніцбе Бялугіна» і многія іншыя. Кульмінацыяй гэтага цыкла геранія Астроўскага трэба лічыць вынашанне Т. Аляксеевай ролі Кручыннай. Усе мы добра ведаем, што, паказваючы ў вострасатырычным, часам гратэскавым фарбах прадстаўніцую рускага дваранства, купецтва, чыноўніцтва, драматург усе сімпатый аддае людзям простым, з народа, асабліва захапляючыся рымаўтычнай моладдзю (Іязнамаў, Жадаў, Кацярына). Бясспрэчна, маладыя героі яго п'ес, у тым ліку і Іязнамаў, імпаўны і сучаснаму гледачу сваім імкненнем духам, нецярпнасцю да дэспатызму і пошласці, высокай чалавечнасцю. Культурна і гуманізм унутранага свету раскрывае драматург і ў вобразе інтэлігентнай жанчыны — Кручыннай.

На гэтыя персанажы і сфаксавана творчая ўвага рэжысёра Л. Рахленкі і ўсіх выканаўцаў. Тонка і пранікнёна паказвае Т. Аляксеева лёс юнай дзівічынны, якую спакусіў Мураў, малады чалавек з губеранскіх чыноўнікаў. Чыстая і празрыстая ў сваіх пачуццях Люба Атрадзіна, будучая Кручынна, глыбока перажываючы здраду каханага, аднак, не ўпадае ў безнадзейную роспач, а цвёрда і ўпэўнена

ідзе насустрач свайму лёсу. Скалечаны прагай да грошай і нар'еры, Мураў пакідае Атрадзіну і жаніцца на багатай явясце. Гэтай сцэны-пралогу не было ў спектаклі «Без віны вінаватыя» 1938 года. Цяперашня паставочка больш поўна раскрывае поўна Кручыннай і робіць зразумелым здзіўленне Мурава, калі ён бачыць сваю былую ахвіру ў поўным блыску і росквіце таленту. Разбагацеўшы, Мураў і тут застаецца блыдзуным і верным сваёй хцівасці. Для яго самае галоўнае ў жыцці — грошы. Усё прадаецца і купляецца, лічыць ён. Але ёсць людзі з другой філасофіяй, лішні высока ісеуць сваю чалавечую годнасць і гэтым імпаўную нашаму сучаснаму гледачу. Гэтакаля Кручынна. Т. Аляксеева па-акцёрску вельмі выразна раскрывае яе сутнасць, асабліва беражліва праносычы інтэлектуальны свет гераніі. Мне здаецца, што актрыса і ў знешнім малюнку ролі і ў «другім плане» ў

падтэкстах перадае змест і пачуцці трагічнага лёсу Кручыннай.

Кручынна — артыстка, яна ўмее быць стрыманай, валодае сабой. Гэта толькі так часам выглядае, што ў яе ўсё перагарэла. На сцэне купалаўцаў дзейнічае шчыра па твару, якая ў хвіліны драматычнага раскрываецца глыбока і тэмпераментна. Хвалюе сцэна, дзе Кручынна пазнае ў Іязнамаве свайго згубленага сына: — Гэта ён... Грыша, мой Грыша! Якое шчасце! Як харапа жыць на зямлі! Панове, не абражаіце яго, ён харошы чалавек. А вось цяпер ён знайшоў сваю маці і будзе яшчэ лепшы...

Паўтараю, некалькім здаецца, што Т. Аляксеева ў гэтай ролі вельмі ўжо стрыманая ў сваіх пачуццях і знадта замкнёная ў сабе. Гэта ў поўнай меры так, але, налі падумаеш аб тым, хто навакол яе, хто хоча стаць гаспадаром яе таленту і жаноўчэй чысціні, то разумее, што вымушае Кручынну быць вельмі засяроджанай. Мабыць, так зразумець ролю Т. Аляксеевай даламог высока ўзор гэтай вобраза, створанага ў свой час Л. Рэжэкай. Але, шуваючы мінулыя здабыткі выдатнай беларускай актрысы, у многім следуючы ёй, цяперашняя выканаўца выглядае, я сказаў бы, больш інтымнай, сузіральнай і сціплай. Яе страцілі не шугаюць полымем, а гараць роўным агнём плычотнай і шчырай душы. Хочацца пакажаць актрысе, наб у першай сцэне глядач ачуў больш лірызму, неспрэчнасці і хваляючай роспачы маладой дзівічынны, якая ўпершыню горака пакажала і была жорстка ашукана. Пазней, калі Люба Атрадзіна становіцца вядомай актрысай Кручыннай і незалежнай жанчынай, будучы цалкам зразумелай і ле стрыманасцю і засяроджанасцю. Усё гэта і многае іншае стварае навакол актрысы атмасферу ўсеагульнай павагі і пашаны. Добра будзе, калі

НОВЫЯ НАЗВЫ НА АФІШАХ

адну якась спектакля-копіі. Ці не збыдлівае такая дакладная копія наогул рэжысуру, маладую ў прыватнасці? Бо тэатру прасцей запраسیць вядомага майстра і заключыць з ім дагавор на спектакль-копію, чым даверыць паставіць тую ж п'есу сваёму, ды яшчэ малавядомаму рэжысёру? Тады на ўсёй краіне, ва ўсіх тэатрах пастаноўшчыкамі спектакляў (самі або праз асістантаў) будуць Г. Таўстаногаў, А. Яфрэмаў, Ю. Любімаў, М. Кнебель, Ю. Завадскі і яшчэ дзесяткі іншых. Дапусціце такую магчымасць — і спыніцца пасля гэтага рост рэжысёрскіх кадраў, не з'явіцца новых тэатральных «гранізмы», пойдзе на спад творчы пошук. Ці не ўзнікнуць, нарэшце, новыя штампы, бо ўсе тэатры будуць з-за такіх копіяў-спектакляў або любімаўскія, або таўстаногаўскія...

Мне могуць запырачыць. Дазвольце: ставіў жа ленинградскі рэжысёр Р. Агамірэвіч у Акадэмічным тэатры імя Яна Купалы спектакль «Я, бабуля, Іліко і Іларыён» у пастаноўчым плане Г. Таўстаногава ў Ленинградскім Вядомым драматычным тэатры імя Горкага? Так, ставіў. Але гэта не было механічным паўтарэннем арыгінала. Пастаноўчы план і рэжысёрская задума ў гэтым выпадку паслужылі толькі асновай для новага варыянта пастаноўкі грузінскай п'есы ў беларускім тэатры. Рэпетыцыйны працэс ішоў тут сапраўды творча — з улікам асаблівасцей і традыцый тэатра. Рэжысёру спектакля-парыята ў беларускім тэатры далёка было не абыйскава, імя артыста павінны ўдзельнічаць у яго пастаноўцы. На рэпетыцыйных парадках ўнікалі творчыя спрэчкі і дыскусіі. Абодва баі — рэжысёр і выканаўца — не прыгніталі адна аднаго так катэгарычна, яны ўзаемна ўлічвалі як апрабаванасць пастаноўчага плана, так і творчую асаблівасць дэбютанта-тлумача. Вядома, таму атрымаўся іскрысты, эмансывацыйны спектакль з многімі выцярэжымі удачамі, такімі, як работы С. Станоты, У. Дзядзькоўкі, П. Кармуціна, А. Мілаваціна.

На жаль, гэтага не адбылося ў спектаклі «А зоры тут ціхія...» на нашай рускай сцэне. На афішы ў якасці пастаноўшчыка значыцца імя Ю. Любімава, хоць рэжысёраў спектакля «Я, бабуля, Іліко і Іларыён» у рэжысёрскай задуме Г. Таўстаногава імя аўтара не значылася, таму што рэжысёраў і даваў новае сцэнічнае жыццё твору — на новай сцэне рэжысёр Р. Агамірэвіч...

Мае пататкі не прэтэндуюць ні ў якой меры на рэцэнзію на спектакль «А зоры тут ціхія...» у Рускім тэатры БССР. Гэта — роздум і ўражанні, якімі аўтар дзеліцца ў дыскусійным парадку.

НАШЫ тэатры (і сталічныя, і перыферычныя) выходзяць з палону івіліроўкі. Думаецца, што ў наступных мастацкіх пошуках будучае сцэнічнага мастацтва, яго вечнае абнаўленне. Менавіта так узнік і напяхова развіваўся Маскоўскі тэатр на Таганцы пад кіраўніцтвам Ю. Любімава. А ўсялякая кананізацыя яго манеры праз надобныя спектакля-копіі можа прывесці тэатры зноў да штампаваных і івіліроўкі. Мабыць, са многай надзеяй не кожны. Што ж, давайце падумаем разам!

Дзяржаўны акадэмічны Вялікі тэатр оперы і балета БССР пазнаёміў мінчан з новым спектаклем — «Вечар аднаагоўных балетаў». Паставілі яго народны артыст РСФСР і заслужаны дзеяч мастацтваў БССР А. Андрэў і заслужанал артыстка РСФСР Н. Стукалкіна. Балеты створаны паводле музыкі Р. Шчадрына («Гарэзлівыя частушкі»), Р. Вагнера («Трыстан і Ізольда») і М. Равеля («Балеро»). Дырыжор спектакля — У. Машыскі, дэкарацыі выкананы па эскізах мастакоў П. Кораткавай, Я. Ждана і народнага мастака БССР Я. Чамудрава.

Сцэна з балета «Трыстан і Ізольда».

Сцэна з балета «Гарэзлівыя частушкі».

Сцэна з балета «Балеро».

Фота У. КРУКА.

І ЗАЎСЁДЫ МАЛАДАЯ...

«БАЯДЭРА» І. КАЛЬМАНА У ДЗЯРЖАЎНЫМ ТЭАТРЫ МУЗЫЧНАЙ КАМЕДЫІ БССР

Дваццаць трыццаць снежня 1921 года рэспубліканскі вядомы публіка запойніла глядзельную залу Карл-тэатра. У гэты вечар на афішы значылася прэм'ера новай оперы. Публіка ішла тады «на імя»: яна верыла Імрэ Кальману... З таго вечара мінула 50 гадоў, і са сцэны «Баядэра» не сыходзіць. Здаецца, ведаем мы мелодыі, як кажуць, «удожу і ўперак». Таму на мінулы прэм'еру многія з глядачоў ідуць з пэўнай нацяжкай: на сцэну: ці ўспрымаецца спектакль як твор свежы і арыгінальны. З першых таптаў музыкі і асабліва пасля таго, як пачуў голас Адыты Дарымонт, партыю якой спявае Н. Гаіда, цёбе захаліла гэтал прастая гісторыя і чароўны музычны свет.

Радуе Н. Гаіда не толькі тым, што спявае ад душы і ўдумліва, раскрываючы духоўныя пакуты і тэмперамент герані, — яна стварае пераканаўчы сцэнічны вобраз. У чыста драматычных эпізодах «Адце Дары-

монт верыць: яна ведае цану славы, за ле тэатральнымі поспехамі ўгадаецца напружанне душэўных сіл. І адвечная тема оперы — расстанне жанчыны з каханым — набывае ў выкананні Н. Гаіды нешта пасэнналішчыму непасрэднае, бо драма сэрца заўжды застаецца дрэмай, — здольнай узрушыць нас і адчуць нібы ўпершыню характава светлага пачуцця. Па ролі герані Н. Гаіды таксама актрыса, і мы апаздзіраем выканаўцы за яе ўменне быць аднолькава яркай і ў спевах, і ў танцах. Ды і гаворыць на сцэне Н. Гаіда з паглыбленнем у тонст, хай сабе часам і вельмі наіўны па драматычных лікацях.

У артыста Ю. Летавы атрымаўся добры Раджамі — дыпламат, вядомы ў сьвеце Парыжу, ён мае свой гонар і ўмее пастаць за сабе, сына Усходу. Але трэба ж тамоно здарыцца — Раджамі нечакана пакахаў вядомую Баядэру, Адыту Дарымонт.

І нічога не можа зрабіць з сабой — наханне мацейшае. Ён ідзе нават на рызыку — быць адвернутым на радзіме, страціўшы каханне, хоча выехаць з Парыжам, «цінуць любіму справу. Такім і іграе яго Ю. Летаву! Хоць ён і тут не зусім «вылечыцца» ад недахопу, аб якім уно пісала газета ў рэцэнзіі на спектакль «Халопка» (для яго вакал важнейшы за сцэнічны паводзіны), усё ж тут гэты, разрыў адчуваецца намнога менш.

Калі гаварыць аб акцёрскіх удачах, трэба адзначыць і А. Прыходзьку ў ролі Філіпа. Ён іграе весела, падкрэслівае камічныя рысы свайго героя. Нядрэнна «спраўляецца са сваімі абавязкамі» і хор. Ён — удзельнік дзеліня і стварае вобраз Парыжа, «вясёлага гарадка», гарадка рэстаранаў і забаў.

Магчыма, музыкантаў заўважылі б у выкананні многіх арый нейкіх недахопы. Мне ж кінуліся ў во-

чы чыста «тэхнічныя» рэчы. Перш за ўсё — гэта дысцыпліна нарэдабале і аркестра. Можа, іншыя спектаклі праходзіць і інаш, але ў гэту нядзелю нехта, відаць, рассяліў танцоўшчыц і лны ледзь стрымліваліся, каб не пакаціцца са смеху. У аркестры некалькі разоў нешта з шумам упала. А глядач заўважвае такія дробязі, вны уплываюць на агульнае уражанне ад спектакля. І лшчэ аб адным. Мне здаецца, што дэкарацыі на працягу трох актаў трэба ўсё-такі мяняць больш. Адны і тыя ж вялікія вонны ў тэатры Пінпрынеці, у пасольстве і на вакзале... Мляюцца толькі маленькія дэталі. Канечне, для «вандруюнага» тэатра, як наш тэатр музыкамедыі, у якога няма сваёй пастаяннай базы, такія «уніфікацыі», магчыма і апраўданы. Але ўсё-такі — у пасольстве «усходняй дзяржавы чакана нейкай раскошы, а ў прыватным бары — «ванзальнай» абстаноўкі. Думаю, такіх недахопаў ліквідаваць вельмі лёгка. Спектакль ад гэтага толькі выйграе.

Юрый ШЫКЛО,
інжынер-праграміст.

і ў Кручыннай — сталай жанчыны часцей прабуцаюць ноты непасрэднасці...

Складаная роля сына Кручыннай Грышы. «Нязнамава вельмі цяжка іграць, — гаварыць сам А. Астроўскі. — У ім ёсць і дрэннае, і добрае... Дрэннае ў ім — выхаванне, свабодны тон і манеры, набытыя ў правінцыяльнай трыне; добрае — усведамленне накрываючай чалавечай годнасці». Выканаўца Нязнамава малады артыст Анатоль Мазлоўскі ідаўна напяхова дэбютаваў у ролі Сына ў спектаклі «Заціканы апостал» А. Макаёнка. Адразу трэба сказаць, што пры паліўнасці ў акцёра моцнага ўнутранага тэмпераменту, глыбокага адчування вобраза, яму нешта яшчэ акцёрскай тэхнікі і сцэнічнага вопыту. У выкананні А. Мазлоўскага Нязнамаў часцей за ўсё выглядае свавольным, дзёркім хлапчуком, а не акцёрам, які мае права быць і на сцэне партнёрам выдатнай Кручыннай. У ім мала патхнення, пазвай душы. Нервовыя рухі, мітусня і нахэрства перашкаджаюць нам паве-рыць, што Нязнамаў так глыбока смуткуе па матчынай дабрыні.

Калі б А. Мазлоўскі больш арганічна паводзіў сябе ў дыялогах з Кручыннай, ды-яго герой паводзе п'есы як бы ўзні-маецца вышэй сваёй крыўды, імкнецца быць хай сабе маладым і правінцыяль-ным, але таварышам па мастацтве выдат-ным актрысы, мабыць, вобраз стаў бы больш цэльным, завершаным. Можа бы раіць акцёру працягнуць пра тое, як на-зваў Нязнамава, напрыклад, А. Асту-жаў, папрасіць калег раскажаць яму пра Б. Платонава ў гэтай ролі, — ёсць у тра-дыцыях і нешта каштоўнае, што варта захоўваць і развіваць. Прынамсі, у гэ-це ролі ёсць матывы, умоўна кажучы «абліццелі» Нязнамава выраўнаць з пало-

ну рэпутацыі закуліснага снандаліста, стаць сапраўды высакародным дзеячом тэатра і добрым чалавекам. А ў сцэніч-ным партрэце ў купалаўцаў пануль што пераважае сціхласць Нязнамава да на-хавства наогул, да дэманстрацыйна гру-вых паводзін усюды і заўсёды.

А тыя, вінаватыя ў трагедыі маці і сына, апы на сцэне — якія?

...Мураў. Знешне заўсёды прыстой-ны, зашпілены на ўсё гуані. Псіхала-гічна жореткі Мураў — Мікалай Яро-менка. Праўда, ён здаецца нам крыху аднастайным і валанне сухім. Ужо з першага з'яўлення на сцэне і да канца ён успрымаецца як нейкі прывід. Му-раў з'яўляецца і пелк непрыкметна, як здань, знікае са сцэны. Вядома, Мураў — кар'ерыст і драпекіні, здольны і на своеасаблівыя дыплама-тычныя крокі. Але мне ўяўляецца, што ён павінен быць больш хітрым, жывым і гнуткім у сваіх двудушных паводзінах. Мураў у выкананні М. Яромейкі нібы наўмысна выстаўляе напакат адмоўныя рысы сваю непры-язнасць да людзей. А паводзе аўтара, ён умее іх зачароўваць сваёй прываб-насцю і гэтым часта дабіваецца по-спеху.

Нечакана заіскрылася свежымі фар-бамі роля купца-мецэната Дудзіна ў выкананні Леаніда Рахленкі. Дудзін — Рахленка бескалатны і нават па-свойму далікатны вясёлы. Ён сам аб сабе шчыра гаворыць: «Жыві сам і жыць давай іншым», альбо самаўпэў-нена: «Пра бенефіс я заўсёды першы ведаю», альбо сціпла: «Нічога ўзвы-шанага ў мяне няма, а грашу шмат».

Са здзіўляючай лёгкасцю і акцёрскім майстэрствам, без спрончанага сацыя-логіі, праводзіць Л. Рахленка сваю ролю.

Высокай прынцыповасці і чысціні Кру-чыннай, ды адхоўнасці і дабраце ў спектаклі «спраўляецца» разбіччанал і пошлая актрыса Карыніна, здольная на здраду і злосныя інтрыгі. Ён блізік па духу і паводзінах Мілаўзораў і Кары-ніна — Г. Арлова і Мілаўзораў — М. Ка-зінін даюць нам выразнае ўяўленне пра акцёраў старога правінцыяльнага пры-ваднага тэатра. Асабліва ўпэўнена і блі-скача праводзіць сваю ролю Галіна Ар-лова. Яе герані — вельмі небяспечная драпекіня, для якой няма нічога свято-га ў жыцці.

Шмага — класічны вобраз правінцы-яльнага акцёра, бескалатнага эпіку-рэйца і гурмана. Як і Аркашка Шча-сліўцаў у «Лесе», Шмага часта зна-ходзіць цяжкіх выканаўцаў. Барыс Уладзімірскі, наступуючы малянак вобраза, створанага яго бацькам, вы-датным купалаўцам Уладзімірам Ула-дзімірскім, знаходзіць і адметныя, ар-тыстычна перададзеныя ім рысы і пластыку вобраза. Ён паказвае Шма-гу маліўніча і нават прывабна. Праз камедыяніцтва героя дзе-нідзе прагля-дае і мякка, добразычліва душ, здольная адчуць трагізм жыцця.

Тыповую правінцыяльную панен-ку — модніцу і мякчанку Таісу Ша-лавіну іграюць З. Зубцова і А. Доў-гая. Шчыра ў сваёй адданасці Лю-бе Атрадзінай паўна Ганначка ў мяккім, лірычным выкананні Г. Кро-тавай. Заламанецца і слуга Іван (ар-тыст А. Луцэвіч).

Прызнаюся, мне асабліва цікава бы-ло паглядзець Лідзію Ржэцкую ў ролі

Галчыкі. Галчыка, як і Шмага, мае многа эталонаў на сцэне. Выдатная беларуская актрыса Л. Ржэцкая, уласцівым ёй акцёрскім майстэрствам стварае арыгінальны сцэнічны вобраз. Па каларыце мовы і жыццёвай даклад-насці Галчыка ў выкананні Л. Ржэц-кай пераважае найбольш блізік да Астроўскага ў гэтым спектаклі.

Рэжысёрская работа пастаноўшчыка спектакля Л. Рахленкі мне ўяўляецца традыцыйнай. Яна абаяраецца на рас-працоўку акцёрскіх вобразаў, характараў і следуе рэалістычным метадам іх пака-зу. Што датычыць афармлення спектак-ля Б. Герлаванам, то, мне думаецца, што архітэктурна кампазіцыя, графічны планшэт сцэны, чорна-белая гама дэ-карацыі не зусім стасуюцца ні з воп-раткамі акцёраў, ні з канкрэтным мес-цам дзеліня — губернскаму гораду рускай правінцыі спрэдзіны XIX стагоддзя. Не заўсёды і не усюды удалося рэжысёру дабіцца поўнай зладнанасці акцёрскага ансамбля. Мабыць, таму так «выпадае» з яго той жа А. Мазлоўскі. Вылікае ня-згоды мёртвага групы гасцей у фінале спектакля. Наогул, фінал спектакля па-трабуе дапрацоўкі — тут адчуваецца эма-цыянальнае «павал» у агульным настроі.

Пры ўсім гэтым — глядачы горача апладзіруюць як усюму спектаклю ў цэлым, так і кожнаму з выдатных пер-санажаў. Гэта, на-мойму, тлумачыцца як хвалоўным зместам п'есы, так і ар-тыстычным майстэрствам, купалаў-цаў, якія працягваюць традыцыйно ра-дасціснага асэнсавання «свету Аст-роўскага».

СТАЮ за дубровай на ўскраі дугу. Родныя, дарагія сэрцу мясціны. Як дарагія яны чалавеку ў сорок гадоў, калі за плячыма няма перажытага. У сэрцы доўга не алягае зраўмеласць, мусіць, кожнаму з нас пачуццё, калі мы страчаем з мясцінамі дзяцінства і юначых гадоў, дзе запала табе ў сэрца любая рысачка. Кожны раз, адкуль бы ні вяртаўся я, з далёкіх ці блізкіх дарог, прыходжу сюды як на споведзь, як на якасць святое прычасце — удыхнуць, адчуць сэрцам роднае, блізкае. Яшчэ ж і «старасць з кійком», гаворачы словамі Аляксея Пысіна, далекавата, а так хочацца наведзець «... луг налі крыніцы», дзе «маленства адгукнецца», дзе пачуеш «шаптанне доў» і многае, многае іншае, дарагое сэрцу.

Над Беседзю сцюдзёны вецер прычэсваў лозы. Шырокі, заліўны луг, агінаючы звонкі сасняк, лаварочваў налева і ўправа далёка на поўдзень. Быццам шкло, пабліскавала на паваротах халодная, звільстатая рака. Над яе пясчанымі кручамі горда высіяцца меднаствольныя сосны і чысцюткія, бы нявесты, бярозы. А позірк бяжыць далей, выхопліваючы ўсё новыя штрыхі-рысачкі з роднага наваколля. Раптам ён спыняецца на нечым новым, незвычайным для цябе. Гэтае новае аднак не здаўлае, а прыемна ўражвае, цягне, вабіць да сябе.

Далёка ў лузе, за хмызамі, дзе рака крутымі паваротам утварае вузкую і доўгую карму, бачу два дашчатых буданы. Быццам то казюнікі, якія прышліліся ўводзілі ад селішчаў. Для мяне, хто страчаў тут год у год лугавую цішыню, пошвіст крылаў качак-мацярух ды ўнушальнае рыпенне «драча», буданы хоць і выглядалі нечым новым, але не былі і нечужабы. Заўважаю калі іх статак кароў, і мне адразу зраўмела, хто і для чаго там, у карме. Буданы і каровы — гэта знак нашага агульнага

клопату аб дарагім і патрэбным нам прадукце. Аднак, прызнаюся, для мяне буданы і каровы выглядалі тут, пасярод лясоў, па-свойму рамантычна. Не раўняючы, сучасная буколіка. Я адчуў, як мяне цягне туды ці то цікаўнасць якая, ці то выпрацаванае прафесійнае журналісцкае чужыя даведца; што там, хто там? Яшчэ ж мяне

ззаду затранчала аўтаматная чарга. Нам здалася, што страляюць на нас, мы з Васілём пападалі і паўзком дабраліся да хмызоў. Густы жавінік і крапіва схавалі нас, мусіць, надзейна, але нам усёроўна здавалася, што немцы вось-вось прыйдуць сюды і знойдуць нас. Стрыкаючы рукі, мы зашываліся ўсё глыбей у хмызы. З рання

ля мы здагадаліся, наш разведчык. Знік самалёт, і нам зноў зрабілася сумна, але ў сэрцы ўжо не алягала радасная надзея на хуткае вызваленне.

Ужо на змярканні дабраліся ў карму да сваіх... Вось яна тая карма. Я і не заўважыў у задуменні, як перашыбаваў луг і апынуўся ля буданоў. Статак кароў, галоў на

Мікола АЎСЕНКА

пацягнуў туды, у тую карму, раптоўны ўспамін.

Праз увесь луг прастую да буданоў. Іду паўз пясчанымі высны, шырокай торнай дарогай, якая цягнецца ад дубровы праз увесь луг аж у самую карму... Вось тут у верасні сорок трыяга, як нашы вызвалілі ад немцаў Касцюковіцкі раён, я не ішоў, а бег з Васілём, сіратой-бязбацькавічам, якога чамусьці называлі па вулічнаму «Шмайкам». Мы беглі ад лесу, згледзеўшы тыя сівыя мундзіры і шапкі з какардамі, якія замігвалі над дубамі. Немцы займалі абарону над Беседзю. Адаін з какардаю на шапцы гукнуў услед нам: «Цурык!» Але дзе там «Цурык», нас нібы ветрам падхапіла, беглі, толькі калашыны лапаталі. Але доўга бегчы нам не дазволілі:

хмарыла, а папалудні вецер разгнаў хмары і зрабілася светла на лузе і нават цёпла. У хмызах пачало звернуць ўгравец. Стомленыя, узрушаныя, мы паўграваліся. Спрабавалі драмаць, але сон быў трывожны, раз-пораз хто-небудзь з нас прахопліваўся і кідаўся, азіраючыся па баках, як луначкі. Падвесілі нас самалёт. Адразу мы нават не разабраліся, што за гук паплыў над Беседзю. Здалося, што то з лесу ідуць танкі, ніх мы не бачылі, але пра іх німа чулі. Як раптам бачым над лугам самалёт з чырвоным зоркам на крылах. Наш самалёт! Ага, немчура, трымайцеся. Мы думалі, што зараз самалёт сёкане з кулямёта і пачне бамбіць ўскраі дубровы. А ён разварнуўся і, праляцеўшы нізка над лугам, знік за Беседзю, адкуль прыляцеў. То быў, як пас-

дзвесце, быў у загоне. Загон — вузкая карма, утвораная ракой. Спераду ад берагу да берагу відаць агароджа з дроту. Далей з трох бакоў — ніякай агароджы. За агароджу служаць крутыя берагі Беседзі. Каровы не ідуць за раку. Спакойна адпачываюць. Іх толькі што прыгналі на абедзеннае даенне.

Пахне сырадом. Між кароў снуюць з вёдрамі даяркі. Чутна, як звонка б'ецца аб дно вядра тугі струмень малака... Вось на гэтым месцы, дзе цяпер саўгасны статак, стаялі, навізаныя лычагамі да хмызоў, сялянскія каровы. Нас, дзяцей, бацькі прыгналі да кароў, самі заставаліся ў лесе ў зямлянках. Прыгналі больш з надзеяй, калі немцы пойдучь па лесе, то каб не

Я ЛЮБЛЮ свой горад. За яго маладосць, за прыгожую сталасць — нядаўна яму споўнілася ўсяго дзесяць год. Зрэшты, я жыў у гэтым горадзе — на сабе, калі гэтак можна сказаць, адчуваю і яго маладосць, і яго сталасць.

РОДНАЕ У ФАРБАХ

Напружана выгнулася на ветры галінастая вірбічка, а далей — зялё, сарнітая ў дугу, Бярэзіна. Непарадзь? Ва ўсякім разе, пагодліва будзе наперадзе: вунь, як прыгожа зануновелі чароды воблакаў.

Гэта эцюд самадзейнага светлагорскага мастака Уладзіміра Юшпраха, але я пазнаю ў ім кавалачак роднай прыроды, што акружае мяне штодня, акружае і сагравае кожнага светлагорца. Работы Уладзіміра ў нашым горадзе добра ведаюць і любяць. Можна таму, што сюжэты і вобразы для іх ён знаходзіць у родным горадзе, у яго ваколіцах, далёка ад дома за імі не ездзіць. Тут нарадзіўся і гэты эцюд — «Ветраны дзень».

Зусім іншы настрой дае мне сонечныя вясновыя разліў, які я бачу на эцюдзе іншага самадзейнага мастака — Юрыя Янкуна. Магутная паводка Бярэзіны быццам паглынула жаўтлявыя адбіткі зубчатага лесу. Жаўтлівыя палосы на вадзе вельмі хораша гармануюць з мяккай жаўцізнай берагу. Такая тонкасць у колерах, такая аб'ёмнасць пейзажа!

І яшчэ пра аднаго нашага мастака некалькі слоў. Пра Віктара Баранава. Нават у нацюрморце ён верны сваёй асноўнай тэме — расказвае пра свой горад, яго жыццё, побыт. На пярэднім плане: сідон з вадой, кубак на сподатку, драўляная лыжка... Аднак мастак вынарыстоўвае і задні план, а там — шматпавярховыя светлыя гма-

хі наступаюць на драўляныя хаткі: такое відаць з любой кватэры светлагорца.

А колькі пачуцця ўклаў мастак у карціны «Будаўніцтва цэлюлозна-кардоннага камбіната», «Тут будзе палац хімікаў» і іншыя.

Можна шмат расказаць пра светлагорскіх мастакоў, можна захапіцца работамі Германа Пранцішківа, Міхала Андыкі, Мікалая Дакучаева, Сяргея Панізавіча, Апанія Яраньчу-

Перад смерцю маці прызналася ёй, што недае ў пасёлку жыць яе бацька Фёдар Каваленка, і васьм перад намі ажно чатыры Фёдары Каваленкі — усе яны жылі ў пасёлку, усе былі аднапалчанамі маці. Перад намі праходзіць героі не вельмі далёкай вайны, нашы сучаснікі, людзі вялікага жыццёвага вольня, сваіх поглядаў на жыццё. Заслуга артыстаў — слесара завода штучнага валакна Міхала Сапожнікава, настаўніка Міхала Этуса, выкладчыка фізкультуры, тэхнічнага вучылішча хімікаў Георгія Хамяна і іншых, — што яны змаглі ўзвысіць пафас спентакля да значнай, вельмі актуальнай думкі: а ці не страцілі былія франтавікі свае франтавыя вартасці, чалавечыя якасці, ці не сталі яны абывацкамі да рознага фальшу, несумленнасці, баязліваў?.. Думка гэтая, забавостраная на-мастацку, хвалое гледача.

Хочацца яшчэ дадаць, што паставілі спектакль слесар завода М. Савоннікаў і работніца Дома культуры энергетыкаў А. Кузьмянкова.

АПТЫМІСТЫ

Адноічы сустрэў я на вуліцы Юрыя Віталевіча Лундзіна — той і расказаў мне пра новую сваю задуму:

— Разумееш, хачу стварыць агіт-ансамбль «Аптымісты». Гучыць?.. Нам без аптымізму нельга жыць...

Ён доўга расказаў у дэталях пра сваю ідэю, пра першую праграму ансамбля, якога яшчэ не было. Усе думкі былі скіраваны на тое, каб сілаю песні, музыкі, сатырычных мініяцюр весці расказ аб сучасным чалавеку, аб моладзі, якой так многа ў нашым горадзе, аб душэўнай чысціні чалавека. У тую хвіліну я быў уражаны чутым і разам з тым успамінаў, як ён нядаўна з'явіўся ў нашым горадзе: чарнявы, молада-рухавы, пасівелы, бясконца добразычлівы. Дом культуры энергетыкаў, куды Юрыя Віталевіч прыйшоў працаваць, адразу пачаў мяняцца. Раней тут вечары адпачынку бывалі толькі па святах, ды нейкія сумныя і раптам — пачаліся «Агеньчыкі», тэматычныя вечары, адкрыўся клуб «Моладзь і час». Не было самадзейнасці, а то знайшліся і ваналісты, і танцоры, і чытальнікі. Душою гэтых вечароў стаў ён — рэжысёр, сцэнарыст, вясёлы канферансье. Нават гэтай вялізнай работы было яму як быццам мала, і ён пачаў дапамагаць калектывам мастацкай самадзейнасці завода штучнага валакна. Сам пісаў вершы пад музыку мясцовых кампазі-

тараў, працаваў над сцэнарыямі багцэртаў.

Так — здаецца, зусім нядаўна з'явіўся Юрыя Віталевіч у нашым горадзе, але яго аптымізм натхніў многіх маладых людзей, нарадзіў новых аптымістаў мастацкай самадзейнасці. І васьм... Ансамбль ужо стаў пераможцам абласнога конкурсу. Ужо яго канцэртную праграму ведае кожны малады светлагорца. Ужо ў нашым горадзе палюбілі выканаўцаў Валодзю Філіпчыка, Алу Удвіхіну, Валодзю Гінзбурга, Мікалая Антончыкава і іншых.

СЯБАР ПАЗЗІІ

— Пачытай, можа які верш і спатрэбіцца газете? — з гэтымі словамі Іван Мікітавіч Лапцеў часта заходзіць да мяне ў рэдакцыю.

Я ахвотна чытаю. Бо загадка ведаю — спатрэбіцца амаль усё. Асабліва цікавыя вершы Івана Мікітавіча пра прыроду.

Першыя свае вершы Лапцеў надрукаваў яшчэ ў 1929 годзе, калі займаўся на рабфаку. Іх ведалі чытачы «Чырвонай змены» і літаратурнага дадатку да Бабруйскай газеты «Камуніст».

Адноічы я спытаў Івана Мікітавіча пра яго першае знаёмства з паэзіяй. Ён расказаў:

— Адразу ж пасля грамадзянскай вайны ў нашай вёсцы Пакалічы арганізавалі чырвоны куток. Па вечарам мы засяджваліся там, чыталі газеты і кнігі. Маёй першай кнігай у гэтым кутку была паэма Міхаса Чарота «Босыя на вогнішчы». Папрасіў кнігу дадому. Прыніс. Але чытаць не было калі, бо раным-рана трэба было гнаць пасвіць вясковы статак. Кнігу ўзяў з сабою на пашу. Сагнаў статак у кусты, ды за пазму. Маці родная, як яна мне ўпадабалася! Забыў на кароў, ляжаў, уяўляў сябе босым на вогнішчы, з чырвоным сцягам... А калі апамятаўся — каровы церабілі авёс, тапталі лён.

Думаў: можа ніхто не бачыў?.. Дарма спадзтваўся на гэта. Увечары, калі гнаў статак у вёску, жанчыны вялікім натоўпам выйшлі на сустрач. Расступіліся, акружылі мяне і давай сцябаць палсамі. Сцябалі і прыгаворвалі: «А васьм табе за авёс! А васьм табе за лянок!»

Цяпер Іван Мікітавіч на пенсіі. Але паэзія засталася для яго самым цёплым, радасным светам.

І. КАТЛЯРОУ.

**ЗНАЁМСТВЫ
У
СВЕТЛАГОРСКУ**

скага, Мікалая Бая. Амаль усе яны падабаюцца мне тым, што ў іх я бачу Светлагорскі, яго жыццё, яго жыхароў, сённяшні і заўтрашні дзень горада.

РАДАСНАЯ ПРЭМЕРА

Афіша здэвіла светлагорцаў. Таму, што раней тут не было такога, каб самадзейныя артысты выступалі ў спектаклі па вялікай, даволі складанай п'есе.

Сустрэча адбылася ў Доме культуры энергетыкаў.

Спектакль ішоў па п'есе В. Сабіо «Захавай маю тайну».

Гэта была цікавая сустрэча. Хоць на сцэне ігралі самадзейныя артысты, яны вельмі цікава, усхвалявана расказалі пра лёс Наташы Лагвінчук і тых людзей, былых франтавікоў, сярод якіх яна шукае свайго бацьку.

Праўленне Саюза мастакоў БССР выказвае глыбокае спачуванне за службу наму дзечку мастацтваў БССР Паслядоўч Аляксандры Ануфрыёўне з прычыны смерці яе маці.

ўсіх пастралілі, каб хоць мы, дзеці, уратаваліся. «Калі што якое, наказвалі бацькі — кідайце кароў і пльвіце за Беседы». У той раз мы з Васілём, напанаваўшы поўныя запавухі сухароў (зноў жа бацькі патурбаваліся: хоць сухар згрызце дзве), ішлі да кароў, як ускрайце бровы з'явіліся немцы.

Ужо добра сцягнула, калі старэйшая мая сястра сабралася даць па чарзе ўсіх кароў. Сярод нас, дзяцей, адна яна ўмела даць. Мы, дзяцей мо пятнаццаць, глытаючы сліну, слухалі, як тоненькім струменем пурчыць малако ў салдацкі кацялок. Ды паспела сястра падаць толькі адзін кацялок малака. Мы былі дасталі ўжо з-за пазухі сухары, як ад дубровы, дзе акапаліся немцы, цемру прарэзалі трасіцы. У сасонках, які называлі забясецкі лес, грукацелі па карваліх калымагі, прыглушана, бы насцярожліва, азіваліся маторы машын. Да Беседы, прыкрываючыся цемрай, падыходзілі нашы. Не ўзабаве ў адказ на траскучы нямецкія кулямёты басавіта і ўнушалына загаманіў праслаўлены «Максім». Аднекуль з-за Гуткі ўдарыла шасцідзесяцідзюймоўка. Каля дубровы ахнуў, скалануўшы зямлю, выбух снарада, за ім другі, трэці. А высока ў небе пранесліся вогненачырканы снарады «капошы». Над Беседзю зачынаўся бой. Не да малака ўжо тут і не да сухароў. Кацялок з малаком з чыхсці рук куляецца на зямлю, а мы паўзком дабіраемся да лагчыны і зашываемся ў хмызах.

...Уражаны, азіраюся навокал. Тая лагчына выбіта, выталтана жывёлаі, і хмызоў ужо тых няма. Тырчаць адно з пяску сухія пенечкі. Побач на пагорку мірна перажоўваюць жвачку каровы, цяжка, як пасля нялёгкай працы, уздыхаюць. Даяркі адна за другой падыходзяць і выліваюць з вёдраў у

бідоны малако. Сярод іх заўважаю знаёмую жаночую постаць. Невысокага росту, рухавая, з бойкімі карымі вачыма. Ды гэта ж яна, Вера Ермалаеўна Мякенькая, лепшая даярка з саўгаса «Саматэвічы».

Згледзеўшы мяне, яна выцерла аб фартх руні, падчытка, павіталася. Я тохму яе дзяўчынка. Надаўна я працятаў, што яна ўзнагароджана ордэнам Працоўнага Чырвонага Сцяга. Шчыра, ад душы вішнюю Веру Ермалаеўну.

— Дзякую, — проста, з годнасцю адказвае яна.

— Вы, адэца, даўно працуеце даяркай? — зачынаю гаворку з жанчынай.

— Ды ўжо дваццаць гадоў на ферме.

Ідуць з кармы астатнія даяркі. Угледзеў сярод іх Ефрасіню Патаеву, Марыю Аўсеенка. Яны мо раней за Веру Мякенькую прыйшлі рабіць на Слабодскую ферму. Загарэлыя, абетраныя твары, на якіх леглі і маршчыны. Не малады ўжо і не прыгажуні. Але мне яны блізкія і дарагія па-свойму як шчырыя, бездакорныя працаўніцы. За добрую, сумленную працу яны таксама адзначаліся ў свой час урадавымі ўзнагародамі.

Маю ўвагу прыцягнуў масток ля берагу, які выдаўся ў Беседзю. Даяркі зараз тут мыюць посуд, ставяць у ваду бідоны з малаком, каб не скісла, пакуль везці яго на сепаратарны пункт. Масток быў якраз на тым месцы, дзе ў той трывожны вераснёвы вечар я ставіў човен-душгабuku. На ім мы спрабавалі перабрацца на той бераг. Сястра, я і суседні хлопец. Ды ў лесе за Беседзю наткнуліся на гарматы, ад якіх чуліся галасы. Я ўгледзеў зялёную пілотку. Усклікнуў: «Там нашы!» А сястра, не разгледзеўшы нічога, у каршэнь мяне: «Уцякайма, мо там немцы».

Ноч мы пераседзелі пад грукат

бою. Рапіцою на ўсялякі выпадак падаліся бліжэй да вала, зашыліся хто пад навіслай з берагу асакі, хто пад хмызамі. Я дык удвух з суседкім хлопцам агледзеў нават разбурэную і размытую вадой бабровую нору, каб пры выпадку шымагнуць у яе. Ужо на золку невядома адкуль да нас далучылася жанчына з Зялёнкавіч з малым на руках. Згаладалае малое плакала, прасіла есці. Жанчына, ледзь не душачы, затыкала далонню дзіцяці рот, каб маўчала, каб ды на яго плач не прыйшлі ў карму немцы. Мая сястра была ўзялася ўжо за кацялок, збралася паўзці да кароў, каб надаць малому хоць са шклянку малака, як з сасонка да Беседы, нізка прыгнуўшыся да зямлі, падбеглі двое найшчэ салдат. Божа, якая гэта была для нас шчаслівая хвіліна! — бацьчы сваіх родных вызваліцеляў! Мы звагамілі, загнулі цераз раку: «Родненькія вы нашы». А яны добра гэтак усміхаліся нам. У аднаго куля зачэпіла пілотку. Салдаты імненна прыселі, загадалі нам:

— Перапраўляйцеся на гэты бераг. Зараз мы пачнём біць з мінамётаў. Можна быць недалёт. А мо і немцы сюды пацэляць.

Усе мы заварушыліся, заспяшалі. У Беседзю ляцелі рэчы, верхняе адзенне, нічога нічога не шкадаваў: прыйшло ж жадаанае збавенне! Пандзілі і кароў, бог з імі, з каровамі, былі б самі жывыя.

Адзін з байцоў гукнуў праз раку:

— Можна, лодка ёсць дзе паблізу? То пераплывайце...

Я ўспомніў пра свой човен, які вечарам, пасля няўдалай спробы перабрацца за Беседзю, ставіў на месцы, дзе цяпер той масток для даяркі. Тады тут быў глыбокі вір. Пры лепшым выпадку нізавошта не паплыў бы там. А ў той раз куды і страх дзяваўся. Чапляючыся за хмызы, што навісла над Бесед-

зю, я ў споднім пльыву да чаўна. Але на месцы яго не аказалася. Мусіць ноччу хто, ратуючыся ў адзіночку, сагнаў човен, а мо і немцы спуцілі, казалі нашы, што паблізу чулі нямецкую гаворку і бразгаценне зброі.

На другі бераг перапраўляліся ўплаў.

Запомнілася жанчына з малым. Да сярэдзіны рані яна ішла, несучы дзіця на руках. Як ля другога берагу — яма. Жанчына з галавой акунулася ў ваду, а малое падняла на адной рудэ і... пайшла. Думалі, што яна захлынецца. Байцы беглі ратаваць яе. А яна прайшла некалькі метраў пад вадой і выбра-лася з доўцем на бераг.

Потым мы беглі па лесе. Было непрыемна адчуваць, як лініе да цела мокрае адзенне, ды і холадна было, — канец верасня. Угары па суках цюкалі кулі. Насустрач нам рухаліся калоны байцоў. Яны быццам і не звярталі ніякай увагі на кулі, пасміхаліся з нас, дабрадушна жартавалі.

...Задэнкалі парожнія вёдры. Даяркі скончылі абедзеннае даенне і збіраліся ў будане. Увайшоў у будан і я. Направа — дашчатыя нары, на іх памята сена. Пад столі, затінутая пад дошку, нечая лыжка. Камфорту небагата. З вечава тут застаецца адзін вяртаўнік Пётр Мякенькі. Вялікі кнігалюб, пакуль сцягне, ён чытае ўзяты ў сельскай бібліятэцы абтрапаны раман Чарльза Дзікенса альбо Вальтэра Скота.

У будане стаіць густы водар сырадою, хоць малака нідзе не відаць ніводнай роскі. Мусіць, яго, пах малака, прынеслі з сабой даяркі. І так мне захацелася выпіць за раз над Беседзю той недапіты ў сорах трэцім кубак малака...

Саўгас «Саматэвічы» Касцюковіцкі раён.

З ноты ЛіМа

А ДЗЕ — «СКАРБЫ РОДНАЙ ЛІТАРАТУРЫ»?

Наша выдавецтва «Беларусь» у цяперашні час выдае некалькі іншых серыяў — «Бібліятэка беларускай паэзіі», «Бібліятэка беларускага рамана», «Бібліятэка беларускай драматургіі» і г. д. Гэтыя выданні прыйшліся да спадобы аматарам роднай літаратуры. Яны ў сістэматызаваным выглядзе «паказваюць» усё лепшае, што створана майстрамі роднага мастацкага слова. Дзякуючы гэтым серыям, мы мелі і мае магчымасць як бы іхчаць раз перачытаць і творы тых, хто і зараз плённа працуе ў літаратуры, і тых, хто быў у ліку пачынальнікаў беларускай савецкай літаратуры.

Усё гэта добра. Аднак наспеў час падумаць аб выданні і нейкай такой серыі, якая злучыла б усе дасягненні беларускай літаратуры — ад даўніх часоў да нашых дзён. Мне ўсплывае гэта серыя падобнай на тая выданні, як «Бібліятэка асмірнай літаратуры» (Масква) ці «Жамчужныя сусветнай лірыкі» (Украіна). Яна магла б атрымаць назву «Скарбы роднай літаратуры», альбо «Залата беларуская бібліятэка», альбо «Бібліятэка беларускай класікі». Як хораша

С. ЯЗЕРСКИ.

г. Мінск.

ВАРТА БЫЛО Б ПАЦІКАВІЦА...

Да вайны ў Беларусі было вядома імя паэта-пагранічніка Івана Шапавалава. Тут, у нашай рэспубліцы, ён прайшоў доўгі шлях ад радавога воіна граніцы да работніка штаба пагранвойск, тут зрабіў першыя крокі ў літаратуру. Незадоўга да вайны Іван Шапавалаў быў накіраваны ў Маскву, у рэдакцыю часопіса «Погранічнік». У першыя дні вераломнага нападу гітлераўцаў на нашу краіну пісьменнік выехаў на заходніх рубяжы. 26 чэрвеня ён загінуў ад фашысцкай бомбы.

Пяру Івана Шапавалава належыць некалькі зборнікаў вершаў

(«Таварыш», «Дзяржынцы»), апазданяў, нарысаў. Яго асноўны твор — аповесць «Бальшавікі граніцы».

Паводле гэтай аповесці пісьменнік стварыў лібрэта оперы. Летам 1938 года ў Мінску было наладжана яго абмеркаванне. На гэтай творчай нарадзе даваліся прысутнічаць і мне. Памятаю, што ўсе ўдзельнікі абмеркавання прыйшлі да адзінагалоснай думкі: лібрэта вярта сцэнічнага ўвасаблення. Музыку да лібрэта было даручана напісаць А. Туранкову.

Я не ведаю, які далейшы лёс твора І. Шапавалава і ці была напісана да яго музыка. А што, калі твор не загінуў? Можна, кіраўніцтва нашага опернага тэатра вярта гэтым зацікавіцца?

Б. ВІНАГРАДАУ.

ЛЁГКАЯ ЦЯЖКАЯ ДАРОГА

ЗАСЛУЖАНАМУ АРТЫСТУ БССР
В. ПРЫШЧАПЕНКУ — 50 ГАДОУ

Першая размова з Валерым Георгіевічам Прышчапэнкам па тэлефоне. Дамаяллемся праз месяц сустрэчы.

— Калі вас задавальняе — на радзій, — прарануе Прышчапэнка, і не ўтрымліваецца ад жарту: — Дом радзій — мой дом...

Пакуль падыходзіць з паверхі на паверх, шукаючы ціхі нутон, я лішні раз магу пераканацца, што гэта яго дом. Нас раз-пораз спыняюць, Валерыя Георгіевіча аб нечым пытаюць; штосці расказваюць...

Нарэшце знаходзім свабодную студию — невялікі, заслані дыванамі пакой.

Цяпер Валерыя Георгіевіч рытуе свой творчы канцэрт, хоць штодзённым рэпетыцыям, выступленням, запісам Прышчапэнка як саліста хору Беларускага тэлебачання і радзій ідуць сваёй чаргой.

— Канцэрт мой намерны, з двух аддзяленняў. Выбраў тое, што здавалася лепшым. Старое прадумаю, абнаўляю. Многае зразумела, вымушаны пайннуць за рамкамі канцэрта...

Рэпертуар у Валерыя Прышчапэнка вялікі і разнастайны. Ён вымаўляе многіх арый з рускіх, заходніх і беларускіх опер, адзін з першых інтэрпрэтаў шэрагу беларускіх песень. Новы цыкл раманаў Шастановіча і кантата Флярноўскага «Песні, якія вырваліся з пекла» запісаны на грамплацінку з яго ўдзелам.

— Так, праспявана многа, — успамінае Прышчапэнка. — Трыццаць гадоў як крочыць полем: песня і я...

Пачалася гэта дружба ў гады Айчынай вайны. Валерыя некалькі разоў у зямлячын перад сваімі таварышамі-артылерыстамі. Яны і «выдалі» яго, як гаворыцца, з галавой намбрыгу. Так Валерыя Прышчапэнка — камандзір гарматы, стаў салістам самадзейнага ансамбля.

І усё ж, калі настаў час дэмабіліза-

цыі, Валерыя сумняваўся: ці зможа ён стаць сапраўдным прафесійным спеваном? Вяртаўшы тастуаць у сельскагаспадарчы інстытут, калі высьветліўся ўжо зроблены, загінуў некалькі абшчынае вучылішча. Паслухоўвалі абшчынае вучылішча. Вырашыў выйсці на конкурс вытрымаў. Музыка, якая жыла ў ім, перамагла.

Праз некалькі год, на выпускным вечары вучылішча, мастацкі іраўнік ансамбля песні і танца ЧБВА, пачушы, як спявае Прышчапэнка, прапанаваў яму месца саліста ў ансамблі. Валерыя згадзіўся.

Рэпертуар Прышчапэнка год у год узабагачаўся, выходзіў за рамкі толькі вайнавай тэматыкі і папулярных лірычных песень. Мянкі, прыемны барытон спевана ладна «клаўся» на плёнку. Яго ўсё часцей запрашаюць для запісу на радыё.

Закончыўшы ў 1956 годзе кансерваторыю, Прышчапэнка пераходзіць на радыё. Тут яго ўжо ведаюць, атмасфера для работы сілаваецца зрываўна, і не забаве Валерыя «знаходзіць» слабе, робіцца адным з актыўных прапагандыстаў беларускай музыкі. Ён прыцягнуў увагу многіх кампазітараў — Пункста, Семінікі, Вяльзачкага, Вагнера. Для першага «апрабавання», а потым і для прадстаўлення радыёслухачам яму часта прапануюць навіны. Менавіта Валерыя Прышчапэнка, саліст Беларускага радыё, даў жыццё многім, цяпер добра вядомым песням нашых кампазітараў.

Частыя выступленні па радыё і тэлебачанні, эстрадныя канцэрты, прапаганда савецкай і беларускай песні, шэфскія квінцеты для пагранічнікаў — яго работа, яго жыццё.

А дасюль — удзячнасць самай шырокай аўдыторыі слухачоў.

Л. ПРАКОПЧЫК.

З ПЕРШЫХ КІНААКЦЁРАЎ РЭСПУБЛІКІ

У Ленінградскім доме ветэранаў сцэны на 78-м годзе жыцця памёр Павел Сцяпанавіч Ражыцкі, адзін з першых беларускіх кінаакцёраў і пачынальнікаў кінаацёраў. Я перабраў шматлікіх фатаграфіяў і надры з фільмаў, у якіх ён здымаўся, перачытваю яго лісты да мяне (у апошнім ёсць такія радзі: «Вяду перагаворы са здымачнай групай нарцына «Развітанне з Пецярбурга» студыі «Лекфілем». Днямі атрымаю сцэнарыі і тады смануць, на якую ролю мяне намячаюць...»). Успамінаю сустрэчы з ім, і памяць аднаўляе расказы Паўла Сцяпанавіча, якімі нельга было не заслухацца. Пра тое, як у першую сусветную паручнік Ражыцкі, паранены пад Баранавічамі, валуўся ў мінскіх шпіталь, а потым уступіў у Чырвоную Армію, у труп прыфрантавага тэатра. Як яго, ужо вядомага тэатральнага акцёра, збыв у 1925 годзе шчаслівы лёс з першым настаўні-

кам у кіно Юрыем Тарычам. І хоць зняўся ён больш як у 20 фільмах (сярод іх самы відомы «Мінін і Паржыцкі», «Залатыя ключы», «Падкі-дзі», «Майская ноч», «Першае каханне», «Дырэктар»), але самым дарагім стужні Паўла Сцяпанавіча ўсё ж тыя, якія звязаны з імем першага кінарэжысёра рэспублікі Тарыча: «Крылы халопы», «Булат Батыр», «Свае і чужыя», «Нічавіцы» і самы першы беларускі мастацкі кінатвор «Лясная быль»; дзе П. Ражыцкі бліскача выконвае ролю існадза. У гады Вялікай Айчынай вайны Павел Сцяпанавіч — яфрэйтар 46-га асобага батальёна пры Нармаце абароны, а

у вольны час — мастацкі іраўнік тэатральнай групы, якая абслугоўвае шпіталь.

Міне час, а фільмы з удзелам П. Ражыцкага будуць ісці на экраны, працягваюць жыццё, а гэта значыць, што памяць пра сціплага мастака застаецца.

І. РЭЗНИК,
метадэст Сяюза
кінематографістаў БССР.

4 M 11

17.XII.1971

БЕЛАРУСКАЯ частушка мае своеасаблівую і складаную біяграфію. У працэсе свайго ўзнікнення і развіцця частушківае паэзія была арганічна звязана і з падзеямі вайскова-гістарычнага значэння, і з духоўным светам працаўніка, з яго мастацкім густам і культурай эстэтычна-вобразнага мыслення. Трапілае слова і мудрае параўнанне, прылатая метафара і даддзінная рыфма, багаты гукапіс і асацыятыўнасць — усё ў частушцы актыўна і хораша выклікае мастацкую думку.

У гэтай складанай і пасвойму арыгінальнай паэзіі даўно ўжо трэба было б нашым фалькларыстам пагаспадарску разабрацца, даўно трэба было б даследаваць самастойнасць беларускай частушкі як жанру, яе генезіс, змест і сістэму выключных сродкаў. Вось чаму нядаўні выхад у свет манаграфіі Івана Цішчанкі «Беларуская частушка» трэба лічыць адметнай падзеяй у нашай фалькларыстыцы.

Як вядома, поспех чакае даследчыка тады, калі яго вывады і заключэнні будуць цвёрда абавязаны на багатым фактычным матэрыяле і на лепшым здабытку сучаснай гісторыка-эстэтычнай думкі. Аўтару «Беларускай частушкі», безумоўна, лімама прыйшося прапрацаваць над тым, каб свае доказы абгрунтаваць найбольш пераканальнымі прыкладамі. І выкарыстаны І. Цішчанкам фактычны матэрыял ужо нават сам па сабе вядзе паспяховую і плённую палеміку з канцэпцыямі прызнаных аўтарытэтаў. У гэтых адносінах цікавы, напрыклад, першы раздзел кніжкі, дзе даследчыца самастойнае жанру нашай частушкі. Тут даследчыцу вельмі лёгка можна было трапіць у палон так званай тэорыі міграцыйнага паходжання беларускай частушкі. Але І. Цішчанка, думаючы, меў усе падставы ўсумніцца ў вывадах вучоных фалькларыстаў Ю. Сакалова, М. Янкіна, А. Лабады і інш. Не сцідаючы з рахунку дабратворны ўплыў рускай частушкі на беларускую, І. Цішчанка справядліва зазначае: «Але пры ўсім аналізі паслях узасамаўліву і ўзаемабагацэння вуснай народнай творчасці гісторыя фалькларыстыкі, адназначна, не адначала выпадкаў імарту ці эксарту фальклорных жанраў аднаго народа другому».

Навуковае вывучэнне беларускай частушкі ўспрамаваецца дагэтуль у невялікіх артыкулах і агульна-фрагментарных заўвагах, якія іярэдка абсалютызавалі тую ці іншую адзнаку частушківай паэзіі. І часам вельмі спрошчана тлумачылі гісторыю з'яўлення і развіцця гэтага фальклорнага жанру. Такія і падобныя перакосы іншы раз трапляюць нават у навейшыя вучэбныя дапаможнікі. Напрыклад, у кніжцы прафесара П. Ахрыменкі «Беларускія песні і казкі» (Мінск, 1965) можна прачытаць: «Частушкі як

асобны від народна-песеннай творчасці аформіліся ў другой палавіне XIX ст. у рускім фальклоры і неўзабаве з'явіліся ў суседніх народаў, у першую чаргу ў беларусаў». Гэтую ж самую думку П. Ахрыменка праводзіць і ў вучэбным дапаможніку «Беларуская вусна-паэтычная творчасць» («Вышэйшая школа», Мінск, 1966, стар. 134—135). Тут, безумоўна, П. Ахрыменка залішне перадаверыўся неабгрунтаванай канцэпцыі Ю. Сакалова аб паходжанні беларускай частушкі.

Выхад у свет працы І. Цішчанкі кладзе канец шмат якім дыскусійным пытанням. У прыватнасці, аўтар «Беларускай частушкі» даказвае вырашае пытанне генезісу жан-

рускай фалькларыстыкі, яе важнейшыя прынцыпы і навукова-ідэйныя кірункі пачынаючы фармавацца яшчэ ў першай палове мінулага стагоддзя. Цікава, да беларускай вусна-паэтычнай творчасці пастаянна ўзрастала, а з'яўленне ў друку прац Я. Чачота, П. Шпілеўскага, І. Навоўча, П. Шэйна, М. Нікіфароўскага, У. Дабравольскага, Е. Раманава і інш. давала навуцы багачэйшы фактычны матэрыял. Да яго, як да чыстай крыніцы, пастаянна звярталіся не толькі даследчыкі народнай мудрасці, але і нашы пісьменнікі, мастакі, акцёры і кампазітары. На матэрыяле фальклорных выданняў дакастрычніцкага перыяду напісаны другі раздзел кніжкі, дзе аўтар па-

лаў даволі часта трапляліся падробкі над сапраўдную частушку. У такіх выпадках, нажучы словамі І. Цішчанкі, частушка «выступае ў не ўласцівай ёй функцыі — як своеасаблівы вершавана-музычны прыём для прапаганды агранамічных і сельскагаспадарчых ведаў». Зразумела, што такія творы не мелі нашырэння ў народзе.

Частушка — жанр своеасаблівы. Яе з'яўленне і развіццё выклікала срод фалькларыстаў нямада спрэчак. Народную частушку з яе ідэйна-асацыятыўным зместам і багатай паэтыкай спрабавалі разглядаць праз вузенькія аякцы халодных і муляк сістэм фармалістаў і кніжнікаў-эстэтаў. Пэўная частка даследчыкаў звязвала частушку нават з душэўным апусташэннем і «разбэшчаным гарадскім уплывам» (С. Малевіч). Не прызнавалі такіх даследчыкі і эстэтычных вартасцей частушкі, а яе генезіс цалкам і поўнасцю звязвалі з гарадскім аспраодзем. Тэорыяй фабрычна-заводскага паходжання частушкі захапляліся шмат якія вучоныя, але на беларускі матэрыял яе актыўна пераносіў М. Гарэцкі. Зразумела, што і перад І. Цішчанкам паўстала гэта не вырашае фалькларыстамі пытанне. На маю думку, даследчык яго вырашыў даказна і навукова абгрунтавана, аспойны аўтарскі вывад паўрадці можна аспрэчваць, бо ён цвёрда абавязаны на жыццёвыя факты і гучыць пераканальна: «Ші змест гэтых частушківаых — М. Я.) твораў, ці шматлікія сведчанні збіральніцкаў пра месца частушкі ў рэпертуары народа не даюць ніякіх падстаў генезісу частушкі ставіць у залежнасць ад прамысловых цэнтраў: Як і ўся беларуская вусная народная творчасць, што ў сваёй аснове з'яўляецца сялянскай творчасцю, частушка не была выключэннем у беларускім фальклоры. Яна вырасла на традыцыйных — жанрах».

Частушківае паэзія ў лепшых варыянтах заўсёды вылучалася праярыстасцю мовы і своеасаблівай дысцыплінай стылю. Поўна і хораша, свабодна і лёгка частушка дэманструе неабмежаваныя магчымасці роднага слова, сілу і афарыстычнасць думкі народа-паэта. І важна падкрэсліць, што аўтару «Беларускай частушкі» паспяхово ўдалося раскрыць і навукова вытлумачыць найбольш важныя адзнакі выключна-вобразнай сістэмы частушківай паэзіі. Аднак прыходзіцца толькі папкадаваць, што свае назіранні над паэтыкай частушкі аўтар параскідваў ледзьве не на ўсёй кніжцы.

Даследчыкаў яшчэ доўга будзе прывабліваць раскрыццё таямніц народнага мастацкага слова. На гэтым шляху чакаюць іх свае цяжкасці, але і поспехі, і знаходкі. Мне думаецца, што кніжка І. Цішчанкі — удача нашай фалькларыстыкі.

Мікола ЯНКОўСкі,

г. Гомель.

БІЯГРАФІЯ ЧАСТУШКІ

ру. Праўда, гаворачы пра час узнікнення частушкі, даследчык сам-там скупаваты на слова, на тую неабходную дэталю, якая магла б больш поўна выявіць аўтарскую задуму. Для І. Цішчанкі, напрыклад, вельмі важна было сказаць свайму чытачу пра свае першае ўпамінанне аб ранніх формах беларускай частушкі. Яго даследчык знаходзіць у вядомай кнізе А. Рышнскага «Беларусь», якая была надрукавана ў 1840 годзе. Вось тут і зачалася, што аўтар кніжкі не толькі сважа пра факт упамінання, але і даць яму больш дэталёвую ацэнку ў шырокім кантэксце гісторыка-эстэтычнай думкі. І яшчэ І. Цішчанка бярэ на ўлік тое, што запіс пачага цэрагу тыповых частушак у вядомым зборніку М. Нікіфароўскага дагэтуль, 1852 годам. Факт паказальны — канкрэтна выяўляецца час, калі частушківае жанр поўнасцю сфармаваўся і стаў жыць паўнакронным мастацкім збыццём. Усё гэта, безумоўна, палкам уваходзіць у актыў кніжкі І. Цішчанкі. Але я пераацэню, што патрабавалі чытач хацеў бы бачыць тут і прыклады частушак 1852 года. Зразумела, гэта трэба было яшчэ і дзеля большай аргументацыі хоць бы такой цікавай і палемічна-завостранай думкі: «Даследчыкі... змешваюць зусім розныя з'яві: дату першых публікацый частушкі прымаюць за час яе ўзнікнення. Але ж нікому ў галаву не прыходзіла лічыць 1804 г., калі выйшаў зборнік Кірыя Давідава, годам узнікнення рускіх быліні Верагодна ж, і частушка, перш чым з'явіцца ў друку, мела ўжо за плячыма пэўны «жыццёвы стаж», які падліваў не адзін дзесятак гадоў».

Вядома, што асновы бела-

дае гісторыю збірання і публікацыі частушак. Можна снадзтвацца, што дасведчанага чытача зацікавіць хоць бы такая мясціна кніжкі: «Зборнік М. Нікіфароўскага «Беларускія песні і частушкі» цяжка пераацэніць. Выхад яго ў свет быў значнай з'явай у фалькларыстыцы даравадоцыйнай Расіі. Зборнік не меў сабе роўных па колькасці і каштоўнасці зменшаных матэрыялаў. Ён, першае, напярэдняў славытым фундаментальным выданнем рускай частушкі В. Сімакова (у ім 1000 запісаў) і Е. Еліонскай і, такім чынам, сведчыў аб самабытнасці беларускай частушкі. На другое, гэта багата і разнастайная публікацыя паказала, што ў беларускай ігуле і шырока бытуе жанр, якімы ў народзе».

У трэцім раздзеле манаграфіі аналізуецца запіс частушак савецкага часу. Назавана такіх запісаў вельмі багата. Фальклорная камісія пры АН БССР, якой да вайны кіраваў Я. Колас, шырока разгарнула збіральніцкую дзейнасць. Аб яўлены гэтай камісіяй у 1936 годзе конкурс на лепшага збіральніка вуснай народнай творчасці не толькі выявіў аматараў-фалькларыстаў, але спрыяў і навуковаму збору вуснай паэзіі. Больш за палавіну з гэтых запісаў складалі частушкі. Народжаныя сацыялістычнай рэчаіснасцю, беларускія народныя частушкі савецкага перыяду зававалі, такім чынам, сапраўдны аўтарытэт срод шырокіх мас насельніцтва. Што ж датычыцца выданнай частушківай паэзіі, дык прыходзіцца сказаць, што не ўсе яны маглі задавальняць эстэтычны густы чытача. Справа ў тым, што срод надрукаваных матэрыя-

Вокладка і малюнкi мастака Ул. Нярасава да кнігі М. Нярасава «Дзесяць», якая ў хуткім часе выйдзе ў выдавецтве «Беларусь».

САКРАТАР

(Заканчэнне. Пачатак на б-7 стар.)

— А чаго вы да мяне з наротнімі тукамі? — не разумеў Лукша. — Можна ж спакойна. Пасядзець, успомніць.

— Тады пасядзі, успомні... Колькі часу Лукша сядзеў моўчкі, успамінаў, пасупраць яго сядзеў і Доўбін. Нарэшце, каб яму не перашкаджаць, Доўбін выйшаў з хаты.

Яшчэ дакладна не высветлены дэталі, каб можна было ўпэўнена заявіць, што тым хлопчыкам у атрадзе і была Ларыса Аскаленак, аднак, здавалася, ён ужо натрапіў на тое, што і шукаў.

Верху, шукаў і васьм нарэшце... Доўбін адчуў, што нібыта і ногі ў яго палігцелі, і хвароба адлегла: Цяпер, калі б не прыйшоў у Баронічы вачэрні аўтобус, ён мог бы пехама, без перадыху прайсці ўвесь лес, прайсці борзда і весела. А пакуль аўтобус яшчэ не згора і Лукша, як дамовіліся, пасядзець спакойна адзін, Доўбін выйшаў на вуліцу. Баронічы — вёска лясная. Усюды пахла сушанымі грыбамі. У кожнага на дварэ, звычайна пад застрэшшам жаўцелі шуркі насечаных за лета бярозавых дрэў. Аднак хаты, як і ў Іхнай вёсцы, стаялі не новыя, хутчэй тухлявыя. Многія ўехалі амаль па вокны ў зямлю. Страхі з драккі, багата якія замшэлыя. Перайшоўшы масток, Доўбін спыніўся ля абшалаванага дома, успомніў знаёмую ліштву на вокнах. Некалі з гэтага акна ў медным карцы яму падавала бабуся бірозавік. Жыла яна, расказалі Доўбін, да дзевяноста трох гадоў, а летась у пятроўку папрасіла, каб сын паехаў у горад і прывёз ёй хлебнага квасу. Чакала-чакала сына, а потым кажа нявестцы: «Калі прывязе тэсу Іванька, чуеш, Верка, то хай на паміні мне». — І за-

плюснула ночы. Распытаў яшчэ Доўбін і пра рэчку Бараўнянку. Аказваецца, што і цяпер у ёй водзіцца фарэль, што на тым месцы, дзе былі бліндажы і тунелі Руткевіча, параслі бірозкі, а пад імі пасля дажджу хоць касой касі — столькі маслякоў.

Можна б ён прайшоў далей па вёсцы, даведаўся ў каго пра хлопцаў, з якімі даваўся дабіваць Руткевіча, аднак была шоста я гадзіна вечара — вярнуўся.

Не інакш Лукшы здакучыла чакаць гося, і ён ужо на агародзе здымаў з яблыні антонаўкі. Яблыкі былі спелыя, але дробныя.

— Трэба вясной прарэзаць галіны — антонаўкі буйнейшыя парастуць, — параў Доўбін.

— Так-то так, — пагадзіўся Лукша. — Але ж нескішка рэзаць жывое дрэва. Накаштыце, яблыкі харошыя. Яны ў мяне аж да вясны ляжаць у склепе. Вясной да Косці-сбірака збіраюся пад'ехаць. Яму з чамадан папакою. А калі Мішка Лазарук мадзеў, і яму кожную вясну даваў гэтыя вітаміны. Мы пасля блакады парадніліся былі. Цяпер нас двое засталася.

Кайсын КУЛІЕЎ

...І СЭРЦА НЕСЦІ

Ў СВЕТА АДКРЫТЫМ НА ДАЛОНІ

Цудоўная пазэія выдатнага балкарскага паэта Кайсына Куліева добра вядома беларускаму чытачу. Яна прасякнута вялікай любоўю да роднай зямлі, да чалавека. Неўзабаве мінчане будуць мець магчымасць сустрэцца з Кайсынам Куліевым, які прыязджае ў нашу сталіцу. А сёння мы прапануем увазе чытачоў падборку вершаў гасця ў перакладзе народнага паэта Беларусі Аркадзя Куляшова.

Сябе не шкадаваць,
Ісці, хоць снег на грудзі,
Ісці і не крычаць
Аб гэтым, як аб цудзе—
Вось што такое пазэія!

Пракасаці першы след,
Дзе, што ні крок—бяздонне,
І сэрца несці ў свет
Адкрытым на далоні —
Вось што такое пазэія!

Дарыць любоў сваю,
Яе набытак шчыры
Малому ручаю
І мора шумнай шыры—
Вось што такое пазэія!

З любоўю да зямлі,
Ахопленай бядою,
Спяшацца ў час, калі
Сцякаеш сам крывёю—
Вось што такое пазэія!

І так хварэць душой
За ўсіх, каб быў мацней
Твой боль, чым боль бядой
Знясіленых людзей—
Вось што такое пазэія!

ЖАНЧЫНА
КУПАЕЦА У РАЦЭ

У рацэ купаецца жанчына.
Сонаяка, што выйшла з-за хмарыны,

Замірае ў небе ад здзіўлення,
Кладучы на плечы ёй праменьне.

Побач з ёй, кранаючыся кос,
Мокне цень берагавых бяроз.

Заціхаюць кветкі на лужку,
Мокрыя каменні на пяску.

А яна купаецца ў вадзе,
Зла і смерці ўжо няма нідзе.

На зямлі няма ліхой зімы,
Ні жабрачай торбы, ні турмы.

Войн не знае ні адна краіна,
У рацэ купаецца жанчына.

ГОРНЫЯ ВЯРШЫНІ

Перад вяршынь крутымі скатамі
Не раз я, грэшны, чырванеў,
Не раз вачамі вінаватымі
Я ім у вочы не глядзеў.

Вякоў сівымі старажыламі
Лічу вяршыні родных гор,
Таму і горка, як вяршынямі
Выказваецца мне дэкор.

Затое з галавой узнятаю
Хаджу я, горды сам сабой,
Калі вяршыні гор парадую
Хаця б драбніцаю якой.

Каля вяршынь вальней я дыхаю,
І расказаны верш, як плынь,
Імнецца ў свет праўдзівай кнігаю
Каля вяршынь, каля вяршынь.

Адвага верх над баязлівасцю
Бярэ тады, калі радок
Упоравень з хмарын іміліасцю
Вісіць над прорвай, як масток.

І для мяне, не адзінокага,
Змаглі вы, ліху насупор,
Стаць меркаю ўсяго высокага,
Вяршыні гор, вяршыні гор!

Падараваўшы мне паходжанне
Сваёй завоблачнай зямлі,
Вы мару прагнага ўзыходжання
У грудзі мне ўдыхнуць змаглі.

Я вас люблю, мае суровыя,
За пахвалу і за дэкор,
Настаўнікі сіваловыя,
Вяршыні гор, вяршыні гор!

СТАРАЯ СЯДЗІЦА НА КАМЯНІ

На камяні старым сядзіць старая,
Ей, можа, больш, чым камяню, гадоў,
Што вецер ёй на вука напявае!
Што ў памяці яе ўсплывае зноў!

Яна сядзіць — семнаццаць ёй, нібыта,
І за яе спіною дзве касы.
Яна ідзе — ёй услед джыгіты
Глядзяць і круцяць чорныя вусы.

Заплюшчыць вочы — нехта скача ў
горы,

І стукаюць на дошціку ў акно
Ёй хлопцы зухаватыя, з якіх
Грудком магільным кожны стаў
даўно.

Былое захавала ёй нямнога,
А толькі ўсё ж, хоць памяць, як
труха,
Ёй не забыць пах мыла гарадскога
Ад вымытай кашулі жаніха.

Сядзіць старая, згадае былое,
А я маю, пакуль яна жыве,
Хай затуманіць час усё блгое,
А ў памяці ўсё светлае ўсплыве!

НІКОЛІ

ХАЙ НЕ ПАМІРАЮЦЬ ДЗЕЦІ

Пражыўшы на зямлі нямала год,
Зазнаўшы безліч бед на белым свеце,
Маю я аб адной з зямных даброт—
Ніколі хай не паміраюць дзеці.

Я разумею: гэтаму не быць,
Смерць без разбору расстаўляе сеці,
Аднак я не пакіну гаварыць:
«Ніколі хай не паміраюць дзеці!»

Вясною зноў крыніцы не звінецца,
Калі зімой вяску не сніць крыніца,
Калі аб немагчымым мар не мецьца,
Магчымае наўрад ці можа збыцца.

Хоць я даўно ўспрымаю без акрас
Свет, дзе яшчэ пануе дихалецце,
Але крычу, крычу ў сто першы раз:
«Ніколі хай не паміраюць дзеці!»

Не веру тым, чые нічым
Ніколі вочы не засмучаны.
Льне слёзы рэчка перад тым,
Як грудзі лёд скуе балюча ёй.

Маркотна ёй, як нам з табой,
Хоць ведае: надыйдзе раніца,
Растане лёд, вярба вясной
Над ёй лістотай зноў апрацецца.

Без жалю не ўпадзе лісток,
Без болю веце не зламаецца,
Не трэсне без пакут лядок,
Под снегам кветка не схавецца.

На схіле дня ўяўляю я,
Як падае на шлях запылены
Сляза слянскага каня,
Які паклажа знясілены.

Паэты, ці адчулі вы
Адчай палетка здратаванага!
Альбо жанчыны боль жывы,
Што страціла свайго каханага!

Умельства беспакутна жыць —
Адменнасць сэрца бестурботнага,
Што можа матчыні лёс забыць
І адцурацца брата роднага.

Не стане людзям вяснялей
Ад паказнога маладзецтва,
Любіць не цяжка ўсіх людзей, —
Душой хварэць за чалавецтва,
Суседа палюбіць цяжэй.

У зямлі я вучыўся і ў неба,
Мной валодалі мары адны —
Шчодрасць сэрца пазычыць у хлеба,
Дабрату пераняць у вясны.

Я вучыўся ў часіну цяжкую
Быць спакойным — у снега ў гарах,
У ракі, што сябе не шнадуе,
Праз скалу прабіваючы шлях.

Я вучыўся са сцэжак дзіцячых
У відущых людзей і ў сляпых,
На здабытках чужых і на ўдачах,
На бядзе і няўдачах сваіх.

Зразумець я хацеў прызначэнне
Зла і праўды з юнацкай пары,
Я вучыўся цяргенню ў каменя,
Я вучыўся маўчанню ў гары.

Мне філосафы горскіх паселішч
Выкладалі, каб ведаў і я,
З'яў вакольных складанасць і веліч,
І майстэрства пляцення плятня.

Не магу адказаць на пытанне:
Шлях мой тленны, ён доўгі ці не!
Толькі знаю — вучыцца жаданне
Да труны не пакіне мяне.

ПЕСНЯ КАМЕНЯ

Са мной не параўноўвай
Ты сэрцы — зло ў якіх.
Стаць полелам гадоў я,
Каб крыўд не чуць такіх,
Мне цяжка!

Я ўсіх, без наракання,
Ад бур і сцюж бярэг,
З бяздушным параўнаньнем
Я б вытрымаць не мог,
Мне цяжка!

Калі вы замярзлі,
Агонь я выкрасаў,
Калі вы паміралі,
Надтрунем я ўставаў.
Мне цяжка!

Я змрочны, як і ўчора,
Як сотні год назад,
Ці не таму, што гора
На свеце бачыў шмат.
Мне цяжка!

Мой крык, мой лямант чулі
Гром, вецер, пыл, імгла,
Мяне крышылі кулі,
Кроў па чале цякла.
Мне цяжка!

На жалі, і я не вечны,
Так, як і ўсё, бадай.
Ты тых, хто бессардчны,
Са мною не раўняй.
Мне цяжка!

Узяў сабе за прыклад
Ты мой цярглівы лёс.
Мне гэта слухаць прыкра,
Балюча аж да слё
Мне цяжка!

КАЛЫХАНКА

Спіце, людзі, ноч вакол,
Спі, завей, спі, сцяжына,
Спі, скаваны лёдам дол,
Спі, цяснiна!

Спі ў гарах, абвал сляпы,
Не грэмi ўначы, грэмучы.
Снег, што звiс над шляхам, спі,
Спі на кручы!

Не захоплены бядой
На шляху, дзе змрок і сцюжа,
Пад сяброўскаю страхой
Спі, мой дружа!

Спі, славана ў імгле,
Усёй зямлі бяда ліха.
Назаўжды засні ў ствале,
Куля злая!

Смерць, і ты засні, пакiнь
Старасць мудрую ў спакой!
П'яным сном засні і зiнь,
Зло людское!

Спі за вокнамі, зiма,
Спіце ўсе, дзяды і дзеці,
Нiбы ворагаў няма
Больш на свеце!

Мы ў тых снах, што нам бiдны —
Роўныя і маладыя,
Хай вам, людзі, сняцца сны
Залатыя!

Хай салодкі сон нясе
Запаветных мар здзяйсненне
Тым, якіх не гняце
iх сумленне!

ТАМУ, ХТО ПРЫЙДЗЕ
УСЛЕД ЗА МНОЙ

Даруй, не ўсе каналы з iх мастамі
Я пабудую ўласнымі рукамі.
Пасля мяне табе, нашчадак мой,
Работы хопіць. Над табой часамі
Кружыцца будуць беды груганамі,
Як над маёй кружылі галавой.

Ты да крыві не раз параніш ногі,
Кіруючы праз первал круты,
І суму не пазбегнеш, і трывогі,
І, можа быць, не раз пасля дарогі,
Як я калісьці, стомішся і ты.

Усёй зямлi, як спадчынай маёю,
Валодаць будзеш ты сваёй чаргою.
Ты будзеш слухаць свету цішыню,
Глядзецца на дождж, нiбы ён над
зямлiю
З дня iснавання пьецца ўпершыню.

І, седзячы з каханай ля дубровы,
Ты ў радасці ёй скажаш ці ў журбе
Не новыя, як свет, прызнання словы,
Ты будзеш верыць, хоць і памылкова,
Што я не гаварыў iх да цябе.

І ты захочаш волю разумнай
Пераіначыць спадчыну маю,
І песню нашых дзён палічыш сумнай,
І паспрабуеш праспяваць сваю.

Не ўмеем мы, не верачы былому,
Даверыць сэрца волюту чужою.
Каб праўду ад мань адмежаваць.
І мудрасць мудрых правіў, хоць
старую,
Каторай я сягоння наслядую,
Ты сам адкрыеш, каб наследаваць.

— А мне здаецца, трое. І Ларыса Аскаленак.
— Вось каб паглядзець на яе. Я ўсё ўспомінуў
бы. А так маіцы не буду.

Нейкі час Доўбік пастаяў, падумаў — як жа
быць? Сёння паехаць дадому ці затрымацца да
заўтра? Можа і заўтраму што прайсціца ў
Лукшы. Але што ён прайсціць, не пабачыўшы
Ларысы — столькі год прайшло.

— Што ж, — Доўбік падаў руку на развітанне,
— тады Аскаленак сама прыедзе. Вы ўспомніце
ўсё.

Доўбік падапеў у школу і канцу заняткаў —
якраз звiнeў аванок з урока. З трэцяга класа са
смехам і крыкам, пераганяючы адзiн аднаго,
дружна высьпалі дзеці. А потым са стосам
сшыткаў і журналам выйшла Ларыса Антонаўна.
Калі ўбачыла Доўбіна, сур'янілася — ён быў
аброслы чорнай шчацінай, у памятым касцюме,
запылены. Нейкі момант яна стала засяроджана
— не ведала, што сказаць, ці вагоў разгу-
білася — чаго раптам да яе сакратар, а калі
Доўбік падаў руку, ладароўнаўся, спытала:
— Вы да мяне, Максім Фёдаравіч?

— Але, — і прапанаваўшы зайсці ў клас, ска-
заў: — Трэба пасакратнічаць.

Доўбік зачыніў за сабой дзверы і, калі пры-
сеў за стол, Ларыса Антонаўна зразумела, што
сакратар завітаў да не нейкадэдова: Прысела
і яна. Ларыса Антонаўна гатова была сказаць:
«Ну, хутэй газарыць, сакратар. Добрае ці бла-
гое, а гаварыць». А ён, прызнацца, не ведаў,
што гаварыць. Расказаць, дзе пабыў за гэтыя
дні, ці пацікавіцца ў яе пра Лукшы, аднак ужо ве-
чарала і не было як доўга засяджацца, тым
больш, што ён толькі з дарогі. Тады мусіў спы-
таць:

— А чаму вы ад Лукшы, ад Станіслава Лук-
шы, номіне, у вашым атрадзе быў такі развед-
чык, чаму ад яго не возьмеце паказанне?

Быццам цяжкая ноша нарэчце звалілася ў ле-
з і плячэй — вось што прыйшоў спытаць сакратар
І, выцершы хусцінкай запалецы твар, аблакаці-
лася на парту. На белай парце была чарнільная
пляма. Яна стала сціраць, спачатку пальцам,
потым — хусцінкай. Сцірала доўга. А калі не
стала той плямай, моўчкі ўставілася ў акно. Доў-

бік не разумеў, чаму Ларыса Антонаўна не хоча
гаварыць. Непамеяна доўга паўза кранула і яго
заспакоенныя нервы. Ён не вытрымаў:

— Я пытаю, чаму ад Лукшы паказанне не
возьмеце?

Гэтыя словы, відаць было, яшчэ больш пака-
рабавалі Ларысу Антонаўну — яна пехлямяжа
неяк варухнула плячыма і прыкусіла губу. Зла-
валася, вась-вась лаа зарыдае ці прыўзніменца
і, нічога не сказаўшы, лягне за сабой дзвярыма.
Не, яна толькі набрала грудзьмі паветра і са
стогнам, гэтак пакутліва і безнадзейна ціха пра-
шаптала:

— О, калі б мёртвыя маглі даваць паказан-
ні. — Памаўчаўшы, дадала: — У Лукшы яшчэ да
блакады рука пачала гнацца.

— Даволі, я ведаю, — перабіў сакратар. —
Лукшы жывы.

ЯШЧЭ ПРА АДНУ КРЫМІНАЛЬНУЮ СПРАВУ

У артыкуле «Адна крымінальная справа», апублікаваным у газеце «Літаратура і мастацтва» ад 1 кастрычніка 1971 г., правільна ўказана, што народным судом Фрунзенскага раёна г. Мінска (старшыня Зайцава А. Г.) неадпаведна поўна даследаваны матэрыялы па справе Хаўкіна Д. Г. у сувязі з чым Вархоўным Судом БССР прыгавор у адносінах яго адменены і справа перададзена на новы разгляд.

Разам з тым, пры правярцы, зробленай Міністэрствам юстыцыі БССР устаноўлена, што некаторыя палажэнні ў гэтым артыкуле выкладзены неадкладна. У прыватнасці, пры правядзенні працэсу грубасцей з боку старшыні не было дапушчана, правы адваната Шчацініна І. Я. не ўшчамліваліся.

Тав. Зайцава А. Г. сцвярджае, што работнікам рэдакцыі яна не гаварыла, што працэс праходзіў у «нервозных абставінах».

Міністэрства юстыцыі БССР правяло нараду з народнымі суддзямі народнага суда Фрунзенскага раёна, на якой быў абмеркаваны дадзены артыкул, звернута ўвага народных суддзяў на неабходнасць паліпашэння арганізацыі работы, павышэння якасці разгляду спраў.

Адначасова даручана аддзелу юстыцыі Мінска аблвыканкома правесці ў I квартале 1972 г. арганізацыйную работу гэтага народнага суда, звярнуўшы асаблівую ўвагу на культуру ў рабоце.

А. КАПЕЛЬСКИ, нам. міністра юстыцыі БССР.

ЗАЎВАГІ ПРЫЗНАНЫ ПРАВІЛЬНЫМІ

15 кастрычніка т.г. у нашай газеце быў змешчаны артыкул аспіранта Гомельскага ўніверсітэта Р. Ліцінава «Дзіцячая літаратура просіць увагі». Дзелічыся думкамі аб стане і задачах беларускай дзіцячай літаратуры, аўтар артыкула зрабіў некалькі крытычных заўваг у адносінах да публікацыі «Советская детская литература», які належыць Я. Чарняўскаму.

Рэдакцыя атрымала адказ з выдавецтва «Вышэйшая школа», у якім выйшаў дапаможнік. Галоўны рэдактар выдавецтва У. Аліхновіч паведамаў: «Артыкул Р. Ліцінава абмеркаваны ў выдавецтве. Заўвагі прызнаны правільнымі. Рэдактару кнігі С. Леўнай ўказана на неабходнасць паліпашыць кантроль за кнігамі, якія рыхтуюцца да выдання».

«ДАЙЦЕ СВЕЖУЮ ГАЗЕТУ»

Віцебскае абласное вытворча-тэхнічнае ўпраўленне сувязі паведамае, што артыкул «Дайце свежую газету», апублікаваны ў газеце «Літаратура і мастацтва» ад 19 лістапада гэтага года, абмеркаваны з работнікамі абласнога і Віцебскага гарадскога агенцтваў «Саюздрук».

У выніку прынятых мер значна скарачэн час даставі газеты ў кіёскі горада Віцебска.

Назі раней газет не даставаліся ў кіёскі з 9 да 11 гадзін раніцы, то цяпер яны паступаюць з 8 да 9 гадзін раніцы, а ў кіёскі, размешчаныя ў найбольш людных месцах, газеты паступаюць да 8 гадзін раніцы.

Устаноўнай і афармленнем газетных вітрын у гарадах і раённых цэнтрах займаюцца аддзелы камунікацыйнага гаспадарства выканкомаў гарадскіх і раённых Саветаў дэпутатаў працоўных, а на падпрадпрыемствах і ўстановах — партыйныя арганізацыі.

П. АУСЕП'ЯН, начальнік Віцебскага абласнога вытворча-тэхнічнага ўпраўлення сувязі.

ФАРБАМІ МАЗУРСКАГА КРАЮ

Увечары 13 снежня ў многіх наведвальніцкаў Дзяржаўнага мастацкага музея БССР можна было ўбачыць бела-чырвоныя значкі Таварыства савецка-польскай дружбы. У гэты вечар тут адкрылася выстаўка твораў сучасных польскіх мастакоў. З цёплымі словамі прывітання ад імя польскіх сяброў звярнуўся старшыня Варшаўскага праўлення Таварыства польска-савецкай дружбы, дэпутат сейма ПНР, прафесар Генрых Скробіш. Ён расказаў пра сучасны польскі жывапіс, пра работы, прывезеныя ў Мінск. Расказаў і пра тое, з якой зацікаўленасцю наведваюць польскія аматары, жывапісу выстаўку работ беларускіх мастакоў, якая адкрыта цяпер у Варшавае. «Хацелася б, каб гэты абмен быў маленькім крокам наперад у справе ўмацавання нашых сувязей, нашай дружбы», — сказаў Генрых Скробіш.

Польскія сябры прывезлі ў Мінск усяго 30 карцін. Але гэтая невялікая экспазіцыя вельмі па-

сычаная. Яна знаёміць беларускіх аматараў жывапісу з буйнейшымі мастакамі сучаснай Польшчы, з творчасцю іх маладых калег. Тут прадстаўлены амаль што ўсе плыні, якія існуюць сёння ў польскім жывапісе. Творы, што паказаны тут, адлюстроўваюць тэндэнцыі яго развіцця, яго пошукі.

Быццам у лясце, адбіваецца ў вадзе старая вежа, некалькі домікаў над возерам, ветразь рыбакі лодкі. Гэта карціна Станіслава Дразда «Мазурскі край». Наогул, тэма роднага краю, яго прыгажосці, прысвечана большасці работ, прадстаўленых на выстаўцы. Яркія і кантрастныя фарбы польскага «Пейзажа» Рышарда Ледвака. Быццам праз запалелае шкло маленькага аянца, бачым мы засыпаны снегам двор вясковай хаты, голыя галінкі дрэў у «Зімовым пейзажы з акна» Марыяна Рамана. Старыя домікі, чырвоныя востравярхі дахі. Фар-

Б. КРУЖКОЎ.

АБМЯРКОЎВАЮЦА МУЗЫЧНЫЯ ПАДРУЧНІКІ...

Тэарэтычную канферэнцыю на тэму «Беларуская навукальная літаратура аб нацыянальнай музыцы» правяло праўленне Саюза кампазітараў БССР сумесна з секцыяй крытыкі. Кампазітары і музыканты, выкладчыкі кансерваторыі і педагогічнага інстытута мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору АН БССР, педагогі музычнага вучылішча і цырка Мінска абмеркавалі навукальны дапаможнік, ідэяна вылучаныя выдавецтвам «Вышэйшая школа»: «Гісторыя беларускай савецкай музыкі» Г. Глушчанкі, Л. Мухарыцкай, С. Нісненіч, В. Смольскага, К. Сцепанічэвіча, Т. Шчэрбакова (1971), «Беларуская музычная літаратура» С. Нісненіч (2-е выданне, 1971), «Беларуская савецкая музычная літаратура» Г. Глушчанкі, К. Сцепанічэвіч.

Назвамыя работы ўпершыню сыталі цыкл дапаможнікаў па курсе на-

цыянальнай музыкі, адраславных навукаў кансерваторыі, вучылішчаў і музычных школ рэспублікі.

На канферэнцыі выступілі Р. Шырма, Г. Вагнер, В. Сіско, Н. Калесніца, В. Варатнікоў, Г. Карасік, Т. Дзюбан, Г. Салапаў, Л. Зарубян і інш. У цэнтры ўвагі былі пытанні, звязаныя з адборам музычнага матэрыялу, асноўнымі напрамкамі яго даследавання, метадамі аналізу і крытэрыямі ацэнкі твораў беларускіх кампазітараў. Былі таксама выказаны крытычныя меркаванні аб метадычнай метаадагнасці плана і літаратурнай формы дапаможнікаў.

Усе прамоўцы аднадушна адзначылі вялікую працу аўтараў, якія сістэматызавалі гісторыяграфічны і творчы матэрыял, прайрабілі складную работу над архіўнымі матэрыяламі і музычнымі рукапісамі.

Адначасова высветлілася неабходнасць удасканалення і больш дакладнай наардынацыі

праграм па курсах гісторыі музыкі і музычнай літаратуры, таму што навукальны дапаможнік часам дублююць адзін аднаго, стала відэацыйнай і неабходнасць павышэння ўзроўню навуковай рэдактуры «Гісторыі беларускай савецкай музыкі». Кніга багатая матэрыялам, але супярэчлівая па метадах адбору, вылучэння і крытэрыях ацэнкі твораў беларускіх кампазітараў.

Аўтару «Беларускай музычнай літаратуры» С. Нісненіч былі выказаны пажаданні паліпашыць аналітычны раздзел і ліквідаваць спрощанасць у форме і характары выкладання матэрыялаў кнігі, якая прызначана для студэнтаў старшых курсаў вучылішчаў.

Дапаможнік для музычных школ-сямігодкаў Г. Глушчанкі і К. Сцепанічэвіч знадта складаны і сплываны. Прамоўцы адзначылі перагрук кнігі, з-за якой яе немагчыма засвоіць за адзін навукальны год, і яе недасканалую літаратурную форму.

Да ўдзелу ў канферэнцыі былі прыгнаны педагогі музычных вучылішчаў і школ рэспублікі, якія прыслалі на кнігі свае пісьмовыя водгукі.

В. ДОЛІЧ.

У ГАДАВЫМ коле народных каляндарных абрадаў і святкаванняў мінулага першае месца па парадку займалі каляды. У кожнага са славянскіх народаў святкаванне каляд выклікала радасць, веселасць. Людзі лічылі, што калі весела правесці пачатак Новага года, то жыццё будзе вясёлым і шчаслівым увесь год. Традыцыйны святочны абрад суправаджаўся пераадзяваннем у звярроў і хатніх жывёл. Такія пераадзяванні, звычай вадзіць «казу», «мядзведзя», «каня» ці «кабылу», «жоравана» і г. д. ёсць не што іншае, як сляды тых паганскіх святкаванняў, якія праследавала царква. Так, у летаніцаў можна знайсці наступнае: «Мецін памяці того беса Коляды і доселе не перастаюць абновляти, наченше от самого рождства Христова, по вся святых дни собирающеся на богомерзкия игрища, песни поют, и в них еще о рождстве Христовом воспоминают, но зде же беззаконно и Коляду, ветхую прелесть дьявольскую, много повторяюще присовокупляют».

У многіх славян калядою называлі толькі тры дні: дзень перад так званым нараджэннем Хрыста, перад Новым годам і перад «вадохрышчам». Ва ўсходнеславянскіх народаў назва «каляды» замацавалася за ўсім перыядам — з 24 снежня па 6 студзеня ўключна (па старым стылі). На працягу двух тыдняў працаваць лічылася грэхам, і людзі ўдзень выконвалі толькі тую работу, без якой нельга было абыйсціся. Вечары ж усё лічыліся святымі.

Да каляд сяліне рыхтаваліся з піліпайкі — амаль кожная сям'я старалася загады забяспечыць сабе патрэбнымі прадуктамі харчавання.

На Беларусі вясера ў першы дзень калядных свят наліла назву «куцця», бо ў гэты дзень заўсёды ў абавязковым парадку варылася «куцця» (каша з ячменнай крупы). На працягу ўсіх каляд спраўляліся тры «куцці». Першая «куцця» служыла перадпачаткам каляд і спраўлялася з вялікай урачыстасцю, то і атрымала назву «вялікай куцці». Яна яшчэ называлася «поснаю», бо стравы гатаваліся без жывёльнага тлушчу.

У гэты дзень з самай раніцы кожная гаспадыня спачатку вымывала ўсё ў хаце, а пасля пачынала гатаваць вясера, якая павінна была складацца, прыкладна, з такіх страў: сельдзец з алеем, квас з грыбамі, бліны з макама, аўсяны кісель і, нарэшце, куцця.

На ўсе тры «куцці» каша варылася ў адным і тым жа гаршку, прычым крупы сыпалі ў аднолькавай колькасці.

Звараную куццю перад заходам сонца ставілі на покуць. Каштаваць куццю забаранялася не толькі да вясеры, але і ў час гатавання. Яе нават не перамешвалі. Як толькі пачынала цягнуцца і зоркі з'яўляліся на небе, на стол слялі сена і накрывалі яго абрусам. Усе члены сям'і на гэты час павінны былі быць дома, вымытыя і па-святочнаму апранутыя.

Быў такі звычай, што дзяўчаты на першым годзе свайго замужжа прыходзілі на «куццю» дамоў, каб павячэраць у роднай сям'і. Гаспадар, месца якога было на покуці, садзіў за стол першы, пасля па старшынстве садзіліся каля яго сыны. Па другі бок стала сядзела гаспадыня з астатнімі дзецьмі. Кожны член сям'і павінен быў пакаштаваць ўсіх страў. Апошняя страва была куцця.

З першаю «куццёю» звязана ў народзе многа прыкмет, звычай, вяржобаў, забав і т. п. Так, засохлую скарынку куцці за вясерай здымалі і аддавалі курам, «каб добра яйкі няслі». Закарпнушы

МУЗЫКА, МУЗЫКАНТЫ ...ЭПОХІ КАСТЫЛЬСКИХ КАРАЛЁЎ

Чароўныя агеньчыкі свечак сотні разоў адбіліся ў лясце, рабеглі па расшытых золатам камзолах, азарылі таямнічым святлом раскошныя ўбранні жанчын. Ціха гучыць, быццам баючыся спалохаць кзольны агеньчыкі, клавесін. Кавалеры ўрачыста запрашаюць дам. Зала танцуе «Павану». Іспанія, 16... год.

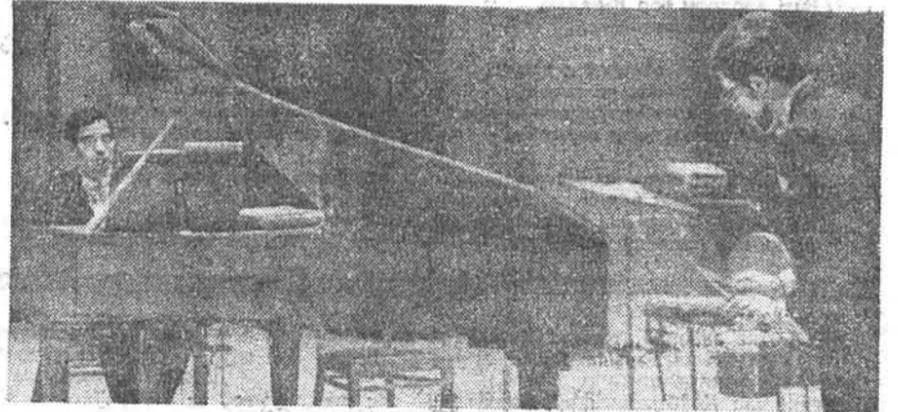
Такія карціны не раз малявала ўяўленню ў час вечара клавесіннай музыкі. Даўно ўжо сталі традыцыйнымі ў Мінску вечары фартэп'янай, скрыпачнай, вакальнай музыкі, перасталі быць рэдкасцю арганія канцэрты. А вось канцэрт, у

якім гучала толькі музыка, напісаная для клавесіна, адбыўся ў сталіцы Беларусі ўпершыню. Творы XVI—XVII стагоддзяў былі выкананы салістам вядомага ансамбля «Мадрыгал» Барысам Берманам — выпускніком Маскоўскай кансерваторыі, вучнем прафесараў Аборына і Ройзмана. У канцэрте прыняў удзел і другі саліст гэтага калектыву — Марк Пякарскі (ударныя).

Выступленне маскоўскіх музыкантаў мела вялікі поспех у мінскіх слухачоў. Па-першае, канцэрт даў нам магчымасць блізка пазнаёміцца з інструментам, які цяпер рэдка гучыць, —

папярэднікам сучаснага фартэп'яна, самім ацаніць яго магчымасці і гукавую палітру. Па-другое, поспеху канцэрта садзейнічала, на нашу думку, і вельмі ўдала складзеная праграма. Б. Берман пазнаёміў слухачоў з творами, напісанымі ў «залаты час» клавесіннай музыкі, перад намі нібы прайшлі асноўныя этапы яе гісторыі.

У Англіі такім «залатым часам» для клавесіна была эпоха каралевы Елізаветы. І музыкант уключае ў праграму некалькі твораў англійскіх кампазітараў XVI—XVII стагоддзяў: буйнейшага прадстаўніка англійскай школы вярджаністаў Вільяма Берда, Орланда Гібанса, які славусі, як адзін з лепшых прыватных клавесіністаў і быў арганістам Вестмінстэрскага абатва, Джона Мандзі, Джона Була, Роберта Джонсана. Музыка эпохі кастыльскіх каралёў — эпохі росквіту клавесіннай музыкі ў Іспаніі — была прадстаўлена ў канцэрте творами

За клавесінам Б. Берман.

Фота Ул. КРУКА.

Мілана, Вальдэравана, Энсінья. З цікавасцю пазнаёмліся слухачы і з санатамі Дамэніка Скарлаці, чья творчасць аказала пазней велізарны ўплыў на развіццё саланатнай формы.

Зараз, у сувязі з вялікай цікавасцю да камернай музыкі, адбіваецца і «адрадзіненне» клавесіна. Кампазітараў прыцягвае яго арыгінальнае гучанне, незвычайны «камерны» гук. Барыс Берман выканаў некалькі

сучасных твораў для клавесіна: у іх — «Храматычную інвенцыю» і «Бурэ» з «Мікракосму» Бэлы Бартака. З твораў апошняга гадоў былі выкананы «Дыялогі» югаслаўскага кампазітара Іва Малеца і «Сілуэт тушкі» для клавесіна і ударных маладога армянскага кампазітара Тыгрона Мансурана. Гэты твор, дарэчы, напісаны спецыяльна для Б. Бермана і М. Пякарскага, прагучаў з эстрады ўпер-

шыню. У двух апошніх творах — цікавая спроба «укласці ў вусны» сярэднявечнага інструмента сучасныя інтанацыі. Канцэрт маскоўскіх музыкантаў адкрыў перад мінчанамі яшчэ адну старонку музычнай гісторыі. Хацелася б толькі, каб канцэрты маладога выканаўцы суправаджаліся невялікім расказам пра клавесін. Тады яны сталі б яшчэ больш цікавымі і пазнавальнымі.

Б. ГЕРСТАН.

першую лыжку куцці, гаспадар стукаў у акно і клікаў мароза ісці куццю есці, каб не марозіў ячменю, пшэніцы, гароху, грэчкі і т. п., а гаспадыня зызыкала мароз на куццю, каб не марозіў расады, гуркоў, гарбузоў, морквы, буракоў і г. д.

У час вячэры ў хаце адбылася і такая «прадстаўленні»: жонка, седзячы насупраць мужа, пытала ў яго:

— Ці бачыш ты мяне?
— Не бачу!
— Каб жа ты не бачыў за стагамі, за копамі, за вазамаі, за снапамі!
Тады, як бы ў адказ, гаспадар пытаўся ў жонкі:

— А ці бачыш ты мяне?
— Не бачу!
— Каб жа ты не бачыла за гуркамі, за гарбузамаі, за капустамі, за буракамаі!

У канцы такога дыялогу гаспадыня брала качаргу і асцярожна дакрэслалася

варыць, бралі за павадыра — «дзеда». Яго адзвалі ў вывернуты кажух, на спіне рабілі горб, надзівалі маску, прывешвалі ільняную бараду, табакерку давалі ў адну руку і доўгі кій — у другую.

Павінна была быць і «маладзіца». Для гэтай ролі падбіралі якога-небудзь шчуплага хлопца, апраналі яго ў дзявоцкае адзенне і падмазвалі сажай бровы.

У складзе ўсёй святочнай кампаніі павінны былі быць яшчэ «цыган», механоша і музыка.

Пасля ўсіх падрыхтаванняў калядоўшчыкі пачыналі сваё шэсце. Падышоўшы да двара, павадыр пасылаў гаваркога хлопца да гаспадара прасіцца ў хату. Хлопец вітаўся, а пасля гаварыў:

— Іду ад пана нашага. Ідучы пытаю, што сказаці маю свайму пану Году, што носіць бароду, шыроку, як лапату, сіву і касмату. Ці шырокі лавы, каб нам паля-

І з восенню яснай,
І з долечнай шчаснай!

— Дзе вы гэту казу дасталі? — пытаў, нарэшце, гаспадар.

— На кірмашы ад старога купіў, — адказваў павадыр, — семсот грошай заплаціў.

— А дзе сам так вывучыўся?

— Па ўсім свеце ходзячы, торбу хлеба носячы, між людзей бываючы, дзівы дзіўныя відаючы, розныя кнігі чытаючы, уверх нагамі трымаючы. А вы здаровы бываеце, за год нас чакаеце.

Гаспадары дома павінны былі паднесці каляднікам брус сала, кілбасу ці грышы. Пасля калядоўшчыкі пераходзілі ў другую хату.

У некаторых мясцовасцях Беларусі (Жлобін) галаву «казы» спецыяльна рабілі з дрэва, абшывалі скурай, прыраблялі сапраўдныя рогі і г. д.

Вечар перад Новым годам называлі

дарожка і прыслухоўвалася, у якім баку забрэша сабака: у той бок і выйдзе замуж. З такой жа мэтай кідалі з нагі чаравік: у які бок ён ляжа наском, там быць і замужам.

А каб ведаць, ці багаты суджаны, трэба было ноччу з блінцом у руках пайсці ў лазню, прасунуць руку ў акно і па старацца што-небудзь абмацаць. Калі ў руку пападзеца касматае, быць дзяўчыне за багатым, калі ж пападзеца голае (камень, дрэва і г. д.), усё жыццё прыйдзеца гараваць за бедняком.

Для дзяўчыны заставалася яшчэ адна загадка: добры будзе яе муж ці сярэдзіты. Адагадаць гэта можна было так: пайсці да калодзежа або на рэчку і кінуць у ваду камень. Калі камень пойдзе на дно ціха, то муж будзе ціхі і добры чалавек, а калі з шумам, то не будзе згоды ў сям'і.

Дзень Новага года быў раней больш вядомы пад назвай «Васілля». Раніцай у гэты дзень сялянскія дзеці з мяшэчкамі, напоўненымі збожжам, выходзілі ў хату і стваралі абрад «засявяння» — пасыпалі падлогу зярнятамі. Пры гэтым яны выконвалі спецыяльна прысвечаныя Васіллю песенькі:

Ходзіць ілля на Васілло,
Носіць лугу жыццуню,
Дзе замажне — жыта расце,
Дзе не мажае — там не бывае!
А ў полі ядром, а ў доме дабром!
Радзі, божа, жыта-пшаніцу,
Усякую пашніцу.

Засявяльнікаў (так называлі сялянскіх дзяцей, якія хадзілі на Васілле) прымалі вельмі ахвотна і давалі ім хлеб, сала, арэхі, абаранкі і г. д.

Трэцюю «куццю» (перад «вадохрышчам»), як і першую, называлі «поснаю» або «галоднаю», ці «вадзяною». У гэты вечар гаспадар браў гаршчок з куццёю, хлеб, крапіла з калоссяў жытняй саломы, крыж, зроблены з дрэва, і асвячаў ваду. Пасля гэтай жа вадою акрапляў хату і іншыя будынкі. Адначасова крэйд ставіў крыжы на вокнах, сценах, дзвярах, варотах і г. д. Гэта называлася «запісаць каляды». Крыжы ставіліся таму, што яны быццам бы праганялі «нячыстую сілу», абаранялі ад «чар» і захоўвалі здароўе ўсім, хто жыў у двары.

У некаторых мясцовасцях Беларусі малявалі яшчэ і чалавека на белым кані, што азначала каляду, якая павінна ехаць далей.

Вярнуўшыся ў хату, гаспадар ставіў на стол гаршчок з куццёю, і ўся сям'я пачынала вячэраць. Стравы падаваліся такія ж, як і на першую «куццю».

З прыкмет і павер'яў, звязаных з трэцюю «куццёю», можна адзначыць наступныя: мяцеліца ў дзень «вадохрышча» азначала добры ўраджай грыбоў, ягад і арэхаў; калі хата ў гэты дзень трымалася ў чысцце, — летам лён павінен урадзіцца чысты; у час вячэры спяшаліся з ядой, каб летам хутчэй выканаць палывыя работы і г. д.

На працягу ўсіх калядных свят моладзью вечарамі наладжваліся танцы. Звычайна гэта рабілася ў вялікай прасторнай хаце ў добрага гаспадара, а больш за ўсё — у карчме. Танцы зацягваліся да самай раніцы, і спыняў іх музыка, які ад знемажэння засынаў на тым месцы, дзе іграў. Найбольш распаўсюджанымі танцамі былі «кружок», «мяцеліца», барыня, «верабей», «падушачка», полька, кадрыля і інш.

Рэшткі каляднага абраду захаваліся яшчэ і цяпер у некаторых мясцовасцях Беларусі. Але функцыі яго зусім змяніліся. У апошнія гады ўсё гэта набыло толькі характар забавы.

АДВЕЧНАЕ

Антон ГУРСКИ

А ІШЛА КАЛЯДА, КАЛЯДУЮЧЫ...

да свайго мужа, які павінен быў хутка паваліцца на лаўку і адказаць:

— Каб твае снапы так хутка падалі на ніве!

У гэты ж вечар варажылі аб будучым ураджай лёну; выцягвалі з-пад абруса па сянінцы. Калі выцягвалася доўгая, то лён будзе высокі. Добра згатаваная куцця служыла прыкметай багатага ўраджаю ячменю; калі ж ноччу на небе многа зорак — летам будзе многа грыбоў. Або — з поўдня пасыплецца град, то будзе ўмалотны гарох, а калі ж снег, то будзе раіцца пчолы.

На першы дзень калядных свят гаспадар лавіў бурбалкі ў кіпені і паліваў імі авёс, які раніцай аддаваў коням, каб былі такіх ж гладкія і так шпарка бегалі, як тыя бурбалкі. Свінням сыпалі ў вочы снег, каб летам не бачылі шкоды. А каб авечкі не адбіваліся ад дому і прыходзілі ў свой двор, пасля вячэры не мылі лыжак, звязвалі іх шарсцяной ніткай і пакідалі на сталё. Сена, якое было пад абрусам, аддавалі каровам, і авечкам, толькі не коням, бо конь, па словах сялянна, «несвятная костька».

Як бачым, усе клопаты людзей былі накіраваны на тое, каб з дапамогаю розных магических дзеянняў, традыцыйных для каляднага абраду, забяспечыць будучы ўраджай у новым годзе, ад якога цалкам залежаў дабрабыт селяніна.

З другога дня калядных свят пачыналі хадзіць з зоркаю, вадзіць «казу» і т. п. «Казу» рабілася наступным чынам: выварочвалі кажух, надзівалі на канец дугі адзін рукаў кажуха (дуга ставілася канцамі ўверх), звязвалі яго ў выглядзе гадзавы і шэй, пасля з саломы прыраблялі рогі. На другім канцы дугі таксама з саломы прыраблялі хвост. Тады падбіралі хлопца звычайна невысокага росту і здатнага да танцаў. Ён залезіў пад кажух, які апускаўся да самай зямлі, і выконваў ролю казы.

Другога хлопца, які ўмеў складна га-

жаці? Ці добра гаспадыня, каб нас частаваці?

— Адкуль вый?
— Мы людзі не простыя, з далёкага краю, хлопцы ўсе сталыя, з-пад самага раю.

— Адкуль ідзеце?
— Ідзем кругом света, вж ад пана Лета. Мы к лету ідзем, казу вядзем і радасць нясем.

— Дык просім у хату!

Першы ішоў павадыр, вёў за сабой «казу», пасля — «цыган» з «маладзіцай», музыка, механоша і ўся «світа». Казу становілася пасярод хаты, пры ёй павадыр і «цыган» з «маладзіцай», астатнія стаялі ў парозе. Пахвалішы гаспадароў, павадыр пачынаў муштраваць кіем «казу», пасля пачынаў пачыналі спяваць. Музыка падыгрываў, а «казу» дробнаю ступою хадзіла то ўперад, то назад, павадчычалася то налева, то направа. У беларусаў і ў іншых земляробных народаў «казёл» (казу) ушаноўваўся як памочнік ураджаю:

...Дзе каза ходзіць,
Там жыта родзіць,
Дзе не бывае,
Там вылягае...

Пасля заканчэння песні «казу» клалася і прыкідалася мёртваю, потым падымалася і кланялася гаспадарам. Павадыр звяртаўся да «маладзіцы» і «цыгана» з просьбай патанцаваць. Музыка іграў барыню, «казачка» ці «падушачку», а яны танцавалі. У канцы прадстаўлення павадыр гаварыў вішаванне:

Будзь ваша здароў,
Як рыжын бароў!
Май торбу грошы,
Жыві ў расношы!
Май услга даволі,
А бяды ніколі!
Стары год канчаем,
Новы зачынаем,
З ранню яснаю,
З буйнаю травою,
З збожжам наласістым,
З зярном ядрністым,
Ды з прыятным летам,
І з-грашом пры гэтым,

«багатаю куццёю», «тоўстаю куццёю», «шчодраю куццёю», «мясною куццёю». Такую назву давалі гэтому вечару таму, што кожная гаспадыня рыхтавала багаты стол, бо лічылася абавязковым сустрэць Нова год у поўным дастатку.

У гэты вечар зноў хадзілі з зоркаю, вадзілі «казу» і г. д., але галоўнае — у гэты вечар «шчадравалі». Дзяўчаты хадзілі са «шчодрай». Для ролі «шчодры» выбіралі прыгожую дзяўчыну. Сяброўкі апраналі яе ў святочнае адзенне, на галаву рабілі вянок з паперы, да якога прыязвалі шмат рознакаляровых стужак. Прыбраўшы «шчодру», дзяўчаты адпраўляліся па хатах і спявалі шчадрокі.

У навагоднюю куццю вялікае значэнне надавалася варажбам. Найбольш распаўсюджаным відам была варажба па шыкецінах. Вечарам дзяўчаты бралі міску з кашай (куццёю) ці кілбасой, выносілі на двор і ставілі каля сметніка, а самі беглі да плота і, беручыся рукою за кожную шыкеціну, гаварылі: «маладзец, удавец». Апошняя шыкеціна і «паказвала», хто будзе мужам — маладзец ці удавец.

Не менш распаўсюджаная была варажба на блінах, сутнасць якой заключалася ў тым, што дзяўчына тэйком ад усіх хатніх брала першы спечаны блінец і, выбегшы на вуліцу, пыталася ў першага стрэчнага мужчыны, як яго імя. Даведаўшыся, яна амаль была ўпэўнена, што ведае імя свайго суджанага. Неабходна было даведацца, ці выйдзе яна замуж у новым годзе. Для гэтага трэба было з тым жа блінцом пайсці да суседзяў пад акно і паслухаць, аб чым гавораць у хаце. Калі да-вухай дойдзе слова «дзі», значыць, яна выйдзе замуж, а калі пачуе слова «сядзь», то, у лепшым выпадку, прыйдзеца яшчэ год «сядзець у дзеўках».

Каб даведацца, у якім баку жыве яе суджаны, дзяўчына выходзіла на раз-

ГОСЦІ З ЛАТВІ

На гэты раз урачысты вечар у Саюзе кінематаграфістаў БССР быў наладжаны ў гонар гасцей з Латвіі. Да беларускіх калег прыехалі вядомыя пражані і кінадраматург Эгон Ліў, аўтар сцэнарыяў кінакарцін «Да восені далёка», «Налі дождж і вечер стукаюць у акно», «Трайная праверка» і іншых, Освальд Кублаў і кінарэжысёр Эрык Лаціс, пастаноўшчык мастацкіх карцін «Гадзінік капітана Зырыка», «Хлапчуні вострава Ліў», «Насыпа» (на IV Усеаюзным фестывалі тэлевізійных фільмаў у Мінску гэтай кінастужка ўдасцелена спецыяльнага прызга Саюза кінематаграфістаў БССР за глыбокую псіхалагічную распрацоўку тэмы партызанскай барацьбы ў перыяд Вялікай Айчыннай вайны).

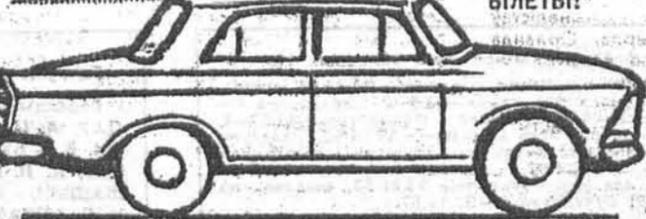
Прысутныя даведліся пра новыя кінатворы Рижскай кінастудыі, пра яе планы, пра ўдзел латвійскіх пісьменнікаў у рабоце студыі. Сярод падарункаў, якія былі ўручаны гасцям на вечары, — двухтомная «Гісторыя беларускага кіно». У сваю чаргу госці з Латвіі зрабілі прысутным свой падарунак: упершыню паказалі новую мастацкую навіну «Трысняговы лес» — пра жыццё нашых сучаснікаў у невялікім рыбацкім пасёлку, пра трагедыю, якая разыгралася на моры і ў лёсах чалавечых...

Прыемна адзначыць, што і беларускія артысты з паспехам здамаюцца ў кінакарцінах Рижскай студыі. У прыватнасці, на зйраных краіны шырока дэманструецца фільм «Трайная праверка» з удзелам народнага артыста БССР Віктара Тарасова.

Латвійскія кінематаграфісты сустраліся таксама са слухачамі Вышэйшай партыйнай школы.

22 снежня ў г. Мінску —

50 за канеек

ТЫРАЖ ВЫЙГРЫШАУ

ПА НАВАГОДНІМ
ВЫПУСКУ
ГРАШОВА-РЭЧАВАЙ
ЛАТАРЭЙ
БЕЛАРУСКАЙ ССР
МОЖНА ВЫЙГРАЦЬ
АУТАМАБІЛ:
«ЖЫГУЛІ»,
«МАСКВІЧ»,
«ЗАПАРОЖАЦ».
КУПЛЯЙЦЕ
ЛАТАРЭЙНЫЯ
БІЛЕТЫ!

УПРАВЛЕННЕ ДЗЯРЖПРАЦАШЧАДКАС
І ДЗЯРЖКРЭДЫТУ БЕЛАРУСКАЙ ССР.

30
снежня

44-ы
ТЫРАЖ
у Маскве

ВЫЙГРЫШАУ ПА ДЗЯРЖАУНАЙ

3 — ПРАЦЭНТНАЯ
УНУТРАНАЙ
ВЫЙГРЫШНАЙ

ПАЗЫЦЫ

1966 года

РАЗЫГРЫВАЮЦА ВЫЙГРЫШЫ

ад 40 да 5000 рублёў

КУПЛЯЙЦЕ АБЛІГАЦЫ ПАЗЫКІ!

УПРАВЛЕННЕ ДЗЯРЖПРАЦАШЧАДКАС І
ДЗЯРЖКРЭДЫТУ БЕЛАРУСКАЙ ССР.

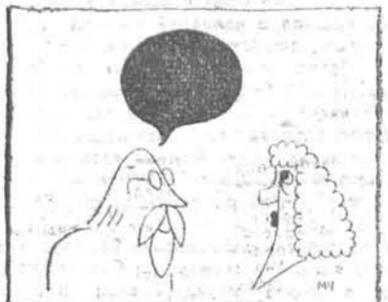
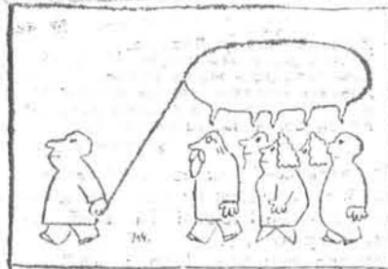
4 М

15

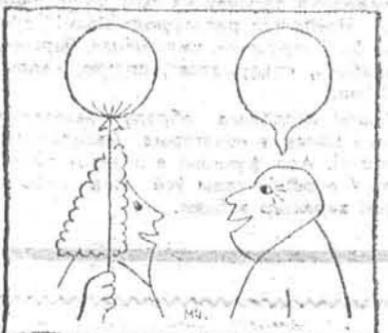
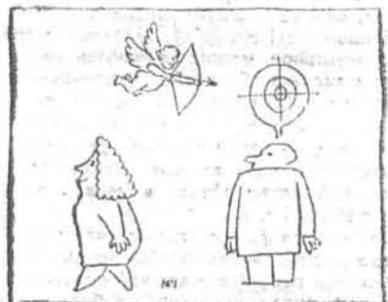
17.XII.1971

ЛОВЯЧЫ НЯУЛОУНАЕ...

Мал. М. ЧАРНЯУСКАГА.

Не, гэта не чорныя думкі. Я проста зельмі хачу спаць.

Я НЕ ВЕРЫЎ у сілу ананімак, пакуль не напісаў ананімку сам. У той вечар жонка якраз распавядала пра ананімы допіс на аднаго з ле супрацоўнікаў і ўвесь час паўтара-рала:

— Які жак. Ніколі б не паверыла... Хаця, хто ведае...

Як чалавек сучасны, я вырашыў правесці навуковы эксперымент — правесці дзеянне атручанай зброі паклёпніцкай на сабе. Вопыту ў гэтай справе я не меў, таму на стандартным паштовым лістку паўтарыў амаль усё з ананімі, пра якую распавядала жонка. Атрымалася, на мой погляд, неусветная бягзгледзіца: «Паважаны дырэктар аблтреста! У нашым раёне ёсць арганізацыя, падназначаная Вам. Тут працуе інжынер Пудзікаў А. К. Ты ён амаральны і агідны, наводзіць слёз не так, як варта інжынеру: бараду носіць, п'е, бы той ланіак, ценчу ў трыну заганіе, акрамя таго, пачобойніц дзвюх мае — Ніну і Аду. Як такога брыдкага тыпа вы трымаеце на пасадзе? Прашу прыняць меры».

Ші слова не сказаўшы жонцы, я заадрасаваў пісьмо і ценці яго ў белы свет. Ну што, думаю, будзе? Плоніць людзі на падабен, а мо на тэлефоне ў нанау кантору назвоіцца і справе канец — бо ценча мал жызе ў другім горадзе, гарадзі я ані не п'ю, з жонкай жыю ў згодзе, адно што — маю бараду невядлікую.

Тыдзень прайшоў ці болей, я ўжо на пісьмо тое забыўся, як рантам пача-

паіла абеду завітаў у наш кабінет загадчык быткамісіі мясцома Іван Паву-мавіч Індыкевіч.

— Пудзікаў, зайдзіце да мяне на хвіліну.

Ну, думаю, зноў уцісне ў нейкую камісію, як ма-ладзейшага. А Індыкевіч на бараду маю паглядзеў. Падазрона гэтак.

Індыкевіч паперкі на стала далонямі прыціснуў і прананаваў сустрэцца крыху пазней.

Дома жонка сустрэла мяне ледзяным позіркам і спытала, бы па твары хвасянула:

— Ну што, валацуга, чаму сёння так рана? Хі-ба ніякіх трэніровак і ка-

аб'явы: «Сёння... агуль-ны сход... аб наводзінах Пудзікава А. К...»

Я — да Індыкевіча, а ён толькі рукамі развёў: — Бачыце, таварыш Пудзікаў, ёсць адпаведныя рэзалюцыі — абмерка-ваць. І жонка ваша, калі я пра сябровак вашых на тэлефоне спытаў, аж у плач кінулася...

Ледзьве датрымаў я да пачатку сходу і адразу ж слова напрасіў. Але мяне сурова перапынілі і па-прасілі Індыкевіча рас-казаць пра сутнасць спра-вы.

— Глядзі ты... Ніколі не паверыў бы... Вось та-бе і ціхманы — рахма-ны... — чулася з усіх ба-коў.

І каб паставіць усё на сваё месца, я напамінаў прадклімаваў змест ананімі, назваў дату адпраў-ці, колер маршала і малю-нак на ражку лістка. Усё супала. Канчаткова ж мяне рэалібітаваў наш стары бухгалтар. Прагледзеўшы тэкст ананімі, на якой ужо ўздоўж і ўпоперак пралеглі некаль-кі рознакаляровых рэза-люцый, ён узлёт за кан-верт і зарагатаў.

— Нічо і ананімішчык! Ён жа нават подпіс свой паставіў. З загагуднамі! Ён і ў ведамасці на зар-плата так распісваецца.

За свой «эксперы-мент» я ўсё ж атрымаў на сходзе вымову «без заня-сенія». Тры дні пасля гэ-тага жонка не пускала мя-не ў кватэру, відаць, з мэтай прафілактыкі на бу-дучас. І ўсё з-за таго, што і сам слёз абалгаў.

А што было б, калі б за гэтую справу ўзлёт ананімішчык кваліфікава-ны?..

Уч. Ожык

— Вы жанаты, Пудзі-каў? — пытае.

— Другі год ужо, — ад-казваю.

— А чаму на калек-тыўных сямейных вечарах не бываеце? — жмурыць Індыкевіч.

— Цяж не выпадае, — гавару, — ды я і гарадзі не п'ю зусім.

— Гэта на людзях, — холадна канстатуе Іван Павумавіч. — А так, «над коўдрачкай», індывіду-альна?..

— Аніяк, — гавару. — Я ж спартемен, — а сам адчуваю, што гэта пісьмо маё дзейнічаць пачало. — І дома мірна жыю, і да думчат не заліцаюся...

місці не было? А мо Ші-начка з Алачкай адстаўку далі?..

Я хачу растлумачыць ёй сутнасць майго эксе-рыменту, але яна замкну-лася ў другім пакоі і ўк-лючыла тэлевізар на ўсю магутнасць.

Ноч перакачаўся на се-днутых крэслах, а ранкам убачыў на падлозе запіс-ку: «Рэчы і запакавала. Можаце быць вольны, як...»

Галодны і злосны па-даўся я на працу. У кан-торы каля дошкі аб'яў гу-лі, нібы чылі, супрацоў-нікі. Калі я надышоў, усе расступіліся, і ў вочы мне ударылі буйныя літары

Патро РАБРО

«СЛУЖЫЦЕЛЬ МУЗ»

Яго ніхто не хваліць і не лае — Ні крытык, ні прэзіак, ні пэат. Ён — той, які заўжды дапамагае Адносіць... ганарары у буфет!

ЮБІЛЕЙ

— Вось чалавек! Ён сам не вып'е зроду!
— Рыбак — рукамі зловіць шчу-пака!
— А як ён любіць матухну-прыроду!
— А голас — ну, мудрэй, чым Гнацюка!
— А як танцуе ён — і твіст, і танга!
— А як у дурня рэжа — як ніхто!
— А жонка ў яго — ну, проста ангел!
— А цешча! А харомы! А аўго!
— А дочкі у яго — маўляў, лілеі!
— А мопс! Няма й на выстаўцы такіх!

... Я гэта ўсё пачуў на юбілей Письменніка, які... не піша кніг.

«СЦІПЛЫ»

Даўно ён піша для малечы і кніжкі штогод выпускае. А ўласным дэтактам, дарэчы, ён толькі Маршак чытае.

СИГНАЛІЗАВАУ...

Ліс на Мядведзя шэсню ананімку...
«Ён — дэрмаед, бо... не працуе ўзімку!»
З украінскай перакладу Мікола ВАРЭВІЧ.

ЖАРТАУЛІВЫЯ ВЫСЛОУІ

- Калі размаўляюць двое мужчыны, кожны гаворыць пра сябе. Калі сустрэкаюцца дзве жанчыны, кожная гаворыць пра трэцюю.
- Інтэлектуал — чалавек, які заходзіць у бібліятэку не толькі ў дождж.
- Галава сям'і — чалавек, які чухае патыліцу часцей, чым яна свярбіць.
- Што гэта за час, калі такім маладым, як мы, ужо хутка сорак?
- Цікава, калі б Лаўра была жонкай Пятрава, ці складалі бы ён ёй санеты ўсё жыццё?
- — Тата, купі браціка.
- — Няма зараз грошай.
- — А ты купі ў крэдыт.
- — Ты і маму не слухаеш, і тату не слухаеш, каго ж ты слухаеш?
- — Я радыё слухаю.

Пераклаў з польскай А. АЛІКСЕВІЧ.

МИМАХОДЗЬ

Б. ГЕРСТАН

Усе дарогі вядуць у Рым... Пры ўмове, што ў кішэці — турысцкая пецычка ў Італію.

Ул. КУЧАРАУ

Каліровым мастацкі фільм можа і не быць. А бясколерным.

І смуглыя бываюць беларучкамі.

Дзм. ПАЛОНСКИ

Рэжысёр ламай камедыю.

- «У яго вецер у сараве», — хвалілі сноптыка.
- Нізка кланяючыся аднаму началь-ніку, пераканайся, ці не стаць другі за табой.
- Мастацтва патрабуе ахвяр. Асаб-ліва мастацтва інтрыгана.
- Усе заслугі жэду былі лінавыя.
- «Сцісласць — сястра таленту», — даводзіла кропка шматкроп'ю.

«Литература и искусство» — орган Министер-ства культуры и правления Союза писателей БССР. Минск.

«ЛИТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць па пятніцах.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Адрас рэдакцыі: Мінск, вул. Захар'ева, 19.

Тэлефоны: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, намес-ніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адзнака са-кратара — 33-44-04, аддзела літаратуры — 33-22-04, аддзела тэатра, кіно і музыкі — 33-24-62, аддзела выдзеленага мастацтва, архітэктуры і вытворчай эстэтыкі — 33-24-62, аддзела публіцыстыкі — 33-24-62, аддзела культуры — 33-21-53, выдавецтва — 32-22-19, бухгалтэры — 32-15-87.

Рупанісаў рэдакцыі па вяртае.

Галоўны рэдактар Л. Я. ПРОКША.

Рэдакцыйная калегія: З. І. АЗГУР, В. М. АЛА-ДАУ, А. Ц. БАЖКО (намеснік галоўнага рэдактара), Б. І. БУР'ЯН, А. І. БУТАКОУ, А. С. ГРАЧА-НІКАУ, К. Л. ТУБАРЭВІЧ, І. М. ДАБРАЛЮБАУ, В. У. ІВАШЫН, А. С. КАЗЛОУСКІ, П. М. МАКАЛЬ, У. Л. МЕХАУ (адказны сакратар), Р. К. САБАЛЕН-КА, І. А. САНКОВА, М. Г. ТКАЧОУ, Ю. М. ЧУРКО, Р. Р. ШЫРМА.